

ΤΟΜΟΣ Α'—ΤΕΥΧΟΣ Α'.

**ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΧΡΟΝΙΚΑ**

**ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΣ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ**

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΤΗΣ 1ΗΣ ΜΑΪΟΥ 1916

Διὰ τὴν δημιουργίαν δημοσίας συνειδήσεως.—Οἱ φυσικοὶ λόγοι τῆς Ἑλληνικῆς φιλουδετέρου πολιτικῆς ὑπὸ Χ.—Ἡ Διανοητικὴ Εὐρώπη καὶ ὁ πόλεμος ὑπὸ Ἀρίστου Καμπάνη.—Ἡ μάχη τοῦ Μάρνη (κατὰ τὰς Γαλλικὰς πηγὰς) ὑπὸ Saint-Brice.—Ὁ Γεωργικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Ἀλεξ. Βαμβέτσου.—Οἱ Βομοὶ τοῦ Κοστῆ Παλαιᾶ ὑπὸ Μουκίου Σκαίολα.—Υποβρύχια καὶ καταδύμενα ὑπὸ Μιχαὴλ Γούδα.—Τὰ δημόσια κτήματα ὑπὸ * * *—Σελίδες δόξης τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ὑπὸ Κ. Α. Ψάχου.—Ἡ Θεία Κωμῆδία τοῦ Δάντη ὑπὸ Εὐγενίου Πετέρφου.—Ἡ αἰνιγματώδης Χήρα (Ὀύγγουζὸν διήγημα) μετὰφρασις Δημητρίου Χατζοπούλου.—Τὸ δεκαπενθήμερον.—Νέα βιβλία ὑπὸ Σπύρου Μελά.—Ἡ ζωγραφικὴ: Ἐγκαίνια στήλης ὑπὸ Παύλου Νιοβάνα.—Ἡ μουσικὴ: Βαγνερικὸς ἐπιγονισμὸς ὑπὸ Γ. Λαμπελέτ.—Πολιτικὰ Χρονικά.—Βιβλιογραφικὸν Δελτίον.

ΑΘΗΝΑΙ
24—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—24
ΕΤΟΣ Η'ον

ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΣΤΥΝΗΔΕΙΣΕΩΣ

Σκοπὸς τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» εἶνε ἡ προαγωγή τῆς δημοσίας συνειδήσεως, τῆς ὁποίας ἡ ἠθικὴ ἀτομία κατεδείχθη σαφέστερον κατὰ τὰ τελευταῖα γεγονότα.

Ἡ διεθνὴς σύρραξις εὔρε τοὺς Ἕλληνας ἀπαρασκευάτους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν μεγάλων ἐξ αὐτῆς προκυψάντων πολιτικῶν καὶ ἄλλων ποικίλων προβλημάτων. Ἀνεπαρκῆς γνῶσις τῶν ἰδίων, πλήρης ἄγνοια τῶν ἀλλοτριῶν ἰδοῦ ἡ σχεδὸν μαθηματικὴ ἔκφρασις τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1914, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1915. Ὑπερτίμησις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, προκαταλήψεις αἰσθηματικαὶ καὶ μὴ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῶν ἐμπολέμων μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν ομάδων—ἰδοῦ μία νέα ἀπλουστέρα ἔκφρασις, ἐξ ἴσου ἀκριβῆς, τῆς αὐτῆς καταστάσεως. Ἡ δημοσία συνείδησις ἂν ὑπῆρχε τοιαύτη, ἦτο, — ἴσως εἶνε ἀκόμη, — εἰς νηπιώδη κατὰστασιν. Ὁ καθημερινὸς τύπος, ἐκτὸς εὐαρίθμων ἐξαιρέσεων δὲν ἦτον ἀμέτοχος τῶν προκαταλήψεων, ἐστερεῖτο δὲ τῆς δυνάμεως ὅπως λογικευθῆ κατ' ἄλλον ἢ κατὰ τὸν συναισθηματικὸν τρόπον.

Ἄλλὰ καὶ ἂν εἶχε τὴν διάθεσιν, ἦτον ἐστερημένος τῶν μέσων ὅπως προσιβάσῃ τὴν δημοσίαν συνείδησιν ὁ καθημερινὸς τύπος. Αὐτὴ ἄλλως τε ἢ ὀργάνωσις του, διάφορος τῆς ὀργανώσεως τοῦ ξένου τύπου, ἢ ἔλλειψις τῶν εἰδικῶν συνεργατῶν, πολιτικῶν, στρατιωτικῶν, ναυτικῶν, κοινωνιολογικῶν, οικονομικῶν, δὲν τοῦ ἐπέτρεπε νὰ χύσῃ τὸ χρειαζόμενον ἄπλετον φῶς ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ κοινωνία ἔμεινεν εἰς τὸ σκότος, ἢ, ἂν θέλετε, εἰς τὸ ἀβέβαιον ἡμίφως ὅπου ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν τὸ ἴδιον χρῶμα καὶ τὸ ἴδιον ἀπροσδιόριστον σχῆμα.

Ἡ πτωχὴ ρητορικὴ τῆς καθημερινῆς ἀρθρογραφίας, ἡ διανθιζομένη ἀπὸ τὰς μᾶλλον ἀνοικεῖους ἀντεγκλήσεις, ἡ ζητοῦσα νὰ πείσῃ δι' ὕβρεων, ἢ θέλουσα νὰ συμπληρώσῃ τὴν πειθῶ μετὰ τὴν βίαν, καὶ ν' ἀλκοολίσῃ τὰ πλήθη μετὰ τὸ βαρὺ καὶ

υποπιον οινόπνευμα τῶν ἡχηρῶν λέξεων, δὲν προοιβάξει τὴν γνῶσιν τῆς καταστάσεως διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας αὐτήν. Χρειάζεται ἀντικειμενική, ἀόρητος, ἡρεμος συζήτησις, χρειάζεται ν' ἀναληφθῇ τὸ ἔργον τῆς ἐρεῦνης τῶν ἀπασχολούντων ἡμᾶς προβλημάτων ἀπὸ τοὺς εἰδικούς. Εἰς τοὺς εἰδικούς αὐτοὺς ἀνοίγουν τὰς στήλας τῶν τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά», ἐν τῇ ἐπιθυμία τῶν ὅπως καταλύσουν τὸν φανατισμόν, εὐρύνουν τὴν γνῶσιν τῆς καταστάσεως, συμπληροῦντα δὲ τὸ ἔργον τῆς ἀνεξαοτήτου μερίδος τοῦ καθημερινοῦ τύπου καὶ προάγοντα τὴν δημοσίαν συνείδησιν, ἐγκαταστήσουν Ἑλληνικὰ κοιτῆρια δι' ὅλα τὰ πράγματα. Ἑλληνικὴ πολιτικὴ, Ἑλληνικὴ ἀντίληψις, Ἑλληνικὴ τέχνη—Ἑλληνικὴ κοινωνία, ἰδοὺ τὸ πρόγραμμα τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν».

ΟΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΥΔΕΤΕΡΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ὁ ἐπιθυμῶν δι' ἀσφαλοῦς τινος ἐλέγχου νὰ σχηματίσῃ ἀνεφαίαν ἀντίληψιν τῆς φιλοφεικτοῦ πολιτικῆς ἢν ἀκολουθεῖ ἡ Ἑλλάς, δὲν ἔχει τι ἀσφαλέστερον νὰ πράξῃ εἰμὴ νὰ στρέψῃ τὴν παρατήρησίν του εἰς τὰς γεωγραφικὰς θέσεις τῶν διαφόρων Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τῶν ἀφαιμαχομένων Μ. Δυνάμεων καὶ ἐντεῦθεν νὰ ἐπισημάνῃ τὴν σημερινὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Διότι οἰουδήποτε κράτους μικροῦ ἢ μεγάλου ἢ πολιτικὴ ρυθμίζεται ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐτοῦ θέσεως μετὰ τὴν ἀναπόφευκτον δύναμιν φυσικοῦ νόμου.

Τὰ Βαλκανικὰ κράτη, διατελοῦντα μετὰ τῶν εἰς γεωγραφικὴν ἀλληλουχίαν, διατελοῦν κατ'ἀνάγκην μετὰ τῶν καὶ εἰς μίαν σχέσιν πολιτικῆς ἀλληλεπιδράσεως. Ὑπόκεινται κατ' ἀμοιβαίότητα εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἐνὸς φυσικοῦ νόμου ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα γεωγραφικῆς αὐτῶν θέσεως. Συναποτελοῦντα ἐν ἐνιαίῳ γεωγραφικῶν σίμπλεγμα, εἶνε φυσικῶς ἀδύνατον νὰ πολιτεύωνται ἀνεπηρέαστως τὸ ἐν ἐκ τοῦ ἄλλου. Ἐξ ἴσου δὲ φυσικὸν νὰ συμπαράσφρονται τὰ ἀσθενέστερα ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων καὶ ὑπὸ τῶν περισσώτερων τὰ ὀλιγαριθμώτερα.

Ἡ πολυώνυμος πολιτικὴ τῆς Βαλκανικῆς ἰσορροπίας ἢ ἀποσκοποῦσα

εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τοῦλάχιστον ἰσοδύναμον τὴν μετὰ τῶν ἀλληλεπιδράσιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἐμφανίζομένη ὡς σχέσις αἰτιατοῦ πρὸς αἶτιον, δὲν εἶνε παρὰ μία ὑπάτη διαπίστωσις τοῦ νόμου αἰτοῦ τῆς Βαλκανικῆς ἀλληλεπιδράσεως. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἱστορικώτεροι ἐκδηλώσεις καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς, τῆς ἀντιθέτου πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος, δὲν εἶνε παρὰ ἀλληλοδιάδοχοι ἀναγνωρίσεις, ἀνεπίγνωστοι ἢ λελογισμένοι, θετικαὶ ἢ ἀρητικαὶ τῆς ὑπόθεσός του.

Ἡ ἐξόρησις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον σχεδὸν ἐξ ἀπροόπτου καὶ χωρὶς οὐδεμίαν προηγουμένην ἐναρμόνισιν τῶν Ἑλληνικῶν βλέψεων πρὸς τοὺς κατ' ἰδίαν σκοποὺς τοῦ κοινοῦ ἐκείνου ἀγῶνος ἦτο πολὺ φυσικὸν ἀποτέλεσμα ἀνάγκης ὅπως, ἀνευ χρονοτριβῶν αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ στοιχίζον ἀνεπανορθώτους ἑπείρας, συμμορφωθῇ ἡ Ἑλλάς πρὸς τὸ παράδειγμα τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας.

Ἡ ἀπόπειρα βραδύτερον τοῦ κ. Βενιζέλου νὰ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τῶν Συμμάχων εἰς τὰ Λαοδανέλλια ὀφείλετο ὄχι τόσον εἰς πρόθεσιν συμμετοχῆς εἰς τὴν τοπικὴν ἐκείνην ἐκστρατείαν, ὅπως ἔκτοτε πολλὰκις ὑπεδηλώθη καὶ ἐδηλώθη, ὅσον εἰς τὸν ὑπολογισμόν ὅτι ἢ ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἔξοδος τῆς Ἑλλάδος κατὰ φυσικὴν ἀλληλουχίαν θὰ παρέσφρε μετ' ἑαυτῆς τὴν Βουλγαρίαν καὶ μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ τοὺς Ρωσοῦνους.

Ἐξ ἄλλου διατελεῖ ἀσθεντικῶς δεδηλωμένον ὅτι, ὅτε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1915 διέτασσαν ὁ κ. Βενιζέλος τὴν ἐπιστράτευσιν τῆς Ἑλλάδος, ἔπραττε τοῦτο κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ ὑπολογισμοῦ ὅτι θὰ ἤρκει μόνη ἡ Ἑλληνικὴ κινητοποίησις εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Σερβίας, ὅπως τὴν φορὰν ταύτην παρὰσφρη ἀντιστροφῶς τὴν Βουλγαρίαν, ἐμποδίζουσα αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς οὐδετερότητος.

Πρὸς τὸν νόμον αὐτὸν τῆς μετὰ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν πολιτικῆς ἀλληλεπιδράσεως ἐκ τῆς μετὰ τῶν γεωγραφικῆς ἀλληλουχίας, νόμον φυσικὸν καὶ συνεπῶς ἀναπότρεπτον, τὸν ὁποῖον ὡς τοιοῦτον βλέπομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὄχι μόνον ἀφ' ἑαυτοῦ τρόπον τινὰ ἐπενεργοῦντα κατὰ τὴν ἐσπευσμένην συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πρῶτον Βαλκανικὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ συστηματικῶς ἔκτοτε ἀναφαινόμενον, ἀδιάφορον ἂν ἐν καλῇ ἢ κακῇ ἐρμηνείᾳ, ὡς μοναδικὸν γνώμονα εἰς τὰς ἱστορικώτερας φάσεις τῆς ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς, ἀφ' ὅτου πράγματι ἔχομεν τοιαύτην, ἦτοι ἀπὸ τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου καὶ ἐφεξῆς, πρὸς τὸν γεωγραφικὸν αὐτὸν νόμον διατελοῦσα ἐν ἀσθηρῇ ἀρμονίᾳ ἢ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ τῆς οὐδετερότητος, παρουσιάζεται ὡς

πολιτική κατ' ἀρχήν φυσική και ἀπρόσβλητος. Διότι συνφθὰ πρὸς τὸν περὶ οὗ πρόκειται νόμον ἀλληλεπιδράσεως ἢ θὰ ἔπρεπεν ἡ Ἑλλάς νὰ συμπολεμήσῃ μετὰ τῆς Βουλγαρίας, καὶ εὐτυχῶς τοιαύτη τις ἀνάγκη δὲν ἐγένετο αἰσθητή, ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἀκινήτησιν καὶ νὰ μὴ στραφῇ ἐναντίον της, ὡς ἔπραξε καὶ ἡ Ρωμανία.

Πέραν τῆς γενικῆς ταύτης ἀρχῆς εἶνε πολὺ δυνατόν νὰ γεννηθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως, ἢ ἐξῆς ἀπορία. Ἀφοῦ μετὰ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ὑπάρχει ἀλληλεπίδρασις, ἔλξις τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸν ἄλλον, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐκανόνισεν ἡ Ἑλλάς τὰ καθ' ἑαυτὴν ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Βαλκανικῶν τῆς γειτόνων καὶ περιόικων, διατί, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, δὲν θὰ ἠδύνατο καὶ ἡ Ἑλλάς νὰ ἐπηρεάσῃ τοὺς ἄλλους, παρασύρουσα αὐτοὺς πρὸς μίαν κατεύθυνσιν τῆς ἰδικῆς τῆς πρωτοβουλίας; Καὶ εἰδικώτερον, διατί, ἡ ἀρχὴ τοιαύτης τινὸς δυνατότητος ἠμφισβητήθη καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν ἀκόμη ἐκείνην καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς Σερβίας, θὰ ἀπετέλει Βαλκανικὴν δύναμιν, μὲ διπλασιασμένην ἰσχύϊν ἐπιδράσεως;

Ἡ ἀπορία αὕτη ἢ πολλάκις μέχρι τοῦδε καὶ κατὰ διαφόρους διατυπωθεῖσα τρόπους δὲν θὰ διειπλώνετο, οὔτε θὰ ἐδίδοντο εἰς αὐτὴν αἰ μέχρι τοῦδε δοθεῖσαι πολλὰ καὶ ποικίλαι, ἀλλ' ὄχι καὶ ἐξαντλητικαὶ ἐπεξηγήσεις, ἐὰν μέγα μέρος τοῦ τε πολιτικοῦ καὶ δημοσιολογικοῦ ἡμῶν κόσμου δὲν ἐτύφλωτε πρὸς τὸ πασιδηλότερον ἐν ταῦτοις γεγονὸς τὸ ὁποῖον παρουσιάζει, ἂν ὄχι ἄλλη τις, ἀλλ' αὕτη ἢ σύγχρονος καὶ πῆριξ ἡμῶν ζωντανὴ ἀκόμη ἱστορία, ὅτι ἡ Βαλκανικὴ ὡς πολιτικὸν σύνολον, εἶνε ἀδύνατον νὰ κανονίξῃ τὰ καθ' ἑαυτῆς ἀνεπηρεάστως ἀπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῆς Εὐρώπης. Ἐγκλείουσα ἡ Βαλκανικὴ ὅσας ἐγκλείει διεθνεῖς ἐμπορικὰς ὁδοὺς καὶ ἀγοράς, δυναμένη ἐν συμπτύξει ν' ἀποτελέσῃ ἀξιολογώτατον θητικὸν ἢ καὶ ἀρνητικὸν πολεμικὸν συνεργατὴν, ἀνίκανος ἀφ' ἑτέρου ὡς ἐκ τῶν ἀθεραπεύτων φιλετικῶν ἀντιθέσεων αἰ ὁποῖαι ἐν αὐτῇ ἐμφωλεύουσιν νὰ ἐνωθῇ ἀφ' ἑαυτῆς καὶ νὰ ἀποτελέσῃ αὐθυπάρκτον πολιτικὸν ὀργανισμόν, φυσικὸν εἶνε ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς νὰ παρίσταται εἰς τὰ ὅμματα τῶν Δυνάμεων ὡς ἀδέσποτον καὶ πολύτιμον ἀγαθόν, ἐξ ἴσου δὲ φυσικὸν αἰ διάφοροι Εὐρωπαϊκαὶ ἐπιρροαί, μεμονωμένα ἢ ἐν συνδυασμοῖς, νὰ εὐρίσκονται διεσκορπισμένα καὶ, δεδηλωμένως ἢ λανθάνοντως, ἐπενεργοῦσαι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, συνυφασμένα μετὰ τὰ συμφέροντα τῶν καθ' ἕκαστα ἐγχωρίων κρατῶν. Ὅταν δὲ οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, τὸ νὰ ἐξετάξῃ τις αὐθυπάρκτως καὶ μεμονωμένως τὸ δι-

νατὸν τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης χρησιμοποίησεως τοῦ νόμου τῆς μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν πολιτικῆς ἀλληλεπιδράσεως, εἶνε ἐργασία μονομερῆς, καὶ κατ' ἀκολουθίαν παραπλανητικὴ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μόνον ἢ ἐπισκόπησις τῆς μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν πολιτικῆς ἀλληλεπιδράσεως ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὰς διὰ μέσου αὐτῆς διακλαδουμένας Εὐρωπαϊκὰς ἐπιρροὰς καὶ τὴν φύσιν τῶν ἐπιρροῶν τούτων θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ ἀκεραίαν τὴν ἔννοιαν τῆς σημερινῆς φιλοδυτεροῦ πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Αὐστρογεομανικὴ Εὐρωπαϊκὴ ὁμάς, γεωγραφικῶς ἐν σύνολον ἐνιαῖον, συνεχομένη γεωγραφικῶς μετὰ τὴν Βαλκανικὴν, ἀμέσως κατ' ἀκολουθίαν πρὸς ταύτην γεινιάζουσα, ἀποτελεῖ καὶ αὕτη παράγοντα φύσει συμπεπλεγμένον μετὰ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Εἰδικῶς ἡ Αὐστροουγγαρία συστηματικῶς ἐνεφανίζετο καὶ ἐθεωροῦθη πάντοτε κατὰ γενικὴν σχεδὸν γνώμην Δύναμις Βαλκανικὴ. Ἡ ἐκ τῆς γεωγραφικῆς ἐπομένως σχέσεως πολιτικὴ ἀλληλεπίδρασις, ὅπως ὑφίσταται μετὰ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, οὕτως ὑφίσταται καὶ μετὰ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς Αὐστρογεομανίας. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμοῦ περιπτώσει ἢ ἐν λόγῳ φυσικῆς σχέσεως ἐκδηλοῦται ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀλληλεπίδρασιν ἔ μ μ ε σ ο ν. Διότι Βαλκανικῆς Χερσονήσου ὡς πολιτικοῦ συνόλου μὴ ὑπαρχούσης, τὴν ἐκ τῆς Αὐστρογεομανίας ἐπίδρασιν εἶνε δυνατόν νὰ αἰσθανθῶσι τὰ Βαλκανικὰ κράτη μόνον ὡς ἄτομα. Ἄμα δὲ ὡς τὴν ἐπίδρασιν ταύτην αἰσθανθῆ ἢ ἐκ τῶν ἐγγυτέρων κέντρων, ἐκ δευτέρας πλέον χειρὸς τὴν αἰσθάνονται καὶ τὰ ἀπώτερα ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ νόμου τῆς στενωτέρας Βαλκανικῆς ἀλληλεπιδράσεως. Ἄμα δὲ ἡ Βουλγαρία, καὶ ἡ Ρωμανία εἰς βαθμὸν διάφορον, ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς Αὐστρογεομανίας, ἢ Ἑλλάς ἐξουδετερώθη ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς Βαλκανικῆς ἀλληλεπιδράσεως. Πρὸς τὸν ἴδιον αὐτὸν νόμον ἀντετάχθη ἢ Σερβία. Καὶ συνετοίθη! Ὅταν οὕτω πῶς ἐν τῇ γενικῇ αὐτοῦ μορφῇ θεωρηθῇ ὁ γεωγραφικὸς νόμος τῆς Βαλκανικῆς ἀλληλεπιδράσεως, ἢ ἀπορία διατί τάχα ἢ Ἑλλάς δὲν ζητεῖ κατὰ τὸν ἴδιον λόγον καθ' ὃν ὑφίσταται καὶ νὰ ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν, αἴρεται ἀφ' ἑαυτῆς. Διότι ἂν ὡς ἰσοδύναμος ἢ Ἑλλάς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ τὴν ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὴν, ἢ ἂν, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς Σερβίας, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν καὶ πέραν τῆς Βουλγαρίας, οὔτε ἐν τῇ μιᾷ ὁμοῦ οὔτε τῇ δευτέρῃ περιπτώσει θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ θεωρηθῇ ἢ ἐπίδρασις τῆς Ἑλλάδος τόσον ἀποτελεσματικὴ, ὥστε νὰ παρασύρῃ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ρωμανίαν κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν πρὸς τὴν Αὐστρογεομανικὴν ἔλξιν

ή όποία μάλιστα μετά την κατάλυση τής Σερβίας, ήρχισε νά λειτουργή επί του παρόντος ούχι πλέον από δευτέρας μόνον χειρός, αλλά και κατ' εὐθείαν ἐκ Σερβίας και Ἀλβανίας.

Ὡς ἄμεσος συνέπεια τής ἀνωτέρω ἐξηγήσεως ἠδύνατο νά προκύψῃ ἡ ἐξῆς ἀπορία: Ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλάς ὑπέστη ἐκ τής Βουλγαρίας, διότι πρωτίστως περί αὐτῆς πρόκειται, ἐπίδρασην ἐξουδετερωτικήν, ἄνευ τοῦ δυνατοῦ τής ἀμοιβαιότητος, διότι ἡ Βουλγαρική ἐπίδρασις ἐνέκλειεν ἐν ἑαυτῇ και τὸ βάρος ἐνός ἐκ τῶν δύο Εὐρωπαϊκῶν συνδυασμῶν, διατί ἐδίστασεν ἡ Ἑλλάς και διστάζει νά ἀποκαταστήσῃ ἐν τῇ ἐπίδρασει τήν ἀμοιβαιότητα, και νά ζητήσῃ νά ἐπηρεάσῃ ὄχι μόνον τήν Βουλγαρίαν ἀλλά και τήν Ρωμονίαν ἀκόμη συντασσομένη εἴτε μόνη, εἴτε μετά τής Σερβίας, ἐφ' ὅσον ἦτο καιρός, πρὸς τὸν ἀντίθετον Εὐρωπαϊκὸν ὄμιλον τής Συνεννόσεως; Καί εἰς τήν ἀπορίαν ταύτην δὲν ἐδόθη ἡ μόνη δυνατὴ ἐξαντλητικὴ ἐξήγησις. Ἡ ἐξήγησις δηλαδή τήν ὅποιαν δίδουν τὰ πράγματα. Καί ὡς ἀναντίρρητος τοῦτου ἀποδείξῃς ὅς ληφθεῖν αἱ σφοδρὰ ἀντιρρήσεις καὶ αἱ ἐμπαθεῖς διαμαρῆαι τὰς ὅποιαις προεκάλεσαν και προκαλοῦν αἱ δικαιολογίαι αἱ διδόμεναι εἰς τήν ἄρνησιν τής Ἑλλάδος ὅπως ἐξέλιθη τής οὐδετερότητος ἐπὲρ τής Ἀντάντ, οἷαι λόγου χάριν αἱ παριστώσαι τήν Ἑλλάδα ὡς ὑπόχρεων νά φοβῆται περισσότερο τοὺς Αὐστρογερμανοὺς ἀπὸ τοὺς Ἀγγλογάλλους, ἢ ὡς πιστεύουσαν περισσότερο εἰς τήν ἐπιβολήν τῶν πρώτων παρὰ τῶν δευτέρων, ἢ ὡς μὴ λαμβάνουσαν ἐπαρκεῖς ἐγγυήσεις και ἐπαρκῆ ἀνταλλάγματα, ἢ ὡς ἐξοικονομοῦσαν σήμερον τὰς δυνάμεις τῆς διὰ νά συντρίψῃ αὐρίον και ἀσφαλέστερον τοὺς Βουλγάρους. Αἱ ἀντιρρήσεις και αἱ διαμαρῆαι αἱ ὅποιαι συνοδεύουν τὰς περὶ ὧν πρόκειται δικαιολογίας ἀποδεικνύουν ταύτας ὡς μὴ προερχομένας, ἀδιάφορον διατ., ἀπὸ τὰ κυρίως πράγματα και συνεπὼς τὰς παρουσιάζουν ὡς ἐπιχειρήματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προσωπικῶν ἐκτιμήσεων. Διότι οἱ εὐδὴρτοτε ἐκτιμήσεις οἰοῦντοτε πράγματος ὅταν δὲν ἐπιβάλλεται ἀφ' ἑαυτῆς, ὅταν προκαλῆ διαιρέσεις και πάθη, σημαίνει ὅτι εἶνε ἐκτίμησις π ρ ο σ ω π ι κ ῆ, διότι δὲν ἔχει τήν ἐκ τής ἀντικειμενικότητος ἀκαταμάχητον πειθῶ, ἥτις ἀφ' ἑαυτῆς δημιουργεῖ ὁμογενεῖαν σιωπηρὰν ἢ δεδηλωμένην. Ἡ εἰς τήν ἀνωτέρω ἀπορίαν κεντρικῶς ἀντικειμενικὴ ἐξήγησις εἶνε ἡ ἀκόλουθος :

Ἡ Ἑλλάς συντασσομένη εἴτε μόνη, εἴτε μετά τής Σερβίας πρὸς τήν Συνεννόησιν δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀσκήσῃ ἐπὶ τής Βαλκανικῆς ἀνάλογον ἐπίδρασην πρὸς ἐκείνην ἣν διὰ τής Βουλγαρίας και τής Ρωμονίας ἤσκησε και ἀσχεῖ ἡ Αὐστρογερμανία. Διότι ἡ μὲν ἐπίδρασις ἡ ἀσκηθεῖσα και ἀσχοιμένη ἐπὶ τής Βαλκανικῆς διὰ τής Βουλγαρίας

και τής Ρωμονίας εἶνε συνέπεια μιᾶς φυσικῆς καταστάσεως, ὀφειλομένης εἰς τήν μεταξὺ τής Αὐστρογερμανίας και τής Βαλκανικῆς γεωγραφικὴν ἀλληλουχίαν. Ἐν ᾧ ἡ ἐπίδρασις τής Συνεννόσεως ἥτις διὰ τής Ἑλλάδος θὰ ἐζητεῖτο νά ἀσκηθῇ ἐν τῇ Βαλκανικῇ θα προήρχετο ἀπὸ μίαν τεχνητὴν κατάστασιν. Διότι ἐκ τῶν Δυνάμεων τής Συνεννόσεως ἡ μόνη διατελοῦσα εἰς γεωγραφικὴν τινα πρὸς τήν Βαλκανικὴν σχέσιν, ἡ Ρωσσία, δὲν εἶνε δυνατόν νά ἰσοροπηθῇ πρὸς τήν Αὐστρογερμανίαν μόνη και ἄνευ προσθήκης τῶν δύο συμμάχων τῆς Ἀγγλίας και Γαλλίας· αἱ ὅποιαι, γεωγραφικῶς ἀπώταται ἀπὸ τής Βαλκανικῆς, ἔχουν ἀπέναντί τῆς ὅλα τὰ μειονεκτήματα τῆς μὴ ἀμέσου γεωγραφικῆς ἐπικοινωνίας. Τὰ ὅποια ἀναπτέρω, συνοψίζονται ἐν τοῖς ἐξῆς : "Ὅτι ἐκ μὲν τῶν φυσικῶν καταστάσεων γεννῶνται πολιτικὰ ἐπίδρασεις και ἐπιδράσεις διατοκεῖς, ἐν ᾧ ἐκ τεχνητῶν καταστάσεων ἢ δὲν γεννῶνται πολιτικὰ ἐπίδρασεις ἢ γεννῶνται τοιαῦται ἐφήμεροι. Τοῦθ' ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς θέματος ἀναλύεται εἰδικότερον εἰς τὰ ἀκόλουθα : "Ὅτι ἡ Αὐστρογερμανία, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ἀπέναντι τής Βαλκανικῆς, θέσεως φύσει συμπλεγμένης, ἔχει τὸ φυσικὸν πλεονέκτημα ὅτι ὅπως εὐρίσκειται σήμερον ἄμεσος γείτων τῆς Βαλκανικῆς, οὕτω θὰ εὐρίσκειται ἄμεσος γείτων και αὐρίον και μεθαύριον και πάντοτε μὲ πρόχειρα και αὐρίον και μεθαύριον και πάντοτε ὅλα τὰ εἰρηρικὰ και καταναγκαστικὰ μέτρα ὅπως διαδραματιζῆ τῷ εἰς αὐτὴν συμφέρον πολιτικὸν μέρος εἰς τὸν Βαλκανικὸν βίον. Ἐνφ' ἡ Συνεννόησις, και διὴ τὸ κύριον αὐτῆς συστατικὸν ἡ Ἀγγλογαλλία, γεωγραφικῶς ἀπὸ τής Βαλκανικῆς ἀπώτατη και ἐλθοῦσα εἰς αὐτὴν ἐν μιᾷ στιγμῇ πολιτικῆς ἀνάγκης διὰ μέσου φυσικῶν βραδυτήτων και πολυπλόκων δυσχερειῶν, ἐδημιούργησε διὰ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ παρουσίας τῆς μίαν πραγματικὴν κατάστασιν ἐκ τοῦ προχείρου και ἐντελῶς τεχνητῆν, ἡ ὅποια θὰ λείψῃ ἅμα λείψουν και οἱ εἰδικοί λόγοι οἱ ὅποιοι τήν προεκάλεσαν. Μίαν συνεπὼς τοιαύτην τεχνητὴν πραγματικότητα ἡ ὅποια ὡς τοιαύτη, εἰ και παρατάσσει πολυάριθμον ἤδη ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατόν, εἰ και ἔχει φθάσῃ εἰς τὸ ὑψιστόν σημεῖον τῆς ἐντάσεώς τῆς, ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις νά μένη πολιτικῶς στεῖρα ἀπέναντι τῆς τε Βουλγαρίας και τής Ρωμονίας, θὰ ἦτο ὄχι μόνον ματαιοπονία, ἀλλά και ματαιοπονία θεμελιωδῶς ἐπικίνδυνος τὸ νά ἐπιχειρήσῃ ἡ Ἑλλάς νά τήν καταστήσῃ πολιτικῶς ἀποτελεσματικωτέραν εἰς πείσμα τῆς ἄλλης γεωγραφικῆς ἐκείνης καταστάσεως, ἐξ ἧς ὡς ἀπὸ φυσικῆς ἀνάγκης ἀναβλύζουν και δὲν θὰ παύσουν ἀναβλύζουσαι αἱ μεταξὺ τῆς Αὐστρο-

γερμανίας καὶ τῆς Βαλκανικῆς ἀμοιβαίαι πολιτικαὶ σχέσεις καὶ ἐπι-
δράσεις.

Ἡ ἔνωσις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἦτο
μία κατάστασις τεχνουργηθεῖσα ὑπὸ τῆς Συνεννόησεως ἐναντίον
τῆς Αὐστρογερμανίας. Μετὰ τὸ νικηφόρον τέρμα τοῦ πολέμου ἐκεί-
νου ἡ Αὐστρογερμανία ἠρξασα νὰ περικόπητι μίαν πρὸς μίαν τὰς νί-
κας τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, ὅσας ἀντέκειντο πρὸς τὰ συμφέροντά της
ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Αἱ νίκαι ἐν τούτοις ἐκεῖναι εἶχον συντελεσθῆ ὑπὸ
τὴν αἰγίδα καὶ τὰς ἐγγυήσεις ἀκόμη τῆς Συνεννόησεως. Καὶ ὅμως ἡ
Συνεννόησις ἐξαριθμῆται μὲν ἀλλὰ προσυπέγραφε τὰς ὑπὸ τῆς Αὐ-
στρογερμανίας ἀξιωμακάς περιοχάς. Διότι ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει ἡ
μὲν Αὐστρογερμανία θὰ εἶχε νὰ κάμῃ ἐν μόνον βῆμα ὅπως εὐρεθῆ
ἐντὸς τῆς Βαλκανικῆς, ἡ δὲ Συνεννόησις, διὰ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, ἡ θὰ
ἔπρεπε νὰ ἀντιτάξῃ πρὸς τὴν Αὐστρογερμανίαν καὶ τὴν Τουρκίαν
ὄχι τοὺς Βαλκανικοὺς, οἱ ὅποιοι εἶχον πλέον διαφραθῆ μεταξὺ τῶν,
ἀλλὰ τινὰς μόνον ἐξ αὐτῶν καὶ μόνην τὴν Ρωσίαν, ὡς Μ. Λόμον.
μὲ τὴν ὀπισθοχωρίαν της ἐκ τῶν προτέρων βεβαίαν, ἡ θὰ ἔπρεπε νὰ
δώσῃ τὸ σύνθημα εἰς τὴν πανευρωπαϊκὴν σύρραξιν. Διότι αὐτὴ ἡ
γεωγραφικὴ θέσις τῶν πραγμάτων ὡς μόνον διὰ τὴν Βαλκανικὴν ὀ-
πλον δίδει εἰς τὴν Συνεννόησιν τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον. Ἐν δὲ ἐδί-
στασεν ἡ Συνεννόησις νὰ χρησιμοποιήσῃ τότε τὸ τρομερὸν τοῦτο ὀ-
πλον, ὅτε δὲν εἶχεν ἀκόμη δοκιμασθῆ, εἶνε βεβαίωτατον ὅτι τὸ ἴδιον
τοῦτο ὀπλον ὑπὸ ἀναλόγους συνθήκας θὰ ἐδίσταζε πολὺ περισσότερον
νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐν προσεχῇ μέλλοντι, μετὰ τὴν γενομένην ἤδη δο-
κιμὴν του. Ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ἐξ ἴσου βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ Αὐστρογερ-
μανία καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἐνεστώτος πολέμου, ἐξ οὗ ὅπωςδήποτε
δὲν θὰ ἐξέλθῃ μετασπισμένη ἀπὸ τὰς γεωγραφικὰς τῆς θέσεις. Δὲν
θὰ ἐχρειάζετο πολλοὺς κόπους διὰ μίαν ἢ δύο τοπικάς, περιορισμένας
ἀμέσους ἢ ἐπιμέσους Βαλκανικὰς ἐκστρατείας. Οὕτω δὲ ἐκ τῶν διδαγ-
μάτων ἐνὸς ἀναλόγου παρελθόντος προδικαζομένου τοῦ μετὰ τὸν πό-
λεμον μέλλοντος, παρίσταται ἄπορον ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ στηριχθῆ ἡ
Ἑλλάς, καὶ ποῖος θὰ ἦτο ὁ μέλλον ἐθνικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος της ἂν.
ἐν τῷ μεταξύ, εἶχε συνεργασθῆ μετὰ τῶν Ἀγγλογάλλων μετὰ δὲ τὸ πέ-
ρας τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀπέλευσιν αὐτῶν ἐκ Θεσσαλονίκης εὐρίσκατο
μόνη ἐν τῇ Βαλκανικῇ, ἡ καὶ συντροφευμένη ἀπὸ μίαν ἀναμικτὴν Σερ-
βίαν, πολλαχῶς μὲν ἐξασφαλιζομένη ἢ ἔστω καὶ ὠφελιμμένη ἐκ τοῦ
ἐγγράφου τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ μὲ τοὺς μὲν ἐγγυητὰς τοῦ ἐγγράφου αἱ

τοῦ εὐφροισιζομένου εἰς τὴν ἄλλην ἄκρον τῆς Εὐρώπης, ἐν Παρισίοις.
Λονδίνο καὶ Πετρούπολει καὶ ὑποχρέους εἰς πᾶσαν μὴ ἐφαρμογὴν, ἡ
παράβασιν ἢ καταστρατήγησιν ἐν τῇ Βαλκανικῇ τῆς εἰρήνης νὰ ἀπαν-
τοῦν ἑκάστοτε μὲ ἓνα νέον Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, μὲ τοὺς ἐχθροὺς
δὲ τῆς χθὲς, Αὐστρογερμανοὺς, Βουλγάρους, Τούρκους, ὄχι εἰς τὴν
ἄλλην ἄκρον τῆς Εὐρώπης ἀλλ' εἰς τὰς ἰδίας πάντοτε θέσεις τῶν ἐγ-
γὺς καὶ πέριξ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔχοντας μετ' αὐτῆς νὰ κανονίσουν
ὄλους τοὺς ἐκ τοῦ πολέμου λογαριασμοὺς τῶν καὶ νὰ συστηματοποιή-
σουν τὸ μετὰ τὴν εἰρήνην νέον Βαλκανικὸν καθεστῶς.

Διὰ νὰ γίνῃ δὲ σαφέστερον ἔτι ἀντιληπτὸν ὅτι ἡ σύνταξις ἡ
Ἑλλάδος πρὸς τὴν Συνεννόησιν δὲν θὰ ἐπέδρα ἀντιθέτως πρὸς τὴν
φυσικὴν φορὰν τῶν πραγμάτων, ἀρκεῖ ν' ἀναληθῆ εἰς τὴν μνή-
μην ὅτι καὶ μὲν δὲν μετέβη πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἢ Ἑλλάς, κομίζουσα
ὀπισθεν αὐτῆς καὶ τὴν Συνεννόησιν, ἀλλ' ὅτι ἀκριβῶς τὸ ἴδιον συνέβη
ὑπὸ ἄλλην τινὰ μορφήν, ὅτι δηλαδὴ μετέβη πρὸς τὴν Βουλγαρίαν
ἡ Συνεννόησις κομίζουσα ὀπισθεν αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα. Διότι δὲν θὰ ἦτο
σοβαρὸς ὁ τυχὸν ἰσχυρισμὸς ὅτι δὲν θὰ συμπαρεσύρετο αὐτομάτως ἡ
Ἑλλάς εἰς ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος μετὰ τῶν Ἀγγλογάλλων. Ἄν
ἡ Βουλγαρία, δεχομένη τὰ ἐκ τῆς Σερβικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Μακε-
δονίας δῶρα, συνέπρατε κατ' Αὐγούστον τοῦ 1915 μὲ τὴν Συνεννόη-
σιν. Καὶ ὅμως τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἀρνητικόν. Ἡ ἐπίδρασις τῆς
Συνεννόησεως, ἐμπερικλείουσα καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέ-
σματος. Ἡ Βουλγαρία συνετάχθη πρὸς τοὺς Αὐστρογερμανοὺς. Διὰ
τὴν ἑπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐμπερικλείουσα καὶ τὴν Συνεννόη-
σιν, θὰ εἶχεν ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς διάφορον
ἀποτέλεσμα: Ἀκριβῶς δὲ ἡ πολιτικὴ τῆς Βουλγαρίας, ἀρνηθεῖσα τὰ
διπλὰ καὶ πλουσιώτατα δῶρα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Σερβικῆς Μα-
κεδονίας τὰ ὅποια προσέφερον εἰς αὐτὴν ἢ Ἀντάντ μαζὺ μὲ τὴν ἐν τῇ
Βαλκανικῇ πρωτοκαθεδρίαν, τὴν ὁποίαν τὰ δῶρα αὐτὰ ὑπὸ τὸν
εἰς τὴν Βουλγαρίαν, διὰ νὰ συνταχθῆ, εἰς τὸ ἥμισυ μόνον ἀρκου-
μένη, πρὸς τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας, ἀκριβῶς ἢ ἐκ πρώτης ὄψεως
παράδοξος αὕτη τῆς Βουλγαρίας πολιτικὴ ἀποτελεῖ τὴν πειστικώτερον
ἀπόδειξιν ἐνὸς ὑπερέτερου καὶ μονίμου νόμου πρὸς τὸν ὁποῖον, ὄχι μόνον
ὑπὲρ πᾶσαν προσωπικὴν θέλησιν, φιλοδοξίαν καὶ πλεονεξίαν, με-
ρῶς συμμορφοῦνται τὰ Βαλκανικὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ ὁ ὁποῖος,
χρησιμεύων εἰς τὴν πολιτικὴν σκέψιν εἴτε ὡς νοητὴ εἰς αὐτὴν εἴτε ὡς
ἀσύλληπτος ἰδύνουσα δύναμις, δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ τῇ παροι-

σιάζη, ὡς μόνιμος, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον συνυφασμένον τὸ ἓν μετὰ τοῦ ἄλλου. Ἡ Βουλγαρία, ἀπορρίπτουσα τὴν τόσον προσοδοφόρον σύμπραξιν τῆς Ἀντάντ ὅπως συνεργασθῆ μετὰ τῆς Αὐστρογερμανίας πρέπει νὰ ἐσκέφθῃ ὡς ἀκολούθως.

«Ἡ Ἀντάντ ἔχει ὄντως συμφέρον νὰ μὲ καταστήσῃ μεγάλην. Διότι ἡ κεντρικὴ ἐν τῇ Βαλκανικῇ θέσις μου ἐν συνδυασμῷ μετὰ τὴν διπλῆν μεγέθυνσίν μου ὄχι μόνον θὰ μοὶ ἐπέτρεπε νὰ κηδεμονεύω πολιτικῶς τοὺς ἄλλους Βαλκανικοὺς ἐν ὀνόματι τῆς Ἀντάντ ἀλλὰ καὶ νὰ χρησιμεύω ὡς μεσότηζον, μεταξὺ Βερολίνου καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτὸ τὸ συμφέρον τῆς Ἀντάντ πρὸς ἐμέ, ὅσον καὶ ἂν μὲ ἱκανοποιῇ ἔθνη κῶς ἐκ πρώτης ὄψεως, δὲν εἶνε ἐν τούτοις πραγματικὸν ἰδικόν μου συμφέρον. Διότι διὰ νὰ ἔχῃ ἡ Ἀντάντ τόσην ἀνάγκην ἀντιπροσώπου ἐν τῇ Βαλκανικῇ, ὥστε νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι θυσίας καὶ προσβολῆς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων διὰ νὰ τὸν ἐξασφαλίσῃ ἐν ἐμοί, τοῦτο σημαίνει ὅτι αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς τῶν θέσεως, δὲν ἔχουν ἀποτελεσματικὴν οὔτε λαβὴν οὔτε θέσιν ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Διότι ἂν εἶχον αἱ ἴδιαι λαβὴν καὶ θέσιν δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκην ἀντιπροσώπου καὶ δὴ ἀντιπροσώπου πάσῃ θυσίᾳ. Ἀκριβῶς ὅμως τοῦτο μοὶ ἀποδεικνύει ὅτι ἐκ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀντάντ, τῶν γεωγραφικῶς ἐπαρστέρων πρὸς τὴν Βαλκανικὴν, οὐδεμίαν θὰ δύναμαι νὰ προσδοκῶ ἔαπρακτον συνδρομὴν διὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας τῆς ἀνάγκης, αἱ ὅποιαί θὰ μοὶ παρουσιασθοῦν εἰς τὸ μέλλον τόσον ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αὐστρογερμανῶν, οὓς θὰ ἔχω ἐντολήν νὰ διαχωρίζω μαινομένους καὶ ἄνευ αὐτοῦ ἐναντίον μου διότι θὰ ἔχω ἤδη πολεμῆσιν κατ' αὐτῶν, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὅποιοι πρὸς χάριν μου θὰ ἔχουν περικοπῆ καὶ θὰ καταδοκοῦν καὶ αὐτοὶ ἐναντίον μου, ἔστω καὶ ἂν, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, συμπράξουν μαζί μου, εἰς τὸ πλεονεχθῆν τῆς Ἀντάντ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ πρὸς με δῶρα τῆς Ἀντάντ εἶνε δῶρα ἄδωρα. Διότι ἢ θὰ τὰ χάσω σὺν τῷ χρόνῳ, ἢ θὰ ἀναγκασθῶ νὰ μὴ τὰ χωνεύσω, διότι θὰ ὑποχρεωθῶ, μόνον διὰ νὰ τὰ κρατῶ μεταξὺ τῶν ὀδόντων μου, νὰ διέλθω ἐν τῷ μέλλοντι ἀδιακόπως ἀγωνισμένη πρὸς τοὺς γεωγραφικοὺς μου γείτονας, εἴτε μεμονωμένους εἴτε ἐν συνδυασμῷ ἐναντίον μου. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ἀντάντ ἡ Αὐστρογερμανία μοὶ προσφέρει μόνον τὸ ἥμισυ. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν λήψιν τοῦ προσφερομένου ἰδία δὲ κατὰ τὴν χώνευσίν του θὰ ἔχω τὴν Αὐστρογερμανίαν γεωγραφικῶς εἰς τὸ πλευρόν μου, ἱκανὴν συνελθῶς νὰ μὲ συντρέξῃ. Ἐξ ἄλλου, ὅμως εἶνε προφανές ὅτι διὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς

λόγον δι' ὃν θὰ δύναται ἡ Αὐστρογερμανία νὰ συντρέξῃ ἐμὲ ἐναντίον τῶν γειτόνων μου, θὰ δύναται νὰ συντρέξῃ καὶ αὐτοὺς ἐναντίον μου, ἐὰν ἔχω τὴν ἀτυχίαν νὰ ἐναρμονίσωσι καὶ αὐτοὶ τὰ συμφέροντά των μετὰ τὰ ἰδικά της. Εἶνε δ' ἐξ ἴσου προφανές ὅτι οὔτε θὰ λείψῃ νὰ τοὺς συνδράμῃ, συγκροτοῦσά με ἀπὸ πάσης ἐναντίον των κακοηθείας, διότι οὔτε συμφέρον θὰ ἔχῃ νὰ βλέπῃ ζημιουμένους ὑπ' ἐμοῦ τοὺς ἄλλους τῆς Βαλκανικῆς πελάτας, ἀλλ' οὔτε συμφέρον νὰ εὐρίσκειται εἰς διαρκῆ ταραχὴν καὶ ἀναστάσιον ἢ Βαλκανικῇ, ταῦτέστιν ὁ ἐξαγωγικὸς τῆς δρόμος πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὸ Αἰγαῖον. Καὶ καὶ μὲν κινδυνεύω κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἂν δὲν ἐπικρατήσῃ ὁ κ. Βενιζέλος, νὰ μείνω μέχρι τέλους ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὴν Αὐστρογερμανίαν μόνον μετὰ τὸ ἥμισυ τῶν ἐθνικῶν μου βλέψεων, ἀλλ' ἀφ' οὗ γεωγραφικῶς τὴν ἔχω καὶ θὰ τὴν ἔχω ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι μου, καλλίτερον μετ' αὐτῆς καὶ μετὰ τὸ ἥμισυ ἐξησφαλισμένον, παρὰ ἐναντίον της μετὰ τὸ σύνολον, ἀλλὰ ἐκ τῶν προτέρων καταδεδικασμένον εἰς ἀφεικτον καὶ ἐπιτηξιμένην ἴσως ἀπώλειαν».

Μόνον ἂν ἦτο δυνατόν νὰ διαγνωσθῇ ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ὡς εἶνε οὗτος προσωρισμένος νὰ λειτουργῇ, τρόπος τις ἱκανὸς νὰ κόψῃ διὰ τοῦ διεξαγομένου Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἔστω καὶ λήγοντος μετὰ μίαν σχετικὴν ἤταν τῶν Κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, πάσαν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Βαλκανικῆς γεωγραφικὴν ἀλληλουχίαν, καὶ νὰ δώσῃ οὕτω νέαν μορφήν εἰς τὰς ἐκατέρωθεν γεωγραφικὰς καταστάσεις καὶ νέαν κατεύθυνσιν εἰς τοὺς ἐξ αὐτῶν φυσικοὺς ἐν τῇ Βαλκανικῇ πολιτικῇ νόμους, μόνον οὕτως ὁ προσανατολισμὸς τῆς Βουλγαρίας πρὸς τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας δὲν θὰ ἦτο ἀπολύτως ἐξηγητός. Ἀλλ' ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὡς εἶνε προσωρισμένος νὰ λειτουργῇ, φαίνεται ὅτι τοιοῦτόν τινα τρόπον γεωγραφικῶν μετατοπισμῶν, οὐδαμοῦ διαγιγνώσκει. Διότι ὄχι μόνον παρόμοιον τι σχέδιον οὐδαμοῦ διαφαίνεται εἰς τὸ ἐξοντωτικὸν πρόγραμμα τῆς Συνεννοήσεως, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν ἀκόμη τὴν στιγμὴν κατ' ἣν οἱ Ρῶσοι εὐρίσκοντο εἰς τὰ Καραθάδια, ἢ μὲν Ρωμανία δὲν συνεχινεῖτο, ἢ δὲ Βουλγαρία, τότε ἀκριβῶς, ἔκλειε τὰς μετὰ τῆς Αὐστρογερμανίας συμφωνίας της. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶνε ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ τρόπον γεωγραφικοῦ ἐκποτισμοῦ τῆς Αὐστρογερμανίας ἀπὸ τὰς σημερινὰς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν θέσεις της, ἢ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Βαλκανικῆς γεωγραφικῆς σχέσις παρίσταται εἰς αὐτὸν ὡς αἰωνία σκέψεις δ' ἐκπορευόμενα ἐκ μιᾶς δεδομένης γεωγραφικῆς κα-

ταστάσεως, εἶνε σκέψεις αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον ὁμιλοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἢ ἐν λόγῳ γεωγραφικὴ κατάστασις παρουσιάζεται καὶ ὡς διαρκῆς, εἶνε καὶ σκέψεις ἐγκλείουσαι ἐν ἑαυταῖς στοιχεῖα ἕκ τε τοῦ παρόντος καὶ ἐκ τοῦ μέλλοντος. Διὰ τοῦτο ἐρρήθη ἀνωτέρω ὅτι ἡ Βουλγαρία πρέπει νὰ ἐσκέφθῃ κατὰ τὸν εἰς τὸ προηγουμένον κεντρικὸν ἐκτιθέμενον τρόπον. Ἐφ' ὅσον δ' εἰς τοιαύτας σκέψεις ἀφείλεται ἡ πολιτικὴ τῆς Βουλγαρίας, προφανέστατα δὲ καὶ τῆς Ρωμανίας, σκέψεις περὶ ἐξισώσεως τῆς σήμερον καὶ τῆς αὔριον πρὸς μίαν κατάστασιν γεωγραφικῶν ὄρων ἣτις ὑπόσχεται, παραμένουσα ἀναλλοίωτος, νὰ ὑπαγορεύῃ καὶ αὔριον τοὺς αὐτοὺς οὕς καὶ σήμερον ὑπαγορεύει φυσικοὺς νόμους, ἢ ἐκ τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἐπίδρασις ἣτις ἀσκεῖται ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶνε δυνατόν παρὰ νὰ φθάνῃ μέχρις αὐτῆς, ἐγκλείουσα ὅλην τὴν φυσικὴν δύναμιν τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως ἐκ τῆς ὁποίας ἐκπορεύεται. Καὶ ἡ ἴδια αὐτὴ φυσικὴ δύναμις ἐκ τῶν γεωγραφικῶς πρὸς τε τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω ἀλληλενδέτων Βαλκανικῶν πραγματιῶν ὅπως εἶνε φυσικὸς λόγος τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς τῆς οὐδετερότητος, οὕτως εἶνε καὶ τὸ προπύργιον τῆς. Προπύργιον χαμένον ἐν τῷ μέσῳ λαβυρίνθου ἐκ λεπτομερειῶν καὶ ἄλλων προχείρων προχωμάτων, ἀόρατον συνεπῶς, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς φιλοουδετεροῦς, προπύργιον τὸ ὁποῖον καὶ πασίδηλον ἀκόμη ἐὰν ἐγένετο θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπατηλὸν ὄραμα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς πίεσεως ἢν ὑφίσταμεθα ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης, πίεσεως ἐν τούτοις, ἢ ὁποία δὲν εἶνε παρὰ ἀπλοῦν ἐπιδόδιον τῆς συμπτώσεως ὅτι ἡ Ἑλλὰς εὐρέθη καὶ ψυχικῶς καὶ τεχνικῶς ἀπαράσκευος ὅπως τὴν ἀποφύγῃ. Ἀλλὰ προπύργιον τὸ ὁποῖον μόνον αὐτὸ εἶνε ἰκανὸν νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ἡ Ἑλληνικὴ πολιτικὴ τῆς οὐδετερότητος ἂν καὶ ἔχουσα τόσους καὶ τοιούτους ἐχθρούς, ἂν καὶ προκαλοῦσα ἐναντίον τῆς τόσα βίαια πάθη καὶ εὐλογοφανεῖς κάποτε ἀντιδράσεις, ἂν καὶ ἀντικρούζουσα τόσον συστηματικὰς πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτῆς διαστροφὴν προσπαθεῖται, παραμένει ἐν τούτοις, ἀνεκτὴ εἰς τὴν Λαϊκὴν συνείδησιν καὶ δὲν τὴν ἐπαναστατεῖ, ὅπως γίνεται εἰς αὐτὴν ἀνεκτὸν καὶ δὲν τὴν ἐπαναστατεῖ πᾶν ὅ,τι ἐν ἑαυτῷ ἐγκλείει ἕνα ἔστω καὶ λανθάνοντα φυσικὸν λόγον.

X.

Η ΔΙΑΝΟΥΗΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

AU DESSUS DE LA MÊLÉE

Ἐνας μεγάλος λαὸς εἰς τὸν πόλεμον ἔχει νὰ ὑπερασπίσῃ καὶ κατὰ ἄλλο ἐκτὸς τῶν συνόρων τῆς χώρας του· Τὴν διάνοιάν του—τὴν ἰκανότητα τοῦ σκέπτεσθαι σύμφωνα πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον.

Τοιοῦτον εἶνε περίπου τὸ μεγαλοπρεπὲς προσήμιον τοῦ περιφήμου βιβλίου τοῦ Ρ. Ρολλάν, βιβλίου τοῦ ὁποῖου ὁ τίτλος εἶνε ἐπιγραμμένος εἰς τὸ μέτωπον τοῦ παρόντος ἀρθροῦ. Ἄλλ' ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἐρωτήσῃ; Εἶνε τάχα ἀντάξιον τοῦ προσημίου, τῆς φήμης, τῆς ἐπιτυχίας του τὸ βιβλίον τοῦ τόσον παγκοίνως γνωστοῦ συγγραφέως τοῦ «Jean Christophe»; Καὶ ἀξίζει τὴν δάφνην τοῦ ἀμερολήπτου ὁ Γάλλος συγγραφεὺς ὅστις τόσον ἐθύρωσε τοὺς συμπατριώτας του ὥστε ν' ἀναγκασθῇ νὰ μετασταθμεύσῃ ἀπὸ τῆς Παρίσι εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ νὰ ζητήσῃ φιλοξενίαν διὰ τὰς ἐπὶ τῶν πολεμικῶν πραγμάτων κρίσεις του εἰς μίαν γωνίαν τῆς «Εφημερίδος τῆς Γενεύης»; Ποῖαι εἶνε αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τὰς ὁποίας ὁ Γάλλος συγγραφεὺς ὑποστηρίζει; Ποία ἢ ἐκ τοῦ βιβλίου ἐξερχομένη ἰδεολογία;

Νομίζω ὅτι δὲν θ' ἀδικήσω τὸν Ρ. Ρολλάν ἂν εἰπῶ ὅτι εἶνε ἕνας εἰρημιστῆς, ἕνας ἀνθρωπιστῆς Τολστοϊκοῦ τύπου, ἕνας συνεχιστῆς τοῦ κηρύγματος τοῦ Ρώσσου νεοχριστιανοῦ. Νομίζω ὅτι εἶνε ἕνας ἐκ τῶν πιστευόντων ὅτι ὁ πόλεμος δὲν εἶνε φυσικὴ, οὔτε ἱστορικὴ ἀνάγκη, καὶ ὅτι ἔ παρὼν πόλεμος, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι δὲν ἔχει κανένα πρακτικὸν σκοπὸν.

«Διδάσκωμεν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ παιδιά. Τὸ χριστιανικὸν ἰδεῶδες. Τὰ πάντα ἐν τῇ ἀγωγῇ ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νὰ τονώσουν τὴν ἰδέαν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀποτελοῦν μίαν μεγάλην οἰκογένειαν».

Δὲν πρόκειται νὰ κρίνω κατὰ πόσον ἡ ἰδεολογία αὐτὴ εἶνε ὀρθὴ οὔτε ν' ἀντιτάξω εἰς αὐτὴν κάποιαν ἄλλην. Ἀπλῶς διὰ γὰ εἶμαι εἰλικρινῆς ἀπέναντι τοῦ ἀναγνώστου μου δηλῶ, ὅτι φαντάζομαι τὸν σημερινὸν πόλεμον ὡς φυσιολογικὸν συμπέρασμα τῶν τάσεων καὶ τῶν προσπαθειῶν τῆς γῆς, ὡς ἀναπόφευκτον κόλασιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴν περάσῃ ἢ ἀνθρωπότης διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς ἄλλην κόλασιν εἴτε εἰς τὸ Καθατήριον, — οὐδέποτε δὲ εἰς τὸν Παράδεισον. Ὁ κόσμος δὲν ἐπλάσθη διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ ὅσοι κηρύττουσιν τὴν παγκόσμιον εἰρήνην ἐὰν δὲν εἶνε εὐγενεῖς ὄνειροπόλοι καὶ γλυκύθυμοι λυρικοί, ἄνθρωποι μὲ ὑπερτεροῦν ἐντὸς τῶν τῶ ἀίσθημα τοῦ οἴκου, εἶνε κακῆς ποιότητος αἰσιόδοξοι, ὑποβάλλοντες τὴν ζωὴν εἰς ἄψογα λογικὰ σχήματα μὴ δυνάμενα νὰ τὴν περιλάβουν.

Καὶ ἀφοῦ ἔκχαμα τὴν προκαταβολικὴν δὴλωσιν, ἀφοῦ εἶπα ὑπὸ ποίου χρώματος πρίσμα ἀντιμετωπίζω τὰ γεγονότα, δύναμαι νημιζῶ νὰ εἰσελθῶ εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖον ἀριθμεῖ 44 ὄλας ἐκδόσεις.

Ὁ Ρ. Ρολλάν, ἀφοῦ ἀποδώσει ὀφειλόμενον ἔπαινον πρὸς τοὺς Οὐίθμαν τοῦ Τολστόη, κήρυκας τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος, ἀφοῦ στηλιτεύει τὰς προλήψεις τοῦ μίσους καὶ τῆς ἀγνοίας ποῦ χωρίζουν τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαοὺς διηγεῖται εἰς τὸν πρόλογον τοῦ πολυκρότου βιβλίου του πῶς ἰναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. «Ἐπὶ πολλοὺς μῆνας ἐν Γαλλίᾳ ὄλας ὁ κόσμος ἐγνώριζε τὰ γραφόμενά μου ἀπὸ ῥάκη φράσεων τεχνηέντως ἀποκεκομμένα, φράσεων τὰς ὁποίας παρεμύρφωναν οἱ ἐχθροί μου... Ἡ κατάστασις αὐτὴ διήρκεσεν ἐπὶ ἕνα ἔτος». Μερικὰ σοσιαλιστικὰ ἢ συνδικαλιστικὰ ἐφημερίδες κατώρθωναν κάποτε νὰ δημοσιεύουν μερικὰ ἀποσπάσματα τῶν ἄρθρων μου. Μόνον δὲ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1915, διὰ πρῶτην φορὰν τὸ κυριώτερον ἄρθρον μου «Au-dessus de la mêlée»—χρονολογούμενον ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1914 κατέστη δυνατὸν νὰ δημοσιευθῇ ἀκέραιον, χάρις εἰς τὸν ζῆλον ἐνὸς ἀδεξιῶ λυβαλλογράφου, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ εἶμαι εὐγνώμων διότι ἔκαμε νὰ εἰσχωρήσῃ διὰ πρῶτην φορὰν ὁ λόγος μου εἰς τὴν Γαλλίαν».

Ἄλλὰ τί εἶνε τὸ παρίπυστον αὐτὸ ἄρθρον τὸ ὁποῖον ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ρολλάν τὸ μῖσος τῶν Γάλλων διανοητικῶν; Θὰ κρίνετε ἀπὸ τὴν κατωτέρω δημοσιευμένην ἀνάλυσιν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν, κάμνει μίαν ἐπίκλησιν πρὸς τὴν μαχαμένην νεότητα τοῦ κόσμου. «Ὅλοι σεῖς νέοι ὄλου τοῦ κόσμου τοὺς ὁποῖους ἕνα κοινὸν ἰδεῶδες θέτει ἀντιμετώπους, ἀδελφοί—ἐχθροί—Σλαῦοι ποῦ τρέχετε εἰς βοήθειαν τῆς φυλῆς σας. Ἀγγλοὶ ποῦ μάχεσθε διὰ τὴν τιμὴν καὶ διὰ τὸ δίκαιον, λαὸς τοῦ Βελγίου παράτολμος ποῦ ἀντετάχθη εἰς τὸν Γερμανικὸν κολαστὸν καὶ υπερήκτισεν τὰς Θερμοπύλας τῆς Δύσεως (!) Γερμανοὶ ποῦ μάχεσθε διὰ νὰ ὑπερασπίσετε τὴν σκέψιν καὶ τὴν πόλιν τοῦ Καντίου ἐναντίον τῶν ἐρίππων Κοζάκων, καὶ σεῖς πρὸ πάντων Γάλλοι σύντροφοί μου, ποῦ ἀπὸ καρδὸν μοῦ ἐμπιστεύεσθε τὰ ὄνειρά σας καὶ ποῦ μοῦ ἐστεῖλατε φεύγοντες διὰ τὰ πεδία τῆς μάχης τοὺς «ὠφηλοὺς» σας χαιρετισμούς, σεῖς εἰς τοὺς ὁποῖους ξανανθίζει ἡ γενεὰ τῶν ἡρώων τῆς Ἐπαναστάσεως—πόσον μοῦ εἰσθε ἀγαπητοί, σεῖς πρόκειται ν' ἀποθάνετε... Πόλεμος ἀντεκδικήσεως, ἀντεκδικήσεως—ἀλλ' ὄχι ἀνταποδόσεως ὅπως θὰ τὸν ἐφαντάζετο ἕνας στενοκέφαλος σωθινισμὸς. Ἐκδικήσις τῆς πίστεως ἐναντίον ὄλων τῶν ἐγωϊσμῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῶν αἰσθήσεων, ἀπόλυτος ἀφοσίωσις εἰς τὰς αἰωνίους ἰδέας...»

Εἰς τὰς τελευταίας αὐτὰς φράσεις περιλαμβάνεται ὀλόκληρον τὸ «ἀ-

γαθὸν» τὸ ὁποῖον εὐρίσκει ὁ Ρολλάν εἰς τὸν πόλεμον—καὶ ἰδιαιτέτως τὸν σημερινόν. Ὅτι ἐξῆψωσε τὸν πόθον τῆς αὐτοθυσίας καὶ ὅτι ἔβαλεν εἰς δευτέραν μοῖραν τὸν ἐγωϊσμὸν, τὸν ὁποῖον ἔθεσαν βάσιν τῆς ἠθικῆς μερικοί φιλόσοφοι καὶ ἄνθρωποι τῆς πράξεως εἰς τὴν Γερμανίαν—καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἄλλὰ τὸ ἄρθρον καταλήγει εἰς ἕναν ὕμνον τῆς Γαλλικῆς πατρίδος ἢ ὁποία πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ νικήσῃ χάριν τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου καὶ χάριν ὄλων ἐκείνων τῶν κοινοτοπιῶν τὰς ὁποίας ὁ Γαλλικὸς τύπος κατορθώνει νὰ ἐμφανίζῃ ὑπὸ μυρίας στιλβούσας μορφάς.

Καὶ ἐρωτᾶται: Διατί τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἐξήγειρε τοὺς Γάλλους ἐναντίον τοῦ Ρολλάν; Διὰ τὴν ἀθῶαν φράσιν, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Κοζάκων κατὰ τῆς Καϊνιξβέργης; Ἥ διότι ἐπικρίνει τὴν συμμετοχὴν τῶν Σεναγαλέζων καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων εἰς τὰ πεδία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου; Τὸ ἄρθρον παρὰ τὴν θερμὴν εὐγλωττίαν δὲν ἦτον ἄξιον οὔτε τῆς ὀργῆς, οὔτε τοῦ θυροῦ τοῦ ὁποῖον ἤγειρεν. Ἄλλ' ἡ ὀργὴ καὶ ὁ θυροῦς ποῦ ἠγέρθησαν ἐξ αὐτοῦ ἀποδεικνύουν πόσον ὁ Γαλλικὸς σωθινισμὸς εἶνε μεθυσμένος καὶ πόσον ἡ λέξις ἀμεροληψία, ἡ ἀποδιδουμένη εἰς τὸν Ρολλάν ἔχει χάσει τελείως τὴν ἔννοιάν τος. Παρ' ὅλην δὲ τὴν φιλανθρωπικὴν διάθεσιν ὀλόκληρον τὸ βιβλίον περὶ τοῦ ὁποῖου ὁμιλοῦμεν δὲν εἶνε παρὰ σωθινιστικόν. Ἄλλ' ὁ μεταμφιεσμένος καὶ προσωποδοφορῶν σωθινισμὸς εἶνε πολὺ χειρότερος, εἶνε ὀλιγώτερον ἠθικὸς καὶ γόνιμος ἀπὸ τὸν ἀπροσποίητον ἐθνικισμὸν.

Εἰς ἄλλο κεφάλαιον ἢ, μᾶλλον εἰς ἄλλο ἄρθρον ἐκ τῶν ἀναδημοσιευμένων εἰς τὸ πολυκρότον βιβλίον γίνεται λόγος διὰ τὸ μανιφέστον τῶν διανοητικῶν (φιλοσόφων, ἐπιστημόνων, ποιητῶν, μουσικῶν, ζωγράφων κ. τ. λ.) τῆς Γερμανίας. Ὁ Ρ. Ρολλάν ἐπέρχεται μὲ ἀνάθεκτον ὀρμὴν, ὡς Κοζάκος ἱππεύς, κατὰ τῶν 92 ἀνδρῶν ποῦ ὑπέγραψαν τὴν γνωστὴν δὴλωσιν καὶ ὑπεστήριξαν μίαν ἀπρόσβλητον καὶ μίαν ἀδιαφιλονικήτου ἀληθείας κοινοτυπίαν. Ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς Γερμανίας εἶνε ἐκείνη, ἢ ὁποία ἀπεσώθησε νέας ἐπιδρομὰς εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατακυβῶν οἱ Γερμανοὶ καὶ κατὰ τῶν ὁποίων τσακίς ἐπέδραμεν ὁ στρατὸς τοῦ Ναπολέοντος.

Ἡ Γερμανικὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις εἶνε ὁ θῶραξ τοῦ Γερμανικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶνε ἐκείνη ποῦ συνετήρησε τὴν εἰρήνην ἐπὶ 40 ἔτη εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄν δὲ ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ, ὁ Γερμανικὸς μιλιταρισμὸς κῦξθη εἰς δύναμιν καὶ εἰς σύστημα, κατὰ τὰ τελευταία ἔτη, διατί νὰ μὴ ἀποδοθῇ τοῦτο καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν Ἐδουάρδου τοῦ 7ου; Δὲν εἶνε ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πραγματοποιήσας τὴν πολιτικὴν τῆς περικυκλώσεως, θέσεως ἀντιμέτωπον πρὸς ὄλην τὴν ἄλλην Εὐρώπην τὴν Γερμανίαν, τὴν ὠθήσεν εἰς ἀπέλπιδας ἐξοπλισμούς; Δὲν ἐξετάζω ποῖος ἐπροκάλεσε τὸν πόλεμον.

Ποίος ἔφριψε τὸ ἀναμμένον σπύρτον εἰς τὴν πυριταποθήκην. Ὁ πόλεμος δὲν ἔγινε διότι τὸ ἤθελον ὁ Πρίντσιπ, ἢ διότι δὲν ἠνέχθη τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν τιμωρίαν τῆς Σερβίας ἢ διπλωματία τοῦ κ. Σαζόνωφ. Ὁ πόλεμος ἦτον ἀναπόφευκτος. Ἡ δὲ ἐπίσπευσις του κατὰ ἓνα μῆνα ἢ ἓνα ἔτος δὲν ἔχει καὶ πολὺ μεγάλην σημασίαν.

Ἡ κολοσσιαία βιομηχανική, ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Γερμανίας, τὸ ζωτικὸν συμφέρον τῆς Ἀγγλίας ὅπως σταματήσῃ τὴν δι' ἑαυτὴν ἐπικίνδυνον ἀνάπτυξιν ταύτην, ὁ Αὐστρорρωσικὸς ἀνταγωνισμὸς εἰς τὰ Βαλκάνια, οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι οἱ δημιουργήσαντες τὴν πιθανότητα μεγάλης Σερβίας δυναμένης νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὴν τοὺς Σλαβικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Δυναδικῆς Μοναρχίας, ἡ ἔμμεσος Γαλλικὴ ἰδέα τῆς ἐκδικήσεως τῆς Ἀλσατίας καὶ τῆς Λωρραίνης καὶ τῆς εὐρύστεως ἐνδὲς ἀ χ ρ ῆ σ τ ο υ, ὅσον καὶ κολοσσιαίου ἀποικιακοῦ κράτους, — ἡ ἀνάγκη τῆς Ρωσσίας ὅπως ἐξέλθῃ εἰς τροπικὴν, ἢ ὑποτροπικὴν θαλάσσαν— ἰδοὺ μερικὰ ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἀπτὰ αἴτια τῆς Εὐρωπαϊκῆς συρράξεως, ἢ ὅποια μὲ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἰαπωνίας καὶ εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν ἀποικιωδῶν κατεστάθῃ οἰκουμένη. Ἄλλ' ὁ Ρ. Ρολλάν εὐρίσκει μίαν ἀπλουστεράν ἐκφράσιν τῆς αἰτιολογίας τοῦ πολέμου.

Τὸ ν ἰ μ π ε ρ ι α λ ι σ μ ὸ ν. «Ἐξ ὅλων (ὅμως) τῶν ἱμπεριαλισμῶν, οἵτινες μαστίζουσι τὸν κόσμον, ὁ στρατοκρατικὸς ἱμπεριαλισμὸς τῆς Πρωσσίας εἶνε ὁ χειρότερος. Αὐτὸς εἶνε ὁ ἐχθρὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐλευθερίας, ὁ ἐχθρὸς τοῦ Δυτικοῦ Πολιτισμοῦ, ὁ ἐχθρὸς αὐτῆς τῆς Γερμανίας».

Ἴδου μίαν πρόληψιν τὴν ὅποιαν δὲν ἐπερίμενα νὰ συναντήσω εἰς τὸ ἀμερόληπτον βιβλίον τοῦ Ρ. Ρολλάν. Ἄν εἶνε ἐπικίνδυνον φαινόμενον γενικῶς ὁ ἱμπεριαλισμὸς, διατὶ ὁ Βρεττανικὸς ἱμπεριαλισμὸς εἶνε ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος ἀπὸ τὸν Γερμανικόν; Καὶ διατὶ αἱ κατακτητικαὶ τάσεις τῶν Ρώσων καὶ τῶν Γάλλων εἶνε ὀλιγώτερον ἐπικίνδυναι διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τὰς κατακτητικὰς τάσεις τῆς Γερμανίας; Ἄν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Κάιζερ ἐστέναι ἔως χθὲς ὀλίγα ἑκατομύρια Πολωνῶν, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ ὑπὸ φιλελεύθερα προσήματα ὀδηγεῖται πρὸς τὴν ἐξασθένησιν μίαν φυλὴν ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας τοῦ κόσμου. Οἱ Ἰνδοὶ, μάλιστα οἱ πολεμήσαντες κατὰ τῆς Σινικῆς Αὐτοκρατορίας πρὸ δεκάδων ἔτων διὰ νὰ διευκολύνουν τὴν διάδοσιν τοῦ Ἰνδικοῦ χασις καὶ οἱ ἐναργήσαντες τὸν βδελυρὸν ἐναντίον τῶν Μπόερς πόλεμον εἶνε ὀλιγώτερον ἐπικίνδυναι ἀπὸ τοὺς ὑπάρχουσας τοῦ Κάιζερ Γουλιέλμου τῶν ὁποίων αἱ κατακτητικαὶ εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς τὴν σφαῖραν τῶν ὀνείρων καὶ τῶν χιμαίρων; Οἱ Πρώσοι ἔκαμαν τρεῖς πολέμους διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος. Ὁ σημερινὸς τῶν πόλεμος εἶνε πόλεμος ἀμύνης. Ἄλλὰ καὶ ἂν εἶνε κατακτητικὸς—εἶνε ὁ πρῶτος κατακτητικὸς πόλεμος τὸν ὅποιον διεξάγουν.

Ἡ Γερμανία τοῦ Γκαίτε, ἡ κοσμοπολιτικὴ Γερμανία ἔρχεται εἰς τὴν πένναν ὅλων τῶν Γάλλων, Ἀγγλῶν, Ἰταλῶν συγγραφέων συχνὰ διὰ νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν Γερμανίαν τοῦ Βίσμαρκ καὶ τοῦ Κάιζερ Γουλιέλμου— μὲ τὴν ἱμπεριαλιστικὴν Γερμανίαν. Καὶ εἶμαι διατεθειμένος νὰ δεχθῶ αὐτὴν τὴν διαφορὰν. Ἄλλ' ἐρωτῶ. Εἶνε ἡ σημερινὴ Γαλλία τῶν ἀποικιακῶν κατακτήσεων, ἡ Γαλλία τοῦ Μαρκόου, ἡ Γαλλία τῆς Μακεδονικῆς ἐκστρατείας, ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπιστικὴν Γαλλίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν κοσμοπολιτικὴν Γαλλίαν; Εἶνε ἡ σημερινὴ Γαλλία, ἡ χθελινὴ καὶ ἡ σημερινὴ Ρωσσία, ἡ παντοτεινὴ Βρεττανία κράτη δίχως μίσση, δίχως τάσεις ἀφομοιωτικὰς, — ἱμπεριαλιστικὰς. Καὶ ἡ Ἰταλία τοῦ Γαριβάλδη εἶνε ἡ Ἰταλία τοῦ Σάν Τζουλιάνο καὶ τοῦ Σοννίνο; Διατὶ νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν ζητοῦν οἱ δικασόμενοι τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὰς πατρίδας των;

Εὐρισκόμεθα ἀπέναντι ἀντιμαχομένων ἱμπεριαλισμῶν. Εὐρισκόμεθα ἐνώπιον ἀντιπάλων συνδυασμῶν ἀποβλεπόντων εἰς κατακτήσεις. Αὐτὸ εἶνε μίαν ἀλήθεια. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν δὲν τολμᾷ ν' ἀρνηθῇ ὁ Ρ. Ρολλάν. «Κάθε λαὸς ἔχει τὸν ἱμπεριαλισμὸν του. Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ μορφή του, στρατιωτικὴ, φεουδαρχικὴ, διανοητικὴ, αὐτὸς εἶνε ὁ ὀκτάπους ποῦ ἀπομυζᾷ τὸ καλλίτερον αἷμα τῆς Εὐρώπης. Ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ὅλων τῶν χωρῶν μόλις τερματισθῇ ὁ πόλεμος ἄς ριθῶμεν κατ' αὐτοῦ καὶ ἄς τὸν συντρίψωμεν.»— Ἄλλ' ἐνῶ παραδέχεται τοῦτο, δογματίζει ὅτι ὁ Γερμανικὸς ἱμπεριαλισμὸς εἶνε ὁ ἐπικινδυνότερος. Πρόληψις.

Ὁ Ρ. Ρολλάν θίγει καὶ ἄλλα προβλήματα ὄχι ὀλιγώτερον κεφαλαϊώδη καὶ ὄχι ὀλιγώτερον ἐνδιαφέροντα. Ἀπειλοῦν δύο κακὰ τὴν Εὐρώπην; γράφει, ὁ Παγγερμανισμὸς καὶ ὁ Πανσλαβισμὸς. Ποῖον ἐκ τῶν δύο εἶνε τὸ δεινότερον; «Ὁ χειρίστος ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας, ὁ βάρβαρος δεσποτισμὸς δι' ἡμᾶς τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ἀγγλοὺς, ἄνθρωπος τῆς Δύσεως εἶνε ὁ Πρωσικὸς ἱμπεριαλισμὸς. . . Διὰ τὴν Γερμανίαν τὸ τέρας ποῦ ἀπειλεῖ τὸν πολιτισμὸν εἶνε ἡ Ρωσσία. Καὶ τὸ πικρότερον παράπονον τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων εἶνε ὅτι συνεμάχησαν μὲ τὸν Τσάρον».

Καὶ κατωτέρω

«Δὲν θὰ ὀμιλήσω περὶ τῶν γεγονότων τοῦ παρόντος πολέμου. Πᾶν ὅτι γνωρίζωμεν (σχετικῶς μὲ τὰς Ρωσικὰς ἢ τὰς Γερμανικὰς ὀμοιότητας) εἶνε ὑπόπτου πηγῆς ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ ἀγριότης εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ εἰς τὸ ἓνα καὶ εἰς τὸ ἄλλο στρατόπεδον. Οἱ Γερμανοὶ εἰς τὸ Κάλις εἶνε ἀσυνάξιοι τῶν Κοζάκων εἰς τὸ Γκρότκεν καὶ τὸ Ζορόθωδον.»

Καὶ μετὰ τὴν σύγκρισιν αὐτὴν τῆς πολεμικῆς ἀγριότητος τῶν δύο Αὐτοκρατοριῶν ὁ Ρ. Ρολλάν προβαίνει εἰς τὴν παραβολὴν τῶν δύο πολιτισμῶν:

«Εἶμαι μαθητὴς, λέγει ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς φίλους του Γερμα-

νοῦς τοῦ Μπετόθεν, τοῦ Λάιμπνιτς καὶ τοῦ Γκαίτε, ὅσον καὶ σεις. Ἄλλο πρὸς τὴν ἰδικὴν σας Γερμανίαν τῆς σήμερον τί ὀφείλωμεν οἱ Εὐρωπαῖοι; Ποίαν τέχνην οἰκοδομήσατε, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Βαγνερικῶν μνημείων, τὰ ὅποια σημειώνουν τὸ τέρμα μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἀνήκουν ἤδη εἰς τὸ παρελθόν; Ποίαν νέαν καὶ ἰσχυρὰν σκέψιν, ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Νίτσε, τοῦ ὁποίου ἡ μεγαλοφυΐα τρέλλα ἀφῆκεν ἐφ' ὑμῶν τὰ ἔργα της; Ποῦ ἐζητήσαμεν ἀπὸ 40 ἐτῶν τὴν πνευματικὴν μας τροφήν καὶ τὸν ἐπιούσιον μας ἄρτον, ὅταν ἡ ἐριθωλαξ γῆ μας δὲν ἐπήρκει νὰ μᾶς διαθρέψῃ; Δὲν ἦσαν ὁδηγοὶ μας οἱ Ρῶσοι συγγραφεῖς; Τί δύνασθε ν' ἀντιτάξετε εἰς τοὺς κολοσσούς σουτοὺς κατὰ τὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, εἰς τὸν Τολστόη καὶ εἰς τὸν Δοστογιέφσκη; Αὐτοὶ εἶνε οἱ πλάσαντες τὴν ψυχὴν μου. Ὑπερασπίζων τὴν φυλὴν ἐκ τῆς ὀπίσθας ἐπήρκασι ἐκπληροῦ ἐπιβαλλόμενον χρέος. Ἦν πεποιθόνησιν τὴν ὀπίσθας δοκιμάζω διὰ τὸν Πρωσσικὸν ἰμπεριαλισμὸν—ἀν δὲν τὴν ἀντλοῦσα ἀπὸ τὴν Λατινικὴν μου καρδίαν—θὰ τὴν ἀντλοῦσα ἀπὸ τοῦς ἄνδρος αὐτοῦς. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μουσικὴν, ἡ Γερμανία, ἡ τόσον ὑπερήφανος διὰ τὴν ἀρχαίαν της δόξαν δὲν παρουσιάζει εἰμὴ «ἐπιγόνους» τοῦ Βάγνερ. Μανιώδεις βιρτουόζους τῆς ὀρχήστρας, καθὼς ὁ Ριχάρδος Στράους, ἀλλὸ κανένα ἔργον λιτὸν καὶ ἀνδρικὸν τοῦ τύπου τοῦ Βόριδος Γοδούνωϊ. Οἱ Γερμανοὶ διδάσκαλοι δὲν ἄνοιξαν κανένα νέον δρόμον κ. τ. λ.»

Ἐπρωτίμητι νὰ παραθέσω τὰς εὐγλωττοὺς ταύτας τολμηρότητας παρὰ νὰ τὰς ἀναλύσω—διότι δὲν ἀντέχουν εἰς καμμίαν ἀνάλυσιν, ὅπως καὶ εἰς οὐδεμίαν κριτικὴν. Κατηγορεῖται ἡ Γερμανία διότι δὲν παράγει καθ' ἑκάστην ἀπὸ ἓνα Μπάχ, ἓνα Μπετόθεν ἢ ἓνα Βάγνερ, ἐνῶ ἡ ἐξημερώνουμένη ἀπὸ τὸ βαθὺ νύκτιον σκότος Ρωσσία ἤρχισε νὰ τραγουδῇ. Κατηγορεῖται ἡ σημερινὴ Γερμανία ὅτι δὲν ἔχει φιλοσόφους, ὡσάν εἰς τοὺς Βούνη καὶ τοὺς Ὄστβαλδ νὰ μὴν ὀφείλει τίποτε ἢ οἰκουμενικὴ σκέψις. Κατηγορεῖται ἡ Γερμανία ὅτι δὲν ἔχει σήμερον ἓνα Δοστογιέφσκη ὡσάν νὰ εἶδεν ἡ Ἀγγλίς μετὰ τόσους αἰῶνας νέον Σαίξπηρ, ὡσάν ἡ σημερινὴ Γαλλία, ἡ Γαλλία τοῦ κ. Ρ. Ρολλὰν ν' ἀριθμῇ νέους Μπαλζάκ, νέους Φλωμπέρ καὶ—ἀκόμη νέους Οὐγκώ. Ἡ ὡσάν ἡ ἐμφάνισις ἐνὸς ἢ δύο μεγαλοφυῶν ἀνθρώπων μέσα εἰς μίαν ἄβυσσον βαρβαροσύνης καὶ ἀγριότητος νὰ ἤμπορῇ νὰ προβληθῇ ὡς ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα. Ἡ Ρωσσία τοῦ κνουτοῦ καὶ τῆς Σιθηνρίας παρουσιάζεται μᾶλλον συμπαθὴς εἰς τὸν κ. Ρ. Ρολλὰν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν διότι ἡ πρώτη εἶχεν ἔως χθὲς ἓνα Τολστόη, ἀντιμιλιταριστὴν, ἀντικρατικὸν καὶ φιλάνθρωπον. Ὡ ἀν δὲν ἔκρυπτε τὴν διανοητικὴν φτώχειαν καὶ τὴν «Ἐλβετικὴν» ἀφέλειαν ἢ θερμότητα τῆς ἐκφράσεως, ὁ Ρ. Ρολλὰν θὰ ἐνεφανίζετο σκεπτόμενος περίπου ὅπως καὶ ὁ κ. Βενιζέλος.

(Ἀκολουθεῖ τὸ Β' μέρος)

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΙΑΝΗΣ

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΝΗ

Ο ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ Σάββατον ἦν Σεπτεμβρίου 1914 ἤρχιζεν ἡ μάχη, ἥτις, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀπομένει τὸ μόνον ἀληθὲς κρίσιμον γεγονός τοῦ πολέμου.

Ἦνα πεισθῆ τις περὶ τῆς ἀπολύτου ἀκρίβειας τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου, αρκεῖ νὰ φαντασθῇ πρὸς στιγμὴν τί ἤθελε συμβῆ, ἂν ἡ τύχη τῶν ὀπλων ἐλάμβανε τροπὴν διάφορον ἐκείνης ἣν ἐλάβε. Καὶ θὰ ἤρκει πρὸς τοῦτο ἐνίσχυσις ὀλίγων χιλιάδων ἀνδρῶν, ἴσως ἡ ἀφίξις καὶ μόνη συζυγαρχικῶν πυρομαχικῶν, οὕτως ὥστε ἡ δεξιὰ γερμανικὴ πτέρυξ νὰ δυνηθῇ τὴν 10ην Σεπτεμβρίου νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνά της κατὰ τῆς στρατιάς τοῦ Μωνουρύ, περιελαθούσης εἰς τὸ ἔσχατον ὄριον τῆς ἀτοχῆς της εἰς θέσιν ἐκτεθειμένην. Ἄν ἡ ἀριστερὰ μας ἐκίμπτετο, ὅλη ἡ παράταξις μας θὰ παρεσύρετο καὶ ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τὰ κτηθέντα ἐπὶ ἄλλων σημείων θὰ ἐξημεδενίζοντο, ὅπως εἶχον ἐκμηδενισθῆ προγενεστέρως αἱ ἐπιτυχεῖς ἐπιχειρήσεις τοῦ Rethel, τοῦ Guise καὶ τοῦ St Quentin. Καὶ τότε, χανόμενου τοῦ στηρίγματος τὸ ὅποιον παρεῖχε τὸ κεχαρακωμένον στρατόπεδον τῶν Παρισίων, θὰ ἤρχιζεν ἡ ἀτελείωτος ὑποχώρησις, ἡ τε ὀλιγώτερον ἢ περιχράκωσις μας εἰς θέσιν πλημμυλῆ, ἀφήνουσαν ἀνοικτὴν τὴν καρδίαν τῆς χώρας. Ἡ πρωτεύουσα, ἐγκαταλελειμμένη εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῆς πόρους δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ. Οἱ Γερμανοὶ ἐντὸς τῶν Παρισίων, ὁ στρατὸς ἡττημένος, ἀνευ ἐφοδίων (διότι τὸ ἐσπέρας τῆς μάχης τὰ βλητοφόρα ἦσαν κενά), ἐν μιᾷ λέξει ἡ καταστροφὴ, ὄχι μόνον τῆς Γαλλίας ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν συμμάχων.

Ἡ μάχη τοῦ Μάρνη ἦτο πραγματικὴ μάχη, ἡ μᾶλλον σειρά μαχῶν συγχωνευθεισῶν εἰς τὴν σύγκρουσιν δύο στρατηγικῶν σχεδίων. Διὰ νὰ ἐνοηθῇ ὁ ἀληθὲς ἐκτακτὸς χαρακτὴρ τῆς μάχης ταύτης, πρέπει νὰ ἀναβράμωμεν εἰς τὰς προηγηθείσας συγκλονιστικὰς περιπετείας τοῦ δράματος. Θὰ μείνῃ ἀλησμόνητος, ἡ ἀγωνία τῶν δέκα πέντε τελευταίων ἡμερῶν τοῦ μηνὸς Αὐγούστου. Τρεῖς ἡμέραι μάχης 10, 22 καὶ 23 Αὐγούστου, μᾶς ἀπεκάλυψαν κατάστασιν στρατιωτικὴν, ἡ ὅποια ἀνέτρεπε τὰς προβλέψεις καὶ τῶν μᾶλλον εἰδημόνων. Ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἐχθροῦ ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτὸν ἐπιχειρήσεις μεγίστης εὐρύτητος· πρωτεύουσα ἡ νέργεια τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ καὶ τῶν πολυβόλων, δύο στοιχείων εἰς τὰ ὅποια ὁ στρατὸς μας ἐμειονέκτει πολὺ ἐν ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸν ἐχθρὸν ἀνεπάρκεια ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς στοιχεῖα τινὰ τῆς διοικήσεως· παραγνώρισις ἐκ μέρους ἡμῶν ὄρων τινῶν τοῦ νεωτέρου πολέμου· πάντα ταῦτα ἀνεφάνησαν αἴφνης ὡς ἐν λάμψει ἀστραπῆς, ἐνῶ ἡ θαυμαστὴ ἀνδρεία τῶν

στρατιωτῶν μας ἐπλήρωσε μὲ τρομακτικὰς ἐκατόμβας τρομαρὸν ἀλλὰ σωτήριον πείραμα.

Πρὸς ἀνατολὰς εἶχε τεθῆ ταχέως τέρμα εἰς τὰς δοκιμασίας μας. Αἱ στρατιαὶ τοῦ Καστελῶ καὶ τοῦ Ντυμπάιγ, μετὰ τὴν δύσκολον μάχην τοῦ Morhange ἐναντίον τῶν πέντε σωμάτων στρατοῦ τοῦ πρίγκηπος Διαδόχου τῆς Βαυαρίας, ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατηθῶσι μετ' ἐνεργητικότητος εἰς τὸ Couronné de Naney. Ἀλλὰ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Βελγίου ἡ κατάστασις ἦτο πολὺ πολὺ σοβαρωτέρα. Τὴν 22 καὶ 23 Αὐγούστου ἐπροσπαθήσαμεν νὰ σταματήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γερμανικῶν στρατιῶν ἀλλ' ἡ ἀπόπειρά μας προσέκρουσεν εἰς πολὺ ὑπερτέρας δυνάμεις. Ἡρξαστο τότε ἐσπευσμένη ὑποχώρησις ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν ἰσχυροτάτης δεξιᾶς γερμανικῆς πτέρυγος προσπαθοῦσης διαρκῶς νὰ ὑπερπεράσῃ τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν τεταγμένον εἰς τὴν ἀριστερὰν μας πτέρυγα. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ ἀρχιστρατηγὸς μας δὲν εἶχε πλέον ἐλευθερίαν ἀποφάσεων. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιμείνῃ παραμένων εἰς τὰ σύνορα καὶ νὰ ριψοκινδυνεύσῃ εἰς μάχην ἄμεσον, μὲ στρατεύματα εὐρισκόμενα εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἡττης, καθὼς ἀνασυγκροτηθέντα καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν κυκλώσεως μιᾶς τῶν πτερύγων του. Ἀπεφάσισε συνεπῶς, ἀπὸ τῆς 25 Αὐγούστου, νὰ ὑποχωρήσῃ ὅσον θὰ ἐχρειάζετο διὰ νὰ κερδίσῃ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον ὅπως προετοιμάσῃ ἰσχυρὰν ἐπιθετικὴν ἐπιστροφὴν. Τοιαύτη εἶνε ἡ διέπουσα τὰς ἐπομένας ὁδηγία τοῦ ἀρχιστρατηγικοῦ τῆς 25 Αὐγούστου σκέψις.

«Μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδιασθέντος ἐπιθετικοῦ ἐλιγμοῦ, αἱ μέλλουσαι ἐπιχειρήσεις θὰ κανονισθῶσι κατὰ τὸν τρόπον ὅσπερ νὰ συγκροτηθῇ πρὸς τὸ ἀριστερόν μας, διὰ τῆς συνενώσεως τῶν στρατιῶν 4ης καὶ 5ης, τοῦ ἀγγλικικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν νέων δυνάμεων αἰτινες ἐλήφθησαν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς περιοχῆς, δυνάμεις ἰκανὴ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν, καθ' ὃν χρόνον αἱ λοιπαὶ στρατιαὶ θὰ συγκρατηθῶσι τὰς προσπαθείας τοῦ ἐχθροῦ, ἐφ' ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον.»

Εἰς τὰς γραμμὰς ταύτας περιλαμβάνεται ὁλόκληρος ἡ μάχη τοῦ Μάρνη.

Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν προσεβλέπετο ἀκόμη τόσο μακρὰ ὑποχώρησις. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἡ στρατιὰ τοῦ Μωνουρὺ ὄφειλε νὰ συγκροτηθῇ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀμιένης. Ἀλλ' ἡ ὀρμητικότης τῆς ἐπιθέσεως τοῦ φόν Κλουκ ἐματαίωσε τὰς προβλέψεις ταύτας. Ἐχρειάσθη νὰ ὑποχωρήσωμεν ἀκόμη καὶ νὰ καταστήσωμεν περισσότερο κοίλην τὴν παράταξίν μας. Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἡ ὑποχώρησις ἐξελίσσεται, καταπληγματικὴ ἐργασία συνετελεῖτο εἰς τὰ μετόπισθεν. Τὰ συμπληρωματικὰ στρατεύματα ἔρχονται ἀθρόως ἐκ τῶν ἐμπέδων. Οἱ ἐφοδιασμοὶ συγκεντρῶνται. Τὰ σώματα στρατοῦ, αἱ στρατιαὶ ἀνασυντάσσονται ὑπὸ νέους ἀρχηγούς. Τέλος καὶ πρωτίστως ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν στρατιωτῶν τονοῦται εἰς σειρὰν ἐπιτυχῶν συμπλοκῶν εἶνε δὲ χαρακτηριστικὸν τὸ

γεγονός, ὅτι ὅλα τὰ ὑποστάντα τὰς προηγηθείσας σκληρὰς δοκιμασίας σώματα, ὑπεβλήθησαν εἰς τὸ τονωτικὸν τοῦτο πείραμα. Ἀλλ' αἱ μερικαὶ αὐταὶ ἐπιτυχίαι δὲν ἀνέστειλαν τὴν ὑποχώρησιν, ἥτις ἐμελλε νὰ διαρκέσῃ μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συναφθῇ μάχη μεταξὺ τῶν δύο πόλων, τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Βερντέν. Ἐκεῖ προπαρασκευάζεται ἡ μάχη καὶ ἐκεῖ θὰ δοθῇ, ἴσως ὀλίγον νοτιώτερον, ἴσως ὀλίγον βορειότερον, εὐθὺς ὡς ὁ ἐχθρὸς ἀποκαλύψῃ τὸ πλευρὸν του.

Η ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

Ἡ κρίσιμος στιγμὴ ἐμελλε μοιραίως νὰ παρουσιασθῇ ὅταν αἱ Γερμανοὶ θὰ ἐφθάνον πρὸ τῶν Παρισίων. Πῶς θὰ ἐνήργουν; Ἐὰν παρημέλουν τὸ κεχαρακωμένον τοῦτο στρατόπεδον διὰ νὰ στραφῶσι μόνον κατὰ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πολεμικῆς τέχνης; Ἐὰν ἀπετόλμων ἐνέργειαν κατὰ τῆς πρωτευσούσης θέλοντες νὰ συγκρατήσωσι τὰς κινητὰς γαλλικὰς δυνάμεις; Διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, ἡ στρατιὰ τοῦ Μωνουρὺ, ἡ περιφρουρὰ στρατιὰ ἐλιγμοῦ, τῆς ὁποίας ἡ ἐπέμβασις εἶχε μελετηθῇ ἀπὸ τῆς 5 Αὐγούστου, συνεκεντρώθη δυτικῶς τῶν Παρισίων, ἦτο συνεπῶς ἐτοιμὴ νὰ δράσῃ κατὰ τοῦ ἐλισσομένου ἐχθρικοῦ πλευροῦ.

Φθάναμεν οὕτω εἰς τὴν 3ην Σεπτεμβρίου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἡ 1η γερμανικὴ στρατιὰ (φόν Κλουκ, 2ον, 3ον, 4ον, 7ον σώματα ἐνεργοῦ στρατοῦ, 4ον ἔφεδρον σῶμα στρατοῦ, 2α καὶ 4η μεραρχίαι ἵππικοῦ) εἶχαν ὑπερβῆ τὸ Senlis οἱ δὲ Οὐλάνοι τῶν ἐμποσθοφυλακῶν εἶχον προελάσει μέχρι Gonesse εἰς 17 χιλ. ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Παρισίων.

Ἡ 2α στρατιὰ (φόν Μπύλωθ, 9ον καὶ 10ον σώματα ἐνεργοῦ στρατοῦ, 10ον ἔφεδρον σῶμα στρατοῦ, δύο σώματα στρατοῦ τῆς φρουρᾶς, δύο μεραρχίαι ἵππικοῦ) κατέρχεται ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Aisne πρὸς τὸ Esternay Sezanne, ὑποστηριζομένη πρὸς ἀριστερὰ ὑπὸ τῆς 3ης στρατιᾶς (φόν Χάουζεν, δύο σαξωνικὰ σώματα στρατοῦ, ἐν βαυαρικὸν σῶμα στρατοῦ καὶ μία μεραρχία ἵππικοῦ). Ἡ 4η στρατιὰ (δουξ Ρούπρεχτ τῆς Βυρτεμβέργης, 14ον καὶ 15ον σώματα στρατοῦ, δύο μεραρχίαι ἵππικοῦ) ἔχει λάβει ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν γραμμὴν Sompuis Vitry-le-François Sermaire. Ἡ 5η στρατιὰ (Διάδοχος, ἕξ σώματα στρατοῦ ἐν οἷς καὶ τὸ 16ον τοῦ Μέρτς) ὀλισθαίνει ἐντὸς τῆς Ἀργκὸν καὶ συνδεθεῖσα μετὰ τῆς 4ης στρατιᾶς ἐτοιμάζεται νὰ προσβάλλῃ κατὰ μέτωπον καὶ κατὰ πλευρὸν τὸ προπίεσμα τοῦ Βερντέν καὶ τὰ ὑψώματα τοῦ Μὲξ (Hauts de Meuse). Ἡ 6η στρατιὰ (Διάδοχος τῆς Βαυαρίας, πέντε σώματα στρατοῦ) καὶ ἡ 7η στρατιὰ (στρατηγὸς φόν Χέρνινγκεν, τρία σώματα στρατοῦ) φράσσουν τὸ μεταξὺ Βερντέν, Νανσύ καὶ Βοσγίων ἕδαφος.

Ἡ γαλλικὴ ἀνάπτυξις ἔχει ἐπίσης περατωθῆ. Ἡ 1η στρατιὰ (Καυτελνώ, δύο σώματα ἐνεργοῦ στρατοῦ ἐν οἷς τὸ 20ὸν καὶ τρεῖς ἑφεδροὶ μεραρχίαι αἱ 59η, 68η καὶ 70ῆ) κατέχει τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα Couronné de Nancy θέσιν, περιοριζομένην ὑπὸ τοῦ δάσους τοῦ Champrenoux, τοῦ ὄρους St Geneviève καὶ τοῦ ὄρους d'Amance. Ἔχει πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς τὴν 2αν στρατιάν (Dubail, 8ον, 13ον καὶ 14ον σώματα στρατοῦ, μία μεραρχία κυνηγῶν καὶ ἀποικιακοῦ στρατοῦ) καὶ ἐφεδρὸς μεραρχίας τεταγμένης κλιμακῆδόν μεταξὺ St-Dié καὶ Baccarat. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ συνδέεται μετὰ τῆς 3ης στρατιάς (Σαράιγ, 4ον, 5ον, 6ον καὶ 15ον τμήματα στρατοῦ, τέσσαρες ἑφεδροὶ μεραρχίαι καὶ ἡ κινήτῃ ἀμυνα τοῦ Βερντέν). Αἱ ἀνωτέρω δυνάμεις ἀποτελοῦσι τὸ γαλλικὸν δεξιὸν κέρασ, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ἀνωτέρω δυνάμεις συγκροτοῦσι τὸ γαλλικὸν δεξιὸν κέρασ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς ὅλης παρατάξεως. Ἐκ τῆς ἀντοχῆς αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐλιγμοῦ, ὅστις μόνον πρὸς τὰ δυτικὰ δύναται νὰ ἐξαλιθῆ, διότι αἱ γερμανικαὶ ὀχυρώσεις τοῦ Μάτς καὶ τοῦ Στρασβούργου ἀποκλείουσι πᾶσαν ἐπιθετικὴν ἐνέργειαν πρὸς τὰ ἀνατολικά. Τουναντίον ἡ παραμικροτέρα λιποψυχία, ἀποκαλύπτουσα τὴν διάβασιν τῆς Charmes θὰ ἦτον ὀλεθρία.

Ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἡ παράταξις ἐθαίνεν οὕτω. Τὸ κέντρον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τρεῖς στρατιάς. Ἡ 4η στρατιὰ (de Langle de Carey, 2ον, 12ον, 17ον καὶ 21ον σώματα στρατοῦ—τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀπεσπάρθη τὴν τελευταίαν στιγμὴν εἰς τὴν στρατιάν Dubail— καὶ μία μεραρχία ἀποικιακοῦ στρατοῦ) ἐξτείνεται ἀπὸ Sermaize εἰς Sompuis. Ἡ 7η στρατιὰ (Foch, 11ον καὶ 9ον σώματα στρατοῦ, μία μαρκεσικὴ μεραρχία συννωθεῖσα εἰς προσωρινὸν σῶμα στρατοῦ μετὰ τῆς 43ης μεραρχίας, καὶ δύο ἑφεδροὶ μεραρχίαι) κατεῖχε τὴν γραμμὴν, ἀπὸ τῶν βορείων τοῦ camp de Mailly πρὸς τὰ νότια τῆς Sézanne. Ἡ 5η στρατιὰ (Franchet d'Esperey, τρία σώματα στρατοῦ, ἐν οἷς ἓν ἀποικιακόν) εἶχε ταχθῆ νοτίως τοῦ Grand-Morin.

Τὸ ἀριστερὸν κέρασ ἀπετέλει ἡ ἀγγλικὴ στρατιὰ τοῦ στρατάρχου Φρέντς, δυνάμει 130,000 ἀνδρῶν (ἕξ μεραρχίαι πεζικοῦ καὶ μία μεραρχία ἵππικοῦ) ἥτις τεταγμένη ἀπὸ νοτιανατολικῶν πρὸς τὰ βαρειοδυτικὰ, ἀπὸ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Provins πρὸς τὸ Crécy-en-Brie, ἐκάλυπτε τοὺς Παρισίους καὶ ἀπετέλει τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιθετικῆς ἐπιεκαμπῆς τὴν ὁποῖαν ἐμελλε νὰ ἐπεκτείνῃ ἡ 6η στρατιὰ (Μωνουρῦ, 7ον σῶμα στρατοῦ, 14η ἑφεδρὸς μεραρχία, τρεῖς μεραρχίαι ἔθνοφρουρᾶς, σῶμα στρατοῦ ἵππικοῦ τοῦ Sordet, καὶ μία μαρκεσικὴ μεραρχία), εὐθὺς ὡς ὁ γερμανικὸς ἐλιγμὸς ἤθελε γίνεαι σαφῶς καταφανῆς ἐπιτρέπων οὕτω τὸν ὀριστικὸν πρσανατολισμὸν ἐπὶ τῆς καταστάσεως.

Οὕτω ἡ γραμμὴ τῆς κυρίας συγκρούσεως, εἶχε τὸ σχῆμα μεγίστου

κοίλου τόξου, ἀναπτύξεως 180 χιλιομέτρων μετὰ τὰ δύο ἄκρα εἰς Βερντέν καὶ Παρισίους.

ΤΑ ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Τὴν 3ην Σεπτεμβρίου αἱ ἀναγνωρίσεις τοῦ στρατοῦ τῶν Παρισίων ἐσημείωσαν τὰς πρώτας ἐνδείξεις ἀλλαγῆς τῆς κατευθύνσεως τῆς ἐχθρικῆς προσελάσεως. Ἐν ᾧ ἐμπροσθοφυλακαὶ τινες εἶχον προχωρήσει μέχρι τοῦ δάσους τοῦ Isle-Adam καὶ εἰς Luzarches, αἱ κύριαι δυνάμεις τῆς 1ης γερμανικῆς στρατιάς, ἀντὶ νὰ προχωρήσωσιν ἐκ Senlis κατ' εὐθείαν πρὸς νότον, ἐκκμψαν πρὸς τὸ νοτιοανατολικὰ, πρὸς τὸ Meaux. Εὐθὺς ὁ στρατηγὸς Γκαλλιενὶ ἀποστέλλει τὴν στρατιάν Μωνουρῦ νὰ καταλάβῃ ἐπὶ τοῦ Ourcq θέσιν πλευρικὴν ὡς πρὸς τὴν γραμμὴν πορείας τῶν Γερμανῶν. Τὸ ἐσπέρας τῆς 3ης Σεπτεμβρίου, τὸ 7ον σῶμα στρατοῦ (Vauthier) εὐρίσκειται εἰς Louvres. Τὸ ἑφεδρὸν σῶμα στρατοῦ τοῦ Lamage ἐπεκτείνει αὐτὸ πρὸς νότον πρὸς τὸ Tremblay-les-Gonesses. Ἡ μαρκεσικὴ μεραρχία εἶνε τεταγμένη ἐκατέρωθεν τῆς διώρυγος τοῦ Ourcq. Τὸ ἵππικόν τοῦ στρατηγοῦ Sordet ἐξασφαλίζει τὸν σύνδεσμον μετὰ τῆς ἀγγλικῆς στρατιάς. Ἡ στρατιὰ εἶνε οὕτω τεταγμένη ἐπὶ γραμμῆς κατευθυνομένης ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, μετ' ἐπιπέδου πρὸς ἀνατολάς.

Τὴν ἐπαύριον 4ης Σεπτεμβρίου ἡ κατάστασις διευκρινίζεται. Ὁ στρατηγὸς φὸν Κλούκ, παραμελῶν τοὺς Παρισίους, ἐκσφενδονίζει τὰς φάλαγγας του μετ' ἱλιγγιώδους ταχύτητος εἰς τὸ ἀνοιγμα τὸ σχηματισθὲν ἐκ τῆς ἐσπευσμένης υποχωρήσεως τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ὅστις ὑπεκφεύγει, ἐπιμηκύνων ἀφ' ἑνὸς τὴν πλευρικὴν θέσιν τοῦ Μωνουρῦ, τηρούμενος ἀφ' ἑτέρου ἐν στενῇ ἐπαφῇ μετὰ τοῦ Franchet d'Esperey. Ὁ Κλούκ, ἀφήνων τὸ Meaux πρὸς τὰ δεξιὰ του, προσελαύνει πρὸς τὸ Coulommiers ὑπερβαίνων τὸν Μάρνην καὶ τὸν Petit-Morin. Ἡ πρόθεσις τοῦ γερμανικοῦ ἐπιτελείου εἶνε νὰ ἐκσκληρῆσι βιαίως τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ κεχρακωμένου στρατοπέδου τῶν Παρισίων, ἵνα ἀπομονῶνον (τοῦτο καταστήσῃ ἀφευκτον τὴν πτώσιν του. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῶν γερμανῶν τείνουσι πρὸς τὰ νοτιοανατολικά. Ἄλλ' ἡ κίνησις αὕτη εὐνοεῖ τὸ σχέδιον τῶν γάλλων. Ἡ στρατιὰ τοῦ φὸν Κλούκ, ἀπὸ κυκλοῦσης μεταβάλλεται εἰς κυκλομένην. Ἡ στιγμὴ ἦτο συνεπῶς πρόσφορος διὰ τὴν ἀναστολὴν τῆς υποχωρήσεως. Τὸ ἐσπέρας τῆς 4ης Σεπτεμβρίου ἐξέδωκε τὴν διαταγὴν τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως διὰ τὴν 6 Σεπτεμβρίου, ἀρχομένην οὕτω:

«Συμφέροι νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς παρακεκινδυνευμένης θέσεως τῆς 1ης Γερμανικῆς στρατιάς ἵνα συγκεντρώσωμεν κατ' αὐτῆς τὰς προσπαθείας τῶν συμμαχικῶν στρατιῶν τοῦ ἄκρου ἀρεστεροῦ. Νὰ ληφθῶσιν ἐντὸς

της 5ης Σεπτεμβρίου όλα τα μέτρα δια την έναρξιν της επίθεσεως την 6ην Σεπτεμβρίου.»

Τὸ ἀριστερὸν κέρασ θὰ προελάσῃ πρὸς ἀνατολάς. Τὸ κέντρον θὰ ἀνέλθῃ ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν, τὸ δὲ δεξιὸν κέρασ θὰ προελάσῃ πρὸς δυσμάς.

Η ΜΑΧΗ

Ὅταν τὴν 4ην Σεπτεμβρίου ὁ στρατὸς φὸν Κλουκ ἤρξατο προελάνων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Meaux τὸ 24ον ἔφεδρον σῶμα στρατοῦ, ὅπως καλύψῃ τὴν προελάσιν του παντὸς κινδύνου ἐκ τοῦ κεχαρακωμένου στρατοπέδου τῶν Παρισίων.

Τὴν πρωΐαν τῆς 6ης Σεπτεμβρίου ἀρχεται ἡ γενικὴ γαλλικὴ ἐπίθεσις. Ὑπὸ φλέγοντα ἥλιον, ὀλόκληρος ἡ στρατιὰ τοῦ Μωνουρὺ ἐπιπίπτει κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς πλευρικοῦ προκαλύμματος τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὸ 4ον ἔφεδρον γερμανικὸν σῶμα στρατοῦ, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπωθεῖται εὐκόλως. Ὁ ἐχθρὸς, ἀπειλούμενος ὑπὸ κυκλώσεως, ἀναγκάζεται νὰ υποχωρήσῃ ἐσπευσμένως πρὸς τὰ βορειοανατολικά τοῦ Meaux ὀχυρούμενος πυρετωδῶς, ὅπως ἀναμείνῃ τὰς ζητηθείσας ἐν σπουδῇ ἐνισχύσεις.

Καθ' ὃν χρόνον τὸ πλευρὸν τῆς στρατιᾶς του ἀπειλεῖται οὕτω, ὁ φὸν Κλουκ μετὰ τοῦ Μπύλωθ ἐπιτίθενται ὀρμητικῶς πρὸ τοῦ Coulommiers.

Περὶ τὴν 3ην ὥραν ἡ σικηνὴ ἀλλάσσει. Ὁ Κλουκ ἀντιλαμβάνομενος σαφῶς τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τοῦ Μωνουρὺ τροποποιεῖ τὸ σχέδιόν του, εἰς τρόπον ὥστε νὰ φέρῃ τὰς κυρίας προσπάθειάς του πρὸς τὸν Ourcq. Δύο σῶματα στρατοῦ (2ον καὶ 7ον) διατάσσονται νὰ ἐπαναδιαβῶσι τὴν Μάρνην καὶ νὰ ἐνισχύσωσι τὸ 4ον ἔφεδρον σῶμα στρατοῦ. Ἐν σῶμα στρατοῦ τῆς ἐθνοφρουρᾶς, ἐπισταθμεῦον εἰς Κομπιέννην διατάσσεται νὰ κατευθυνθῇ πρὸς νότον ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς 6ης γαλλικῆς στρατιᾶς. Νέα στρατεύματα ἐκλήθησαν ἐκ Βελγίου. Ἀμερόληπτως κρινόντες, βραβύλομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἀποφασιστικὴν καὶ τὴν δραστηριότητα μεθ' ἧς συνετελέσθη ἡ ἀπότομος αὕτη μετατόπισις τοῦ ἄξονος τῆς μάχης.

Ὁ γερμανὸς στρατηγὸς καλύπτει τὰς κινήσεις του διὰ καταγίδων πρὸς πυροβολικοῦ. Ἄλλ' οἱ ἀντίπαλοί του δὲν ἐξαπατῶνται. Καὶ ὁ Φρέντε καὶ ὁ Franchet d'Esperey ἀρχίζουν τὴν ἀντεπίθεσιν, εὐθὺς ὡς ἠσθάνθησαν τὴν γερμανικὴν ἐπίθεσιν καμπτομένην. Πρὸ τῆς ἐπελεύσεως τῆς νυκτὸς ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς εἰσέρχεται εἰς Coulommiers καὶ καταλαμβάνει θέσιν ἐπὶ τῶν μεταξὺ τῶν δύο Morin ὑψωμάτων. Δεξιόθεν τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ἡ 5η γαλλικὴ στρατιὰ καταβάλλει τρομαρὰς προσπάθειάς. Τὰ χωρία χάνονται καὶ ἐπανακυριεύονται. Τὸ κέντρον τοῦ ἀγῶνος εἶνε εἰς Jouy-sur-Morin τὸ ὁποῖον περιέρχεται ὀριστικῶς εἰς τὴν

κατοχὴν μας μόνις τὸ ἑσπέρας τῆς 7ης. Τὴν 8ην εὐρισκόμεθα ἐκείθεν τοῦ Petit-Morin. Ἡ ὄθησις ἐξακολουθεῖ καὶ ἡ 5η στρατιὰ κυριεύει τὸ Montmirail μετὰ ὀκτώωρον πεισματώδη πάλην τὴν 9ην καὶ κεφαλαὶ τῶν ἀγγλικῶν φαλάγγων φθάνουν ἐπὶ τοῦ Μάρνη, τὸν ὁποῖον διαβαίνουν, ἐκβάλλουσαι ὀπίσω τοῦ Ourcq. Ἦτο καιρὸς, διότι κατὰ τὰς τρεῖς μακρὰς αὐτὰς ἡμέρας ἡ θέσις τῆς στρατιᾶς Μωνουρὺ εἶχε καταστῆ ἐκτάκτως δύσκολος.

Ἡ στρατιὰ αὕτη, ἀπωθήσασα τὴν 6ην τὸ 4ον ἔφεδρον σῶμα στρατοῦ τοῦ Κλουκ, εὐρέθη τὴν πρωΐαν τῆς 2ας ἀπέναντι δύο ἔτι σωμάτων ἐνεργοῦ στρατοῦ (2ον καὶ 7ον) ἔχουσα προτέτι νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὴν ἐπικειμένην ἐπέμβασιν τοῦ σώματος στρατοῦ τῆς ἐθνοφρουρᾶς καὶ τῶν κληθεισῶν ἐκ Βελγίου ἐνισχύσεων.

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς καταστάσεως δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκδηλωθῇ. Τὴν πρωΐαν τὸ 7ον σῶμα στρατοῦ (ἐπίλεκτον σῶμα τῆς Besançon) κάμπτεται ὑπὸ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ 2ου γερμανικοῦ σώματος ἐνεργοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ 4ου ἔφεδρου.

Τὴν πρωΐαν τῆς 8ης ἡ κατάστασις περιπλέκεται. Οἱ γερμανοὶ πολλαπλασιάζουσι τὰς ἐπιθέσεις των κατὰ τοῦ 7ου σώματος στρατοῦ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἀριστερὸν μας. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ γραμμὴ μας ἀφίνει τὴν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον κατεύθυνσίν τῆς καὶ κάμπτεται πρὸς δυσμάς, πρὸς τὸ Nanteuil-le-Haudouin.

Ἡ υποχώρησις εἶνε γενικὴ. Ἐν τούτοις τὴν δείλην πολύτιμος ἐπικουρία ἀφικνεῖται, μία μεραρχία τοῦ 4ου σώματος στρατοῦ ἀνακληθεῖσα ἐξ Ἀλσατίας. Μόλις ἡ ἐπικουρία αὕτη ἐπαρκεῖ διὰ νὰ ἀποσοθῆσῃ τὰς σοβαρωτάτας συνεπείας υποχωρήσεως τῆς 14ης μεραρχίας. Ἐξαντληθείσης τελείως.

Πρέπει νὰ κρατηθῆτε πάση θυσίᾳ, διατάσσει ὁ στρατηγὸς Ζόφρ, ὅστις παρακολουθεῖ τὴν ταχθεῖαν υποχώρησιν τῶν στρατιῶν τοῦ Κλουκ καὶ τοῦ Μπύλωθ καὶ γνωρίζει τὴν πολύτιμον ἀξίαν τὴν ὁποῖαν ἔχει πᾶσα ὥρα ἀντιστάσεως. Καὶ οἱ γάλλοι ἀνθίστανται, καὶ, διὰ νὰ ἐπιδληθῶσιν ἔτι μάλλον ἐπὶ τοῦ ἐχθροῦ, ἀνθίστανται ἐπιτιθέμενοι.

Ἐν τούτοις ὁ κίνδυνος δὲν ἀπεσοθῆθη. Τὸ ἀνακληθὲν ἐκ Κομπιέννης γερμανικὸν σῶμα στρατοῦ τῆς ἐθνοφρουρᾶς εἰσέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ δὴ πρὸς τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τῆς γαλλικῆς παρατάξεως. Ἡ στρατιὰ τοῦ Μωνουρὺ κινδυνεύει νὰ κυκλωθῇ. Ἄλλ' ἐσώθη, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ μάλλον νεωτεριστικοῦ τρόπου. Πέντε χιλιάδες αὐτοκίνητα, ἐπιταχθέντα ἐν τάχει ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Γκαλιενί, μεταφέρουσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰκοσακισχιλίους ἀνδρας, συλλεγέντας ἀπὸ παντοῦ. Ἡ πρωτοβουλία αὕτη εἶνε ὑπερτέρα πάσης ἐξάρσεως. Ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῶν Παρισίων, εἶχεν ἤδη δώσει δείγματα μεγίστης διορατικότητος, τῆς τοπι-

θετήσεως τῆς 6ης στρατιάς ἐπὶ τοῦ Ουρεσφ ἀπὸ τῆς 3ης Σεπτεμβρίου.

Τὸ ἔργον του κατὰ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου ἐξασφαλίζει εἰς αὐτοὺς ἀναμφισβήτητον θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων ἐργατῶν τῆς νίκης, διότι ἡ κατάστασις ἦτο ὁμολογουμένως δυσχερεστάτη. Τὸ Nanteuil-le-Haudouin ἀλωθὲν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν, ἐφλέγετο. Τὰ στρατεύματα ἦσαν τελείως ἐξητλημένα. Τί ἐπεφύλασεν ἡ ἐπαύριον;

Ἡ πρωία τῆς 10ης Σεπτεμβρίου ἀπεκάλυψε τὴν ὑποχώρησιν τῶν Γερμανῶν. Ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρησε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός. Καὶ αὐτὸς ἐπίσης εἶχεν ἐξητληθῆ καὶ ἐστερεῖτο πυρομαχικῶν. Ἐπὶ πλέον ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι λόγοι διὰ τὴν ὑποχώρησιν. Αἱ στρατιαὶ τοῦ Φρέντς καὶ τοῦ Franchet d'Esperey διέβησαν τὸν Μάρνην τὴν ἑσπέραν τῆς 9ης, ἀνατολικώτερον δὲ εἶχον συντελεσθῆ γεγονότα τὰ ὅποια εἶνε καιρὸς νὰ ἐξετάσωμεν.

ΤΟ COURONNE ΤΟΥ ΜΑΝΣΥ

Παρηκολουθήσαμεν μέχρι τοῦδε τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν δύο ὁμάδων τοῦ ἀριστεροῦ, διότι τὸ ἔργον αὐτῶν ἦτο ἀπολύτως πρωτεύον κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς μάχης. Ἄλλ' ἡ δρᾶσις δὲν περιορίσθη εἰς τὸν τομέα τὸν περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ Ουρεσφ τοῦ Μάρνη καὶ τοῦ Μορέν.

Οἱ Γερμανοὶ δὲν ἐπεζήτησαν μόνον νὰ κυκλώσουν τὸ ἀριστερόν μας ἀλλὰ καὶ νὰ διασπᾶσουν πρὸς τὰ δεξιὰ, τὸν ἄξονα τοῦ ἐλιγμοῦ μας. Ἡ παρουσία τοῦ Κάϊζερ μαρτυρεῖ σαφῶς περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς πάλης, καθ' ἣν τὸ ὄροπέδιον τοῦ Amance ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ τὴν 7 Σεπτεμβρίου. Ἀπολεσθὲν τὴν πρωίαν, ἐπανεκτήθη τὸ ἑσπέρα, ἐνῶ χρόνῳ ἀπεκρούοντο μακινώδεις ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοῦ ὄρους τῆς Ἀγίας Γενεβιέθης. Πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε σφοδρότατος ἀλλὰ σύντομος. Ἀπὸ τὸ ἑσπέρας τῆς 9ης ὁ κίνδυνος εἶχεν ἀποσοβηθῆ. Ὁ Dubail ἀναλαμβάνων τὴν ἐπίθεσιν κυριεύει τὴν ὄφρυν τοῦ Mandroy καὶ τὸν αὐχένα τῶν Fourneaux. Τὴν ἐπόμενην συνεχίζει τὰς προόδους του πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Λουνεβίλλης καὶ τοῦ Μπακκαρά. Διὰ τῆς ἐκκενώσεως τοῦ Pont-à-Mousson ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ὁ ἀγὼν ἐτερματίσθη.

ΤΑ ΕΛΗ ΤΟΥ ΣΑΝΤΚΟΝΔ

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν πτερύγων, ἀλλὰ τὸ κέντρον;

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Franchet d'Esperey ἀνελάμβανε ἀπὸ τῆς 6ης Σεπτεμβρίου τὴν ἐπίθεσιν, ὁ πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπεκτείνων τὴν παράταξιν του στρατηγὸς Foch ὑφίσταται τὴν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῆς στρατιάς τοῦ Μπύλωε καὶ ὀλοκλήρου τῆς στρατιάς τοῦ Χάουζεν.

Αἱ πρώται ἡμέραι ἦσαν ἐπίμοχοι. Οἱ Γερμανοὶ κατέλαβον τὴν ὄφρυν, ἣτις χωρίζει τὸν Μάρνην ἀπὸ τοῦ Aube. Τὸ δεξιὸν τῆς 7ης στρατιάς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τὸ ἀριστερόν, τούνατιόν, κερδίζον ἔδαφος, κατέλαβε τὴν Suranne.

Τὴν 8ην ἡ κατάστασις τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ἀντὶ νὰ βελτιωθῆ χειροτερεύει. Νέα ὑποχώρησις εἰς τὴν γραμμὴν Allemant-Connantré. Ὁ στρατηγὸς Foch ἀποφασίζει νὰ ἀποσοβῆσῃ τὰς δυσχερείας τοῦ δεξιοῦ του διὰ σφοδρᾶς ἐπιθέσεως τοῦ ἀριστεροῦ του. Τὸ σχέδιον εἶνε πολυμῆρον, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον πρὸ τοῦ ἀριστεροῦ τούτου εὐρίσκειται ἰσχυρὰ θέσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας, ἡ Πρωσικὴ φρουρὰ συγκερατεῖται μετὰ τῆς μεγαλειεπάρως ἐπιμονῆς, διότι ὀπισθὲν τῆς ἔχει ὡς μόνας ὁδοὺς ὑποχωρήσεως, τὰς στενάς ὁδοὺς τῶν ἐλῶν τοῦ Saint-Gont. Εἶνε γνωστὸς ὁ ἀγὼν τῆς μεραρχίας Humbert διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐπαύλειος τοῦ Mondement.

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ δεξιὸν τοῦ ἐχθροῦ κάμπτεται. Τούνατιόν τὸ ἀριστερόν τῶν γερμανῶν εὐρίσκειται ἐμπεπλεγμένον πολὺ πρὸς τὰ ἐμπρὸς, πρὸς νότον, χάρις εἰς τὰς ἐπιτυχίας του παρουσιάζει συνεπῶς τὸ πλευρὸν του ἀποκεκαλυμμένον. Ὁ Foch τότε, φέρων πρὸς ἀριστερὰ ὅλας τὰς διαθέσιμους δυνάμεις του, τὰς ὁποίας ρίπτει κατὰ τοῦ ἀποκεκλυμένου τούτου πλευροῦ. Ἡ Fère Champenoise καὶ τὸ Sommesous κυριεύονται καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐξαναγκάζονται εἰς ἐσπευσμένην ὑποχώρησιν ὅπως διαφύγῃσι τὸν κίνδυνον τῆς κυκλώσεως. Τὴν 11ην, ἡ 7η στρατιά διαβαίνει καὶ αὐτὴ τὸν Μάρνην, ὑπερβαίνουσα τὴν 12ην τὸ Camp de Chalons.

Ἡ ΑΡΓΟΝΝΗ

Μέχρι τῆς 10ης Σεπτεμβρίου, αἱ θέσεις τῶν δύο στρατιῶν, τοῦ στρατηγοῦ Langle de Carey μεταξὺ Vitry-le-François καὶ Sermaize καὶ τοῦ στρατηγοῦ Sarail εἰς τὰ Hauts-de-Meuse εἶνε πολὺ δύσκολος. Αἱ γερμανικαὶ στρατιαὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βυτεμβέργης καὶ τοῦ Κρόνπριντς ἐπιζητοῦσι νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς διώρυγας ἀπὸ τοῦ Μάρνη πρὸς τὸν Ρῆνον, ἵνα κυκλώσωσι τελείως τὰ Hauts-de-Meuse τὸ Τούλ καὶ τὸ Νανσύ. Ἡ ἀπειλὴ αὕτη ἐξεδηλώθη ἰδίᾳ τὴν 8ην, δι' ἐπιθέσεως κατὰ τῶν Hauts-de-Meuse ἐξ ἀνατολῶν μὲν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Χέρινγκεν ἐκ δυσμῶν δὲ ὑπὸ τῶν τοῦ Κρόνπριντς. Ἄλλ' ὁ Sarail ἐκρατήθη ἐπὶ τῶν ὕψωμάτων τούτων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ στρατιά τοῦ Langle de Carey προσπαθεῖ νὰ διαβῇ τὴν γραμμὴν τοῦ Vitry-le-François Sermaize. Ἀλλὰ μόλις τὴν 10ην ἐπιτυγχάνει τοῦτο, χάρις εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Foch καὶ τὴν συνδρομὴν ἐνὸς σώματος στρατοῦ ἐλθόντος ἐξ ἀνατολῶν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἡ ἐξέλιξις βαίνει ραγδαίως. Ὁ δούξ τῆς Βυρτεμβέργης δὲν δύναται νὰ ἀψηφήσῃ τὴν ἀπειλὴν ἣτις διαφαίνεται πρὸς δυσμάς. Ἡ 7η στρατιὰ εἶχεν ὑπερβῆ τὸ Epernay καὶ τὸ Châlon.

Ἀπὸ τῆς ἐσπέρας συνεπῶς τῆς 11ης ἡ ὑποχώρησις ἀρχεταί. Ὁ Κρόνπριντς παρακολουθεῖ τὴν κίνησιν.

Τὴν 12ην Σεπτεμβρίου ἡ μάχη τοῦ Μάρνη εἶχε ταρματισθῆ. Ὁ ἐχθρὸς ὑπεχώρησε.

Εἶνε γνωστὸν πῶς ἡ ὑποχώρησις ἀνεστάλη, καὶ διατὶ ἀνεστάλη. Ἡ καταδίωξις δὲν ἦτο δυνατὴ, λόγῳ τῆς ἐξαντλήσεως τῶν στρατευμάτων, τῆς ἐλλείψεως ἵππικου τοῦ ὁποίου οἱ ἵπποι εἰς διάστημα ἑνὸς μηνὸς ἐκστρατείας εἶχον καταστραφῆ, καὶ τῆς ἐλλείψεως πυρομαχικῶν πυροβολικῶν. Εὐτυχῶς δι' ἡμᾶς τὸ τρομερὸν αὐτὸ κενὸν τῆς ἐλλείψεως πυρομαχικῶν ἐξεδηλώθη μόνον μετὰ τὴν μάχην. Οἱ ἀντίπαλοί μας ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον εὐτυχεῖς καὶ ἡ ἐλλείψις ὀβιδῶν καὶ δὴ καὶ φυσικῶν πεζικῶν συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἀποτυχίαν των.

(Μετὰφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ)

SAINT-BRICE

Ο ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ κ. Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος, πρόην Ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, καταρίνας ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν γεωργικὴν στατιστικὴν, δημοσιεύει, εἰς τὸ πρῶτον τεύχος τῆς Μηνιαίας Ἐπιθεωρήσεως διατριθῆν ὑπὸ τὸν τίτλον «οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα» (σελ. 65 καὶ ἐπόμε.) βασιζομένη ἐπὶ γενικῶν τινῶν παρατηρήσεων ἀπορροευσῶν ἐκ τῶν περὶ τὴν γεωργικὴν στατιστικὴν μελετῶν του.

Ἐκεῖθεν πληροφορεῖται μετ' ἐκπλήξεως ἀληθοῦς ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία «εἶναι βεβαίως χώρα γεωργικὴ», κατ' ἐλάχιστον μόνον ὑπερτερεῖ εἰς γεωργικὸν πληθυσμὸν τῆς παμύθιου μηχανικῆς Μεγάλῃς Βρετανίας, διότι ἐνῶ αὕτη ἔχει γεωργικὸν πληθυσμὸν 7 ο)ο ἡ Ἑλλάς ἔχει τοιοῦτον μόνον 9,8 ο)ο, ἐναντι 21 ο)ο τοῦ βιομηχανικοῦ Βελγίου καὶ 75 ο)ο τῆς Ρωσίας. Ὁ κ. Μιχαλακόπουλος, στενοχωρούμενος προφανῶς διὰ τὴν διάφυσιν τῶν περὶ γεωργικότητος τῆς Ἑλλάδος ἐλπίδων του, εὐρίσκει εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συμπληρώσῃ παντοιοτρόπως τὸν πληθυσμὸν εἰς τὸν τρόπον ὥστε νὰ τὸν προσεγγίσῃ κάπως πρὸς τὸ Βέλγιον. Ἐπι-στρατεύει λοιπὸν πρὸς τοῦτο πλὴν τῶν δυναμένων νὰ συνυπολογισθῶν

κτηνοτρόφων 2,7 ο)ο, α') ἀγροτικούς κτηματίας ὑπὸ ἄλλο ἐπιτήθειμα. διότι «ὁ υἱὸς γεωργοῦ ἔγινεν ἐπιστήμων ἀλλὰ διατρεῖ καὶ τὸν πατρικὸν ἀγρὸν» ἀλλὰ 3 ο)ο καὶ β') καὶ ἄλλα 5 ο)ο τοῦλάχιστον, λαμβανόμενα ἀπὸ τοὺς ἄνευ ἐπαγγέλματος ἄρρενας οἱ ὅποιοι ἐπίσης εἶνε γεωργικηματαί. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ὅλην αὐτὴν τὴν κινήσοισιν εὐρίσκει μόλις 20,5 ο)ο δηλ. δὲν κατορθώνει νὰ φθάσῃ τὸ Βέλγιον, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι, ἂν καὶ εἰς τὰ ἄλλα κράτη ἐφήρμοζεν ἀνάλογον μέθοδον θὰ ἠξάνετο καὶ ἐκεῖ ἀναλόγως τὸ ποσοστὸν διότι φυσικὰ καὶ εἰς τὰς στατιστικὰς τῶν κρατῶν ἐκείνων ἔταν ὁμιλοῦν περὶ γεωργῶν ἐννοοῦν τοὺς ἔχοντας κ ὕ ρ ι ο ν ἔ π ἄ γ γ ε λ μ α τ ῶ ν τὴν γεωργίαν.

Καὶ ἐρωτᾷ κανεῖς: πῶς συμβαίνει λοιπὸν αὐτὸ τὸ θαῦμα, ἢ κατὰ τὴν κοινοτάτην ἀντίληψιν γεωργικὴ ἀληθῶς χώρα Ἑλλάς νὰ ἔχῃ γεωργικὸν πληθυσμὸν ἴσον περίπου πρὸς τὴν Ἀγγλίαν; Τὸ πρᾶγμα ἐξηγεῖται ἀμέσως ἀπὸ τὴν νέαν στατιστικὴν μέθοδον τοῦ κ. Μιχαλακοπούλου, καθ' ἣν, ἀφοῦ οἱ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος εἶνε 2,631,952, οἱ δὲ γεωργοὶ 257,532, ἄρα οἱ γεωργοὶ εἶνε τὰ 9,8 ο)ο τοῦ πληθυσμοῦ. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν γεωργῶν δὲν περιλαμβάνονται οὔτε αἱ γυναῖκες τῶν γεωργῶν οὔτε τὰ λόγῳ τῆς ἡλικίας των ἀνίκανα πρὸς ἐργασίαν πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὅμως πάντα ἀποζοῦν ἐκ τῆς γεωργίας καὶ τὰ ὅποια κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν 257,532 γεωργῶν πρὸς τοὺς 735,770 ἐπαγγεληματίας καὶ τοὺς 1,896,182 ὡς ἄνευ ἐπαγγέλματος χαρακτηζομένους (ἐξ ὧν 1.240.958 εἶνε γυναῖκες, ἐνῶ ἐκ τῶν 257,532 ἀναγραφόμενων ὡς ἐπαγγεληματιῶν γεωργῶν μόνον 5,172 εἶναι γυναῖκες) ἐπὶ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῶν 2,631,952, ἀνέρχονται εἰς 922.000 περίπου. Ἐνῶ λοιπὸν τὰ στοιχειώδη ἐγχειρίδια τῆς στατιστικῆς διδάσκουν ὅτι ὅπως ἐξαγάγωμεν τὸ ποσοστὸν τῶν ἐπαγγεληματιῶν κλάδου τινὸς ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ἢ θὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς ἐπαγγεληματίας τούτους ἐπὶ τοῦ ὅλου ἀ ρ : θ μ ο ὕ τ ὶ ν ἔ π ἄ γ γ ε λ μ α τ ῶ ν, ἐξαιρουμένων τ.ἔ. τῶν ἄνευ ἐπαγγέλματος κατοίκων, ἐπομένως ἡ σύγκρισις ἐν προκειμένῳ ἔδει νὰ γίνῃ μετὰ τῶν 257,532 γεωργῶν καὶ τῶν 735,770 ἐπαγγεληματιῶν, ὅποτε ἔχομεν 35 ο)ο γεωργικὸν πληθυσμὸν ἢ θὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς ἐκ τοῦ κυρίου γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος μελῶν τινῶν τῆς οἰκογενείας ἀποζῶντας καὶ οὗτοι ἀνέρχονται περίπου εἰς 922.000 καὶ τούτους θὰ συγκρίνωμεν πρὸς τὸν ὅλον πλέον πληθυσμὸν, ὅποτε προκύπτει πάλιν ποσοστὸν 35 ο)ο, συνυπολογιζομένων δὲ καὶ τῶν κτηνοτρόφων εἰς ἑκατέραν τῶν περιπτώσεων 44,6 ο)ο,—ὁ κ. Μιχαλακόπουλος συγκρίνει τοὺς ἐ π ἄ γ γ ε λ μ α τ ῶ ν εἰς γ ε ω ρ γ ο ὺ ς πρὸς τὸν ὅ λ ο ν π λ η θ υ σ μ ὸ ν. Τώρα ἂν κινήσοισιν καὶ τὰ ἄλλα ἐκεῖνα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα, μολοντί μὴ χαρακτηριζόμενα εἰς τὴν στατιστικὴν ὡς γεωργοὶ ἢ κτηνοτρόφοι, ἐξαναγκάζονται ὑπὸ τοῦ κ. Μιχαλακοπούλου νὰ ἀνέλθουν εἰς 8 ο)ο δηλαδὴ εἰς ποσοστὸν

ἴσον περίπου πρὸς τοὺς ἐπαγγελματίας γεωργούς, τότε ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος θὰ φθάσῃ μὲ τὴν μέθοδον αὐτὴν εἰς 75 ο)ο περίπου. θὰ φθάσῃ δηλ. τὸ ποσοστὸν τῆς παγγεωργικῆς Ρωσίας, προϋποτιθεμένου, ἐννοεῖται, ὅτι οἱ Ρῶσοι στατιστικοὶ δὲν θὰ μιμηθῶν τὸν κ. Μιχαλακοπούλου εἰς τὴν πρωτότυπον αὐτοῦ στατιστικὴν μέθοδον, διότι ἐὰν ἐν Ρωσίᾳ ὑπάρχουν 75 γεωργοὶ ἐπαγγελματῆται ἐπὶ 100 κατοίκων τότε οἱ Ρῶσοι γεωργοὶ θ' ἀποτελοῦν κατὰ τὰ ἀνωτέρω δοθέντα στοιχεῖα συγκρίσεως. . . . 350 τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῖς ἑκατόν! Τὸ χονδροειδὲς αὐτὸ λάθος τοῦ κ. Μιχαλακοπούλου τὸν παρακολουθεῖ φυσικὰ καὶ κατωτέρω προκειμένου νὰ καθορίσῃ τοὺς εἰς ἕκαστον τετραγωνικὸν χιλιόμετρον κατοικοῦντας γεωργούς, οἱ ὅποιοι, ὅσον καὶ ἂν εἶναι πυκνῶς κατοικημένη ἡ Μεγ. Βρετανία, εἶναι 8,61 ἐν Ἑλλάδι ἐν συγκρίσει πρὸς 10,26 τῆς Μεγ. Βρετανίας. Ἐδῶ μάλιστα συμβαίνει κατὰ ἄλλο, ὅτι ἐνῶ ὀλίγον προηγουμένως ὁ κ. Μιχαλακοπούλος δι' ἐπιδεξίων ὁλμάτων ἔφθασε τέλος πάντων τὸ ποσοστὸν τοῦ 20,5 ο)ο, προκειμένου νὰ ὑπολογίσῃ τὴν πυκνότητα τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ κατέβη εἰς τὰ 12,3, διότι ὁ εὐφύεστατος στοιχειοθέτης παρακολουθῶν τὸ ἀκροβατικὸν ἐκείνο ἀριστοῦργημα τῆς κατὰ 110 ο)ο προσθήκης, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ ἔκπτωσιν τῶν 40 ο)ο. Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὑποκαθισταμένου τοῦ ἕρθου ἀριθμοῦ 35 εἰς τὸν αὐθαίρετον 20,5, ὁ ἀριθμὸς τῆς γεωργικῆς πυκνότητος τοῦ κ. Μιχαλακοπούλου δέον νὰ διορθωθῇ ἀπὸ 8,61 (ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι ἀκριβὲς ἐπὶ ποσοστοῦ 20,5 παρὰ τὸ προσημειωθὲν τυπογραφικὸν λάθος) εἰς τὸ ἕρθον 14,7 καί, συνυπολογιζομένων τῶν κτηνοτρόφων, εἰς 18,73.

Ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαστικὰς τὰς ἀνωτέρω ἐπανορθώσεις διότι θὰ ὑπῆρχε κίνδυνος ἢ σοβαροφάνεια τῆς ἐρεῦνης καὶ ἢ τεκμαιρομένη εἰδικότης τοῦ συγγραφέως νὰ παρασύρουν εἰς ἀνεξέλεγκτον ἐπανάληψιν τῶν ἀριθμῶν τοῦ κ. Μιχαλακοπούλου καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἐντυπώσεως, ὅτι ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους, παρὰ τὸν ἀποφθεγματικὸν αὐτοῦ ἀφορισμὸν, ἡ Ἑλλὰς βεβαίως δὲν εἶναι χώρα γεωργική!

ΑΛΕΞ. ΒΑΜΒΕΤΣΟΣ

ΟΙ ΒΩΜΟΙ ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Δύσκολον — πολὺ δύσκολον — θὰ ἦτο νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι δὲν ὑπάρχουν ὠραῖοι στίχοι εἰς τὸν τελευταῖον τόμον ποιημάτων τοῦ κ. Κωστή Παλαμά. Πολὺ δυσκολώτερον ὅμως θὰ ἦτο νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἐκέρδισε σπουδαίως τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ἀπὸ τὴν δημοσίευσιν τῶν «Βωμῶν» καὶ ὅτι ἡ λύρα τοῦ ποιητοῦ τῆς «Φοινικιάς» ἐπλουτίσθη μὲ νέαν χορδὴν. Οἱ «Βωμοὶ» ἤμποροῦσαν καὶ νὰ λείψουν χωρὶς ἢ ποιητικὴ δημιουργία τοῦ κ. Παλαμά νὰ πάθῃ τίποτε. Τὸ εἶπαμεν ἄλλως τε καὶ κατὰ τὸ παρελθόν; Τὸ γνήσιον ποιητικὸν ἔργον τοῦ διδασκάλου ἀρχίζει μὲ τὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου» καὶ τελειώνει — ἢ σχεδόν — εἰς τὴν «Ἀσώλευτην Ζωὴν». Τὸ ἄλλο ἔργον, τὸ ὅποιον ὁ ἴδιος ὠνόμασε Σιβυλικὸν δὲν διαφεύγει βέβαια τὴν ἀντίληψίν μας, διαφεύγει ὅμως τὴν αἰσθητικὴν μας, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὕτη κἀποτε ἀναρχική.

Θὰ ἤμποροῦσα μάλιστα νὰ γράψω ὅτι τὰ καλλίτερα ποιήματα τῶν «Βωμῶν» εἶνε τὰ παλαιότερα. Ὅτι ὁ διθύραμβος τῆς «Ἡλιογέννητης» δὲν εἶναι ὄρφανὸς λυρικῆς μέθης καὶ μιᾶς πρωτογενεῶς εὐαρέστου μουσικῆς:

Ἐξῆσα σὲ μιὰ ραχοῦλα πράσινη
κᾶποιο καλοκαῖρι μακρυνὸ
μ' ἕναν ποταμὸ πλατὺ στὰ πόδια μου
καὶ μὲ τὸν ὀλάνοιχτο οὐρανὸ

Ἄλλ' αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀναμνήσεις, ἢ ἔλλειψις ἀρχιτεκτονικῆς ἐνότητος, ἢ ποικιλία τοῦ ὕφους χαλαρώνουν τὴν ἐντύπωσιν. Καὶ πηγαινὼ ἄλλοῦ διὰ νὰ ζητήσω μᾶλλον ἀνθρώπους συγκινήσεις. Ἡ «ἔρμηνεία» τοῦ τροπαρίου τῆς Κασσιανῆς — καθαρῶς δημοιοιγική ἔρμηνεία — εἶναι τὸ καλλίτερον ποίημα τῆς συλλογῆς:

Κύριε, γυναῖκα ἀμαρτωλή, πολλὰ
πολλὰ, θολὰ, βαριά τὰ κρίματά μου
Μά, ὦ Κύριε, πῶς ἢ θεότης σου, μιᾶ
μέσ' τὴν καρδιά μου!

Κύριε, προτοῦ σὲ κρύψ' ἢ ἐντάφια γῆ
ἀπὸ τῆ δροσαυγῆ λουλούδια ἐπῆρα,
κι' ἀπ' τῆς λατρείας τὴν τρίσβαθην πηγὴ
σοῦ φέρονω μῦθρα.

Οίστρος με σέρνει ἀκολασίας... Νυχτιά
σκοτάδι ἀφέγγαρο ἀνάστρο με ζώνει,
τὸ σκοτάδι τῆς ἀμαρτίας φροτιά
μὲ καίει μὲ λώνει.

Ἐσὺ ποῦ ἀπὸ τὰ πέλαα τὰ νερά
τὰ ὑψώνεις νέφη, πάρε τα, Ἐρωτά μου
κιλάνε, εἶναι ποτάμια φλόγερά
τὰ δάκρυά μου...

Εἶναι περιέργον ἀληθινὰ πόσον ὑπῆρξεν ἐ γ κ ρ α τ ῆ ς ἡ τέχνη
τοῦ κ. Παλαμᾶ εἰς αὐτὸ τὸ ποίημα καὶ πόσον ἀπέφυγε κάθε τραχίτητα
καὶ κάθε βαρβαροφωνίαν, ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀκομψα καὶ δυσπρόφερα
σύνθετα, ὅλας τὰς συμπλοκάς τῶν διπλῶν συμφώνων ποῦ καθιστοῦν
συχνὰ ἀντιπαθητικὴν τὴν γλώσσαν τοῦ διδασκάλου.

Εἰς μερικὰ ἀπὸ τὰ «νέα» ποιήματα τῶν «Βωμῶν» ὁ λυρισμὸς τοῦ
ποιητοῦ ὑψώνεται μέχρι τοῦ πάθους καὶ τῆς συναφοῦς πρὸς αὐτὸ δια-
χυτικῆς εὐγλωττίας. Διαισθανόμεθα κάποιας ψυχικῆς περιπετείας ποῦ
καθιστοῦν συμπαθῆ τὸν κ. Παλαμᾶν. Ἄλλ' ἀποδοκιμάζομεν «ὄχι ἀπὸ
λόγους πολιτικούς» ἀλλ' ἀπὸ λόγους διανοητικῆς ἀξιοπροσεΐας τὸ σχοι-
νοτενὲς ἐκεῖνο στιχοῦργημα «Μιὰ βραδιά σ' ἕνα σπίτι» — τὴν λυρικὴν
αὐτὴν «κοσμικὴν κίνησιν». Ἡ ἐπίσκεψις, ἑνὸς πολιτικοῦ σ' ἕνα σπίτι
δὲν εἶναι θέμα προσφυνὲς εἰς τοιαύτας πυροτεχνηματικὰς ἀναπτύξεις.
Ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν εἰς τὸ γελοῖον δὲν ὑπάρχει παρὰ ἕνα βῆμα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὶς «Νεραίδες» τὸ ποίημα διὰ τὸ ὅποῖον ὁ ἐγγχώριος
τύπος ἔδειξε σατυρικὰς διαθέσεις θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ἐγράφη εἰς μίαν
ἀπὸ τὰς καλλιτέρας λυρικὰς στιγμὰς τοῦ κ. Παλαμᾶ καὶ ὅτι μίᾳ ἀνθο-
λογία Παλαμικῶν στίχων ὀφείλει νὰ τὸ συμπεριλάβῃ. Εἶναι τόσο δρα-
σερῆ ἢ ἀσματογραφικὴ του χάρις, τόση ἢ ποικιλία τοῦ ρυθμοῦ του,
τόση ἢ νεανικὴ θερμότης τῆς ἐμπνεύσεως!

Μ. ΣΚΑΙΟΛΑΣ

ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΥΟΜΕΝΑ

Ἐὰν πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν ἐτόλμα τις νὰ εἶπῃ ὅτι θὰ ἠδύνατο μικρο-
σκοπικὸν τι σκάφος, διαπλέον ἀοράτως τὰ πελάγη ὑπὸ τὴν τρικυμιώδη
ἢ γαληνιαίαν ἐπιφάνειαν αὐτῶν νὰ ἐπιφέρῃ θανάσιμον πλήγημα καὶ νὰ κα-
ταποντίσῃ εἰς τὰ σκοτεινὰ τοῦ Ποσειδῶνος βασιλεία τὰ ὑπερήφανα πο-
λεμικὰ ναυπηγήματα, ἅτινα εἰς μέγεθος χιλιάδων τόνων ἐναυπήγουν.
οἱ ἐπ' αὐτῶν στηρίζοντες ἀείποτε τὴν ἐπὶ τῶν ὠκεανῶν κυριαρχίαν καὶ
δεσποτείαν, θὰ ἐθεωρεῖτο ἀναμφισβητήτως παράφρων. Πλὴν ἐν τῇ διη-
νεκῇ ἐξελίξει τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πλέον ἢ ἄπαξ ἀπεδείχθη ὅτι ἡ χίμαι-
ρα τῆς χθὲς καθίσταται ἀλήθεια τῆς αὔριου. Τὰ δὲ ὑποβρύχια, πρὸ τῆς
φοβεραῆς ἐνεργείας τῶν ὁποίων, παρέμεινε σήμερον κατὰπληκτος ἡ ἀν-
θρωπότης, ἐπικυροῦσιν ἄπαξ ἔτι τὴν μεγάλην ἀλήθειαν ταύτην.

Ὁ περιγραφόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καταδυτικὸς κώδων, ὃν ὁ μέ-
γας τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος, ἀποκαλεῖ λέβητα, εἶνε τὸ πρωτογενὲς
μηχάνημα ὅπερ ὁ ἀνθρωπος ἐπενόησεν, ἵνα δύναται νὰ ζήσῃ ἐντὸς τοῦ
ὑδατος, ἐντὸς μέρους δηλαδὴ ἀκαταλλήλου διὰ τὰ ἀναπνευστικὰ αὐτοῦ ὄρ-
γανα. Πλὴν ὁ λέβης αὗτος, τὸ πρῶτον ὄργανον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἀνθρω-
πος εἰσέδυσεν εἰς τὰ ἀνήλια καὶ ὑγρά τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφι-
τρίτης βασιλεία, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἔμβρυον, τοῦ ὁποίου ἡ
ἐξέλιξις παρήγαγε τὸ φοβερὸν πολεμικὸν ὄργανον τῶν κατὰ θάλασσαν ἀ-
γώνων τῆς σήμερον. Ὁ λέβης τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀν-
θρωπον νὰ κατέρχεται μέχρις ὀρισμένου ἐν τῇ θαλάσῃ βάθους, ἐπέτρε-
ψεν ἔτι εἰς αὐτὸν νὰ ἐργάζεται ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης, πλὴν ἦτο μη-
χάνημα κατὰ τὸπον μόνον λειτουργοῦν, μὴ δυνάμενον νὰ χρησιμοποιηθῇ
ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὑποβρύχιον κίνησιν, εἰς ἣν ἐπεδίδοντο κατὰ τὴν
ἐποχὴν ἐκείνην καὶ ἐπὶ αἰῶνας ὅλους βραδύτερον, μόνον ἠσκημένοι κο-
λυμῆται, ὡς οἱ εἰλωτες, οἵτινες ἐτροφοδότησαν μέχρι τινὸς τοῦς ἐπὶ
τῆς Σφακτηρίας ἀποκεκλεισμένους Σπαρτιάτας. Οὕτω αἱ προσπάθειαι
τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ναυπήγησιν ὑποβρυχίου πλοίου ἀρχονται μόλις περὶ τὰ
τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος.

Ὁ Γουλιέλμος Μπούρν (1580), ὁ Πεγέλιος (16 4) καὶ ὁ προσω-
πικὸς φίλος τοῦ Ἰακώβου Λου τῆς Ἀγγλίας Ὁλλανδὸς ἰατρός Κορνή-
λας Βὰν Ντρέμπελ (1620) εἶνε οἱ πρῶτοι ἀναφερόμενοι ὡς ἐπιχειρή-

σαντες την λύσιν του προβλήματος της υποβρυχίου ναυσιπλοΐας δια κατασκευής κωπηλάτου υποβρυχίου πλοίου. Πλήν οι τας απόπειρας τούτων μνημονεύοντες σύγχρονοι ιστορικοί, ουδέμιαν περιγραφὴν τῶν ναυπηγημάτων αὐτῶν κατέλιπον.

Ἐτη τινὰ βραδύτερον κατὰ τὸ ἔτος 1634 ὁ Γάλλος μοναχὸς Μερσὲν ἐδημοσίευσεν πονημάτιόν τι ὑπὸ τὸν τίτλον «Ζητήματα θεολογικά, φυσικά, ἠθικά καὶ μαθηματικά» ἐν τῷ ὁποίῳ παρέχει πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ περιγραφὴν υποβρυχίου τινὸς πλοιαρίου· καίτοι δὲ τὸ κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Μερσὲν υποβρύχιον πλοιαρίον δὲν ἐναυπηγήθη ποτέ, δὲν εἶνε ἴσως ἄσκοπος ἐντελῶς ἢ διὰ βραχέων ἀνάλυσις τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ, αἵτινες μάλιστα ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρως ἐπιχειρησάντων τὴν λύσιν τοῦ αὐτοῦ ναυπηγικοῦ προβλήματος ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον. Ὁ Μερσὲν ἐν τῷ πονηματίῳ αὐτοῦ, περὶ οὗ ἀνωτέρω ὁ λόγος, προτρέπει ὅτι καὶ αὐτὴ ἐτι ἡ μεγαλύτερα τρικυμία, ἢ δυναμένη νὰ κατακλυδωνίσῃ τὴν θάλασσαν ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτῆς, δὲν εἶνε αἰσθητὴ εἰς πλοῖον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ναυσιπλοοῦν· συνιστᾷ δὲ τὴν κατασκευὴν σκάφους μεταλλικοῦ, σχήματος ἰχθυοειδοῦς, ὅπερ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο προκρίνεται—ἀμφοτεροπρῶρου δέ, διὰ νὰ δύναται νὰ κινῆται ἄνευ στροφῆς μετ' ἴσων πλεονεκτημάτων κατ' ἀμφοτέρως τὰς ἐννοίας.

Ἐν τούτῳ ὁ τόπος τῆς καταδύσεως τοῦ σκάφους τούτου τοῦ Μερσὲν εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστος.

Ἐἴκοσιν ἔτη ἀπὸ τῆς δημοσίευσως τοῦ ἀνωτέρω βιβλίου ἀναφέρεται ναυπηγηθὲν ἐν Ρότερδαμ ὑπὸ ναυπηγοῦ τινος Γάλλου υποβρύχιον πλοιαρίον 72 ποδῶν μήκους, 12 ποδῶν ὕψους καὶ 8 ποδῶν πλάτους, πλήν τὰ ἀποτελέσματα αἵτινα ἐπετεύχθησαν διὰ τοῦ ναυπηγηθέντος τούτου, πιθανῶς ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν ἰδεῶν τοῦ Μερσὲν πλοιαρίου, παρέμειναν καθ' ὅλην κληρίαν ἄγνωστα.

Περὶ τὸ 1674 ἐν τῷ στενῷ τοῦ Πλύμουθ ἐγένοντο αἱ δοκιμαὶ υποβρυχίου τινὸς πλοιαρίου, ναυπηγηθέντος ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ναυπηγοῦ Day· καίτοι δὲ παρέμεινεν ἄγνωστος καὶ διὰ τὸ υποβρύχιον τοῦτο ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐπετυγχάνετο ἢ καταδύσις καὶ ἢ κατάδυσις καὶ ἢ ἀνάδυσις αὐτοῦ, μνημονεύεται οὐχ ἦτον ὡς ἐπιτυχῆς ἢ πρώτη δοκιμὴ τοῦ ναυπηγήματος τούτου καθ' ἣν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ κατάδυσιν διαρκέσασαν ἐπὶ τινὰς ὥρας· τὴν δευτέραν ὅμως ἀπόπειραν καταδύσεως ἐπλήρωσεν ὁ ναυπηγὸς διὰ τῆς ζωῆς του. Τὸ πρωτογενὲς υποβρύχιον τοῦ Day καταδύθην δὲν ἀνεφάνη πλέον, εἰς μᾶτην δὲ ἀπέβησαν πᾶσαι αἱ πρὸς ἀνύρεσιν αὐτοῦ ἀπόπειραι.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτω ἐποχῇ ὁ Ἰταλὸς φυσιοδίφης Μπορέλλι (1608—1678) παρέχει τὴν περιγραφὴν υποβρυχίου σκάφους, οὗ ἡ κατάδυσις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἄσκιων ἀπὸ δέρματος ἐφηρμοσμένων ἔνδον τοῦ

σκάφους ἐπὶ μικρῶν κατὰ τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ἀνοιγμάτων. Οἱ ἄσκι οὗτοι συμπεπιεσμένοι παρὰ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πλοιαρίου τοίχωμα ἀπέφραττον ἑκαστος τὴν μικρὰν ὀπήν ἐφ' ἧς ἦτο ἐφηρμοσμένος, τὸ δὲ πλοιαρίον ἐπέπλεεν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Διὰ τὴν κατάδυσιν, ἀφίνοντο ἐλεύθεροι οἱ ἄσκι οἵτινες ἐπλήρουντο ὕδατος, διὰ δὲ τὴν ἀνάδυσιν συνεπιέζοντο ὑπὸ τῶν ἐπιβαίνοντων τοῦ σκάφους παρὰ τὸ τοίχωμα αὐτοῦ. Ὁ Μπορέλλι εἶνε κατὰ ταῦτα ὁ πρῶτος ὑποδείξας τὴν χρῆσιν τοῦ ὑγροῦ ἔρματος πρὸς κατάδυσιν τοῦ υποβρυχίου, πλήν μόλις μετὰ πάροδον αἰῶνος σχεδὸν ἀναφέρεται ναυπηγηθὲν υποβρύχιον ὑπὸ τινος Σίμωνος, καταδύμενον κατὰ σύστημα ἀνάλογον πρὸς τὸ ὑποδειχθὲν ὑπὸ τοῦ Μπορέλλι, κινούμενον διὰ τεσσάρων κωπῶν, καὶ ἐκτελέσων τὰς δοκιμὰς αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1747 ἐν τῷ Ταμέτσι.

Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς ναυπήγησιν υποβρυχίων σκαφῶν, ἀπόπειραι θεωρητικαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀποτυχούσαι, ἐν ἀτελειστάτῃ δὲ πάντοτε ἐφαρμογῇ τῶν μηχανικῶν μέσων. Πλήν ἤδη κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀρξάμενον κατὰ τὸ ἔτος 1775 ἀγῶνα, ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρῶτον υποβρύχιον σκάφος πρὸς πολεμικὴν ἐνέργειαν, διὰ τῆς γενομένης κατὰ τὸ ἔτος 1776 ἀπόπειρας πρὸς ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ ἠγκυροβολημένου πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου Σάατεν ἀγγλικοῦ στόλου, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης δύναται κυρίως νὰ λογισθῇ ὅτι ἄρχονται αἱ σοβαραὶ ὥπωςδὴποτε ἀπόπειραι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ναυπήγησιν υποβρυχίου σκάφους δυναμένου νὰ χρησιμοποιηθῇ εἰς πολεμικοὺς σκοποὺς.

Ὁ Δαυὶδ Μπούσελ, ἀπλοῦς τις ἀμερικανὸς ἐργάτης, κατεγίνετο ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1773 εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ προβλήματος τῆς υποβρυχίου ναυσιπλοΐας.

Τὸ σκάφος τοῦ Μπούσελ ἦτο μικροσκοπικὸν τι ναυπήγημα ἐν σχήματι θαλασσίας χελώνης, δεκτικὸν ἐνὸς καὶ μόνου ἐπιβάτου ἀπὸ τοῦ σχήματος δὲ ὠνομάσθη καὶ «Χελὼνῃ θαλασσίᾳ» τὸ ἔμβριον τοῦτο τῶν σημερινῶν υποβρυχίων. Ἐπὶ πόσον χρόνον ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ ἀσήμου τότε ἀμερικανοῦ ἐργάτου ἐκυοφορεῖτο ἡ ἰδέα τῆς τοιαύτης ναυπηγήσεως εἶνε ἄγνωστον· μετὰ ἐργασίαν ὅμως τεσσάρων ὄλων ἐτῶν, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ὁ ἐφευρέτης ἐναυπήγει ἅμα καὶ ἐπειραματίζετο, ὑπερνικῶν μετὰ θαυμαστῆς ὄντως ὑπομονῆς τὰς ποικίλας δυσχερείας, ἃς συνήντα ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν πρωτοτύπων αὐτοῦ σχεδίων· οὕτω δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1776 κατώρθωσε νὰ παρουσιάσῃ ἄριστον τὸ ἔργον αὐτοῦ εἰς τὸν ἀμερικανὸν στρατηγὸν Πάρσονα καὶ νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν χρησιμοποίησίν του πρὸς ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου ὅστις εἶχεν ἀποσταλῆ πρὸς καταπολέμησιν τῶν δυσπειθῶν ἀποίκων, οἵτινες ἀναπετάσαντες τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας ἐναντίον τῆς μητροπόλεως ἐπέτυχον μετὰ δικτατεῖς ἀγῶνας

τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀναξαρτησίας αὐτῶν.

Τὸ ὑποβρύχιον τοῦ Μούσνελ ὡς καὶ μακρὰν εἶτι κείμενον τῶν σημεριῶν καταδυομένων ὑπῆρξεν οὐχ ἥττον πολὺ πλεϊότερον προηγμένον τῶν ναυπηγημάτων ἅτινα παρήγαγον πρὸ αὐτοῦ αἱ ἀπόπειραι τοῦ ἀνθρώπου ἀνὰ μέσον τῶν κίωνων. Εἰς τὸ ὑποβρύχιον τοῦτο ἐφημέροθησαν ὑπὸ τοῦ δαιμονίου ἐργάτου ὅστις συνέλαθε τὴν ιδέαν τῆς ναυπηγήσεως αὐτοῦ πάσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς μηχανικῆς αἰτινες σήμερον ἐφαρμόζονται ἐν τοῖς ὑποβρυχίοις. Διὰ δικλείδων στηριζομένων ὑπὸ τοῦ ἐπιβαίνοντος ἠνοίγετο ἡ ἀπικουμένη εἰσροή θαλασσίου ὕδατος πρὸς μεταβολὴν τῆς πλευστότητος τοῦ σκάφους καὶ ἐπίτευξιν τῆς καταδύσεως αὐτοῦ, δι' ἀντλιῶν δὲ ὁμοίως χειριζομένων ἐπετυγχάνετο ἡ κούφισις τοῦ ὑποβρυχίου ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ ἔρματος καὶ ἡ ἐπαναφορὰ τούτου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Οὕτω ὁ ναυπηγὸς ὑποκατέστησε τὸ δυσχερίστον καὶ δύσρηστον μέσον τῶν ἀσκῶν τοῦ Μπορέλλι διὰ τῶν μηχανικῶν ὀργάνων τῆς ἐποχῆς του πρὸς ἐρματισμὸν καὶ καταδύσιν ἢ πρὸς κούφισμὸν καὶ ἀνάδυσιν τοῦ ὑποβρυχίου του διὰ δὲ τὴν περίπτωσιν τῆς βλάβης τῶν ἐξαντλητικῶν ἀντλιῶν, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ συνεπιφέρῃ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ σκάφους πρὸς ἀνάδυσιν, ἐφήρμασεν ὑπὲρ αὐτὸ ὁ ἐφευρέτης ὡς ἔρμα ἀσφαλείας ἀκριβῶς ὡς ἐφαρμόζεται καὶ σήμερον ἐπὶ τῶν καταδυομένων ὀγκῶδες ἀπὸ μολύβδου τεμάχιον, ὅπερ ἐν ἀνάγκῃ διὰ μοχλοῦ χειριζομένου ἔνδον ὑπὸ τοῦ ἐπιβαίνοντος, ἠδύνατο ἐν ἐπιστάσει ἀνάγκῃ νὰ ἐλευθερωθῇ τῶν συνεχόντων αὐτὸ δεσμῶν πρὸς τὸ σκάφος, ὅπερ τότε ἀποτόμως κούφιζόμενον ἀνήρχετο πάραυτα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας θυρῆς ὑαλίνης κλεισθεῖμένη ἀκριβῶς ἔμπροσθεν τοῦ ἐπιβαίνοντος, ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν μέχρις ὅριου τινὸς νὰ βλέπῃ καὶ νὰ διευθύνῃ οὕτω τὸ ὑποβρύχιον σκάφος, ὑποκαθιστώσα στοιχειωδῶς τὸ περισκόπιον τῶν σημεριῶν καταδυομένων. Ἡ κίνησις τέλος τοῦ ὑποβρυχίου τούτου τοῦ Μούσνελ ἐπετυγχάνετο δι' ἑλικος κινουμένης ἔνδον διὰ στροφάλου ἀντὶ τῶν κωπῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδιώχθη ἡ κίνησις κατὰ τὰς προγενεστέρας ἀποπειράς, τὸ πρωτότυπον μὲν πλὴν μετ' ἀρκετῆς ἐπιστήμης ναυπηγηθὲν τοῦτο σκάφος ὀφείλεται καὶ ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς ἑλικος πρὸς κίνησιν πλοίου.

Τοῦ ὑποβρυχίου τούτου μετὰ τὰς δοκιμὰς καθ' ἃς ἀπεδείχθη ὅτι δύναται νὰ ναυσιπλοήσῃ ὑποβρυχίως ἐπὶ ἡμιόλιον ὥρας, ἐγένετο ὡς προείπομεν καὶ χρῆσις πρὸς πολεμικὴν ἐνέργειαν, ἀποπειραθέντος τοῦ ἀμερικανοῦ Ἀἴ νὰ τοποθετήσῃ ὑποτυπώδη τινὰ τορπίλλην κατὰ τὰ ὕψαλα ἐνὸς τῶν ἀποπελούντων τὸν ἀγγλικὸν στόλον σκαφῶν. Καὶ ἀπέτυχε μὲν ἡ ἀπόπειρα, μὴ ἐπιτευχθείσης τῆς τοποθετήσεως τῆς τορπίλλης ὑπὸ τὴν προσβληθὲν σκάφος, πλὴν ἡ οὕτω διαφυγοῦσα τορπίλλη, παρασυρομένη ὑπὸ τῶν ρευμάτων ἐξερράγη μετὰ δύο περίπου ὥρας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἠγχιυροβολημένου Ἀγγλικοῦ στόλου, καὶ δὲν ὑπέστη μὲν ἐξ αὐτῆς οὐδεμίαν πραγματικὴν ζημίαν, οὐδὲν ἐκ τῶν πλοίων τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, πλὴν τὰ πληρώματα αὐ-

τοῦ ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ἀνυψωθείσης ἐκ τῆς ἐκρήξεως τεραστίας ὑδατίνης ττήλης, ἐδοκίμασαν κατὰ πρῶτον τὸν τρόπον ὃν ἐνσπείρει τὸ τροματώτερον τῶν κατὰ θάλασσαν ὅπλων τῶν νεωτέρων πολέμων, ἡ τορπίλλη.

ΜΙΧΑΗΛ ΓΟΥΔΑΣ

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας φλέγον κατέστη τὸ ζήτημα τῆς τύχης τῶν δημοσίων κτημάτων. Καὶ δυστυχῶς δὲν φαίνεται οἱ πολλοὶ νὰ ἔχουν σαφῆ ιδέαν τῆς δημοσιονομικῆς καὶ κοινωνικῆς σημασίας τοῦ ζητήματος τούτου καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐξετέθησαν συστηματικῶς τὰ τοῦ προβλήματος τούτου καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι λίαν περιπλοκῶς ἐκδηλοῦνται τὰ καθ' ἕκαστα σχετικὰ ζητήματα. Τὰ κτήματα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπαρτίζουσι τὴν ὅλην ἐγγειον κτήσιν τῆς ἑλληνικῆς χώρας καὶ θίγουν ἔκτοτε τὴν ὅλην δημοσιονομικὴν κατάστασιν ἡμῶν. Τὸ θέμα ὅμως εἶνε τεραστίον, δι' ὃ θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς γενικὰς τινὰς γραμμὰς.

Ἀνάγκη ἐν πρώτοις νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις ὡς πρὸς τὰ δημοσία κτήματα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τεραστίαι ἐκτάσεις περιήλθον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δημοσίον, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν κράτος βραδύτατα ἤρχισε νομοθετικῶς νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς προστασίας τῆς ἀκινήτου ταύτης τεραστίας ἐκτάσεως. Πρὸ παντὸς ὅμως ἡ ἑλλειψὶς διοικητικῶν ὀργάνων, ἀμέσως δυναμένων νὰ προστατεύουσι τὴν ἰδιοκτησίαν ταύτην, ἤγεν εἰς τὴν πανταχόθεν ἀρπαγὴν καὶ λεηλασίαν τῆς κτηματικῆς περιουσίας τοῦ κράτους. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατὰ τὸ 1871 τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐσκέφθη ὅπωςδῆποτε πρακτικῶς νὰ διαρρυθμίσῃ νομοθετικῶς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς περιουσίας αὐτῆς οὐχὶ τόσον ἀποβλέπον εἰς τὴν διατήρησιν αὐτῆς, ὅσον εἰς τὴν ἐκποίησιν αὐτῆς καὶ μετακίνησιν εἰς ἰδιωτικὰς χεῖρας. Ἐντεῦθεν ἐδημιουργήθη ὁ περίφημος νόμος περὶ γαιῶν καὶ φυτειῶν τοῦ Σωτηροπούλου συμπληρωθεὶς διὰ σειράς μεταγενεστέρων νόμων καὶ διαταγμάτων. Δυστυχῶς ὅμως ἡ πολυπληθὴς αὐτῆ νομοθετικῆ σειρά εἰς οὐδὲν ὠφέλησε, διότι, ὡς εἴπομεν, δὲν ἦτο τόσον ἡ ἑλλειψὶς συστηματικοῦ καθορισμοῦ τῆς τύχης τῆς ἀκινήτου περιουσίας τοῦ κράτους ὅσον ἡ ἑλλειψὶς εἰδικοῦ προσωπικοῦ, δυναμένου νὰ ἐποπτεύῃ καὶ νὰ διατηρῇ τὴν περιουσίαν ταύτην. Ἡ μέριμνα αὕτη εἶχεν ἔκτοτε

ἀνατεθῆ εἰς τοὺς οικονομικοὺς ἐφόρους, οἱ ὅποιοι ὁμῶς ἀπορροφώμενοι ἀπὸ τὴν φορολογικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἔχοντες δὲ καὶ τεραστίας κτηματικὰς ἐκτάσεις νὰ ἐποπτεύουν ἄνευ τοπικοῦ καὶ εἰδικοῦ προσωπικοῦ, ἠδυνάτουσαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν τύχην τῆς κτηματικῆς τούτης περιουσίας ἢ νὰ ἀμυνθῶν κατὰ πάσης ἀρπαγῆς αὐτῆς. Καὶ οὕτω βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς μέγιστα δημοσίαι ἐκτάσεις αἰφνης εὐρέθησαν εἰς ἰδιωτικὰς χεῖρας, ὅπου δὲ τυχὸν ἠθέλησε νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματά του τὸ κράτος εὐρέθη πρὸ ἐνοστάσεων παραγραφῆς ἢ ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ταραχθῶσι κοινωνικαὶ σχέσεις ἐπὶ τῶν κτημάτων τούτων ἀπὸ πολλοῦ σχηματισθεῖσαι. Ἐντεῦθεν ἐνῶ ὑπελογίζετο ὅτι ἀρχικῶς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἶχε περὶ τὰ ἐπτὰ ἑκατομμύρια στρεμμάτων ἀγροτικῶν ἐκτάσεων, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὰ πέντε ἑκατομμύρια στρέμματα ἀφέθησαν νὰ ἀρπαγῶσιν.

Ἄλλ' ἡ ἀρπαγὴ δὲν περιορίσθη εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Καὶ ἐκεῖ ὅπου ἐφημέροσθη ὁ νόμος περὶ διανομῆς τῶν γαιῶν καὶ φυτειῶν καὶ ἐφάνη ὅτι νομίμως καὶ κανονικῶς παρεχωρεῖτο ἐκτασίς τις, καὶ ἐκεῖ λέγομεν ἐπρόκειτο πράγματι περὶ ἀρπαγῆς. Διότι ἐνῶ τὸ κράτος παρεχωρεῖ κτήματα, δὲν κατῴρθου ὁμῶς καὶ νὰ εἰσπράξῃ τὸ τίμημα. Οἱ λόγοι τῆς μὴ εἰσπράξεως τοῦ τιμήματος εἶνε διάφοροι, ἀλλ' ἡμεῖς ἐξετάζομεν τὸ πρῶτον. Ὑπολογίζεται ὅτι ἐνῶ τὸ κράτος ἠδύνατο νὰ εἰσπράξῃ ἐκ τῆς ἐκποιήσεως ταύτης περὶ τὰ ἑκατὸν ἑκατομμύρια δραχμῶν, δὲν εἰσπράξε πέραν τῶν τριάκοντα πένε ἑκατομμυρίων, τοῦ σχετικοῦ ἐσόδου ἀφῆνοντες ἐτησίως τεράστιον καθυστέρημα.

Καὶ τὸ καθυστέρημα μὲν τοῦτο δὲν παραγράφεται, ληφθεῖσθς συστηματικῆς προνοίας περὶ αὐτοῦ νομοθετικῶς, ἀλλὰ πρὸς τί ἢ μέριμνα αὕτη ἀφοῦ δὲν εἰσπράττετο; Ἐντεῦθεν λοιπὸν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ ἡ ἐκτασίς ἐκεῖνη, ἡ ὁποία τυπικῶς κατὰ νόμον ἐξεποιήθη, πράγματι παρανόμως καὶ ἀδίκως εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν ἰδιωτῶν.

Καὶ σήμερον τὸ κράτος εὐρίσκεται κάτοχον ἐλαχίστης κτηματικῆς περιουσίας ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι, διαρκῶς ἀρπαζομένης, διότι καὶ μέχρι σήμερον τὸ κράτος τὸ Ἑλληνικὸν δὲν κατῴρθωσε νὰ συνετίσθῃ. Ἀπόδειξις δὲ ἀπτή τῆς μὴ συνετίσεώς του εἶνε καὶ αὕτη: Ἐνῶ ἀντελαμβάνετο τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τὴν γινομένην διαρπαγὴν τῆς κτηματικῆς του περιουσίας καὶ ὤφειλε νὰ δώσῃ νέαν κατεύθυνσιν διοικήσεως εἰς τὰ διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας περιβληθέντα εἰς αὐτὸ ἀκίνητα κτήματα, ἐνῶ ὤφειλε συστηματικῶς νὰ μεριμνήσῃ διὰ δημιουργίαν εἰδικοῦ προσωπικοῦ καὶ εἰδικῶν ἐξασφαλιστικῶν μέτρων περὶ τῆς συντηρήσεως τῆς περιουσίας ταύτης, βλέπομεν ὅτι ἡ τύχη δεκάδων τσιφλικίων, τὰ ὅποια κατ' ἐπισήμους ἐκθέσεις κατὰ τὸ 1884 ἐσημειοῦντο ὅτι περιήγοντο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον, ἡ τύχη λέγομεν αὐτῶν ἀγνοεῖται, οὐ-

δενδὲ ἔχοντες τῆς περαιτέρω ἐξελιξέως αὐτῶν παραμείναντος! Ἀπὸ τινος τὸνκάντιον τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δι' ἀδράς δαπάνης ἠγγόραζεν ἰδιωτικὰ τσιφλίκια διὰ νὰ τὰ διανείμῃ, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχεν χάσῃ τὰ ἰδικά του τσιφλίκια!

Ἄλλὰ μήπως τὸ Ἑλληνικὸν κράτος συνετίσθη ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ μήπως ζητεῖ νὰ ρυθμίσῃ διαφόρως τὴν νέαν του κτηματικὴν περιουσίαν, τῶν νέων χωρῶν; Τοιαύτην ὑπόνοιαν δὲν δικαιούμεθα νὰ συλλάβομεν δυστυχῶς.

Ἡ κτηματικὴ κατάστασις τῶν νέων χωρῶν εἶνε περιπλοκωτέρη ἐκεῖνης, ἡ ὁποία ἐδημιουργεῖτο μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι δὲν ὑπῆρχε οὔτε μικρὰ οὔτε μεγάλη ἰδιοκτησία, ἐκτὸς ἐκεῖνης τοῦ ἐπισήμου κράτους, οὔτε τσιφλικιοῦχοι οὔτε ἰδιοκτῆται ξένης ὑπηκοότητος. Καὶ ὁμῶς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἐδείχθη τόσον ἀμέριμον ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς ἐγγείου κτήσεως τῆς παλαιᾶς χώρας, ἄλλ' ἡ ἐγγείος κτήσις τῶν νέων χωρῶν διατηρεῖ τὸν ἐπὶ τουρκοκρατίας δημιουργηθέντα τύπον. Καὶ ἡ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος περιεληθούσα περιουσία συνέχεται ἀμέσως μετὰ τοῦ περιπλόκου τούτου τύπου τῆς ἐγγείου ἐν ταῖς χώραις ταύταις κτήσεως. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ ἐκεῖ κυρίως εἰπεῖν δὲν ὑπάρχει ἰδιωτικὸν δικαίωμα κυριότητος ἀλλὰ μόνον νομῆς, πσσαρούς, ἔκει ὑπάρχουν ἱυλιάνια. ἔκει ὑπάρχουν μητροικαὶ γαῖαι, καὶ τόσα ἄλλα εἶδη. Ἡ μὲν κοινωνικὴ σημασία τῆς καταστάσεως ταύτης εἶνε μεγίστη. Τηρουμένης τῆς καταστάσεως ταύτης, αἱ συναλλαγαὶ δυσχεραίνονται, ἡ ἀκίνητος κτήσις εἶνε πραγματικῶς ἀμετακίνητος καὶ νεκρά. Ἄλλὰ καὶ ἡ δημοσιονομικὴ σημασία εἶνε ἐξ ἴσου σπουδαία, διότι ἡ ὑποβολὴ τῶν ποικίλων τούτων εἰδῶν τῆς ἐγγείου κτήσεως ὑπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ κοινοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου θὰ ἐπέτρπε τὴν αὔξῃσιν τοῦ ἀκινήτου πλοῦτου καὶ ἐμμέσως εἰς τὸ δημόσιον τὴν αὔξῃσιν τῶν φορολογικῶν αὐτοῦ αξιώσεων. Ἐξ ἄλλου καθ' ὅσον μεγάλη ἰδιοκτησία—κατ' ἀντίθεσιν τῆς μικρᾶς λεγομένης τοιαύτης—περιήλθεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν δημόσιον, ἐπεβάλλετο καὶ διάφορος διοικητικὴ διαρρύθμισις τῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας ταύτης.

Ἐκαμε τίποτε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος; Ἐμελετήθη τὸ ζήτημα τῆς νομικῆς ἀφομοιώσεως τῆς ἐγγείου ἐν Μακεδονίᾳ κρατήσεως πρὸς τὴν τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος; Ὑπάρχει ἴδιον νομοθέτημα μισθώσεων τῶν μεγάλων ἐκτάσεων τοῦ δημοσίου; Συνεστήθη ἴδιον προσωπικὸν διὰ τὴν ἐποπτείαν τῆς περιουσίας του; Ἐκλονίσθη πρικτικώτερον ὁ τρόπος τῆς ἐκποιήσεως τῆς τοιαύτης περιουσίας; Προελήθη ὁ κίνδυνος μελλόντων καθυστερημάτων τῶν τιμημάτων, τὰ ὅποια θὰ ἔχῃ νὰ εἰσπράξῃ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος; Ἐλάθε τὰ προσήκοντα μέτρα ἀμύνης κατὰ μελλουσῶν καταπατήσεων τῶν τεραστίων τούτων ἐκτάσεων ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν;

Δυστυχῶς οὐδεμία ἀπάντησις ἐνθαρρυντικῶς καταφατικῆ δύναται νὰ βοηθῆ εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα. Δυστυχῶς ἀκόμη τὰ πάντα μαρτυροῦν ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δὲν συνετίσθη, τὸ Ἑλληνικὸν κράτος μέλλει νὰ ὑποστῆ τὰς αὐτὰς διαρπαγὰς, ἃς ὑπέστη ἐν τῷ παρελθόντι, τὸ Ἑλληνικὸν κράτος θὰ ἀγνοῆ μετ' ὀλίγον χρόνον τὴν τύχην τῶν τσιφλικίων του, ὡς ἀγνοεῖ τὴν τύχην τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ τσιφλικίων του.

Ἄλλὰ περὶ τούτων θὰ πραγματευθῶμεν διὰ μακρῶν εἰς προσεχέες ἄρθρον.

ΑΣΤΗΡ

**ΣΕΛΙΔΕΣ ΔΟΞΗΣ
ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ***

Α

Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ κατακτᾷ ἡσυχαστικὰς ἡμέρας. Ὁ κύκλος τῶν θαυμαστῶν καὶ τῶν φίλων τῆς ἤρχισε νὰ εὐρύνηται. Καὶ τὸ ὄραϊον δὲ φύλον, εἰς τὸ ὅποιον ἡ αἰσθησις τοῦ καλοῦ ὑπερτερεῖ, ἤρχισεν ἀπὸ τινος νὰ δεικνύη ἐνδιαφέρον, σοβαρὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Κυρίαί περιωπῆς ἤρχισαν νὰ σπουδάζωσι συστηματικῶς τὴν Βυζαντινὴν μουσικὴν. Καὶ ἡ σημερινὴ δὲ διάλεξις μου φρεῖλεται εἰς παρότρυνσιν πλείστων εὐγενῶν Κυριῶν, αἵτινες ἐν τῷ θερμῷ καὶ εὐγενεῖ καὶ ἐθνοπροπεῖ αὐτῶν πόθῳ, ὅπως ἡ ἡμετέρα φυλὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ἀρχαίας αὐτῆς ἐθνικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις, τοσοῦτον ζῆλον δεικνύουσι καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς μουσικῆς, τῆς τε ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοσμικῆς.

Θὰ ἐρωτηθῶ ἴσως: Ποία ἡ ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν γυναικῶν σπουδῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὠφέλεια καὶ εἰς τί θὰ ἐχρησίμευεν ἡ σπουδὴ αὐτῆ; Μήπως θὰ γίνωσι ψάλτριάι; Βεβαίως ὄχι. Διότι οὔτε πρέπον οὔτε καὶ δυνατὸν εἶνε τοῦτο. Ἡ Ἐκκλησία ἄλλως, διὰ λόγους τόσον σοβαροῦς ὅσον καὶ εὐνοήτους, ρητῶς ἀπαγορεύει νὰ ψάλλωσιν ἐπ' ἐκκλησίας γυναῖκες. Ἄλλ' ἐπὶ τέλος εἰς τί θὰ ἐχρησίμευεν ἡ σπουδὴ καὶ ἐκμάθησις

* Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Παρθνασοῦ τὴν 22 Μαρτίου.

τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς εἰς τὰς γυναῖκας;

Πρῶτον. Ὡς μητέρες θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ γαλουχήσωσι τὰ τέκνα των μετὰ τὴν ιδέαν τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν μουσικῆς καὶ νὰ διδάξωσιν εἰς αὐτὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην καὶ τὸν προσήκοντα σεβασμὸν.

Δεύτερον. Ὡς λόγια, σήμερον μάλιστα, ὅτε τοσοῦτος λόγος καὶ θόρυβος γίνεται παρ' ἡμῖν καὶ δὴ παρὰ τοῖς ξένοις περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐν γένει μουσικὴν, ὡς λόγια, λέγω, θὰ εἶνε εἰς θέσιν ἐπαγωγότερον καὶ ἐκλυσιτικώτερον νὰ ὑπεραπολογῶνται τῆς μουσικῆς τοῦ ἔθνους των.

Τρίτον, τὸ καὶ πρακτικώτερον. Κατόπιν σωτηρίου Νόμου, ὀρίζοντος ὡς ὑποχρεωτικὸν τὸ μάθημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν τοῖς Διδασκαλείοις καὶ τῶν θηλέων, θὰ δύνανται, ἐκμαθάνουσαι ταύτην καὶ ἐφοδιαζόμεναι διὰ πτυχίου τοῦ Ὁδείου, ἢ κατόπιν διαγωνισμοῦ ἐπιτυχάνουσαι, νὰ καταλαμβάνωσι κατὰ δικαίαν πάντως προτίμησιν θέσεις διδασκάλων, ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ οὐχὶ εὐκαταφρονήτῳ διὰ μίαν νέαν.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερος ἀκόμη ὑπάρχει λόγος. Μεθ' ὅλην τὴν κοσμικωτέραν—ἃς εἶπω οὕτως—ἐξέλιξιν τῶν παρ' ἡμῖν πραγμάτων, οὐδέποτε ἐλείψεν, οὔτε καὶ θὰ λείψῃ ἡ πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον τάσις εὐσεβῶν καὶ θερησκολήπτων γυναικῶν. Καὶ ἐν τριαύτῃ περιπτώσει αἱ γυναῖκαίαι μοναὶ θὰ ἔχωσι τὰς ἐπιστήμονας αὐτῶν ψάλτριάς καὶ διδασκάλους ἅμα τῆς μουσικῆς, ἥτις, ὡς δὲν ἀγνοεῖτε, εἶνε ἡ κυριώτερα ψυχικὴ τροφή καὶ ἐνασχόλησις, ἅμα δὲ καὶ τὸ κυριώτερον μέσον ἱεραῆς ψυχαγωγίας τῶν μοναζόντων.

Εἶπον, ὅτι εἰς τὰς γυναῖκας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ψάλλωσιν ἐπ' ἐκκλησίας. Τοῦτο ἀκριβῶς τὸ ζήτημα παρέχει μοι τὴν ἀφορμὴν, ἵνα εἰσέλθω εἰς τὸ κυρίως θέμα μου καὶ ὁμιλήσω πρωτίστως περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν οἱ Χριστιανοὶ ἐψάλλον ἀπὸ τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων.

Πρὶν ἢ ὀρισθῶσιν ἰδιαιτέροι ψάλλται, οἱ Χριστιανοὶ συνερχόμενοι εἰς προσευχὴν, ἐψάλλον πάντες ὁμοῦ. Κατὰ τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον «Καὶ νέοι καὶ γέροντες καὶ πλούσιοι καὶ πένητες καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες καὶ δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι μίαν τινὰ μελωδίαν ἀνηγέγκασμεν ἅπαντες. . . . Ἐθέγγετα ὁ Προφήτης: Πάντες συνεπηχούμεν». Οὐδεμία δὲ διάκρισις ἐγένετο μεταξὺ δεσπότου καὶ οἰκέτου, ἢ πλουσίου καὶ πένητος, ἢ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ἀλλὰ πάντες τῆς αὐτῆς ἰσοτιμίας ἀπολαύοντες, κοινήν πρὸς τὸν Θεὸν ἀνέφερον τὴν θυσίαν. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, περιγράφων τὴν ψαλμωδίαν τοῦ λαοῦ, ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὰς ἀγρυπνίας οἱ Χριστιανοὶ, ἐγειρόμενοι πάντες, διηροῦντο εἰς δύο χοροὺς καὶ ἰστάμενοι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ ἐψάλλον οἱ ἄνδρες μετὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ αἱ γυναῖκες μετὰ τῶν γυναικῶν. Ἐκεῖνος ὅστις καθιέρωσε τοὺς δύο χοροὺς εἶνε Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος. Οὗτος, κατόπιν ὀπτασίας—ἣν εἶδεν—Ἀγγέλων ὑμνοῦντων τὴν Ἁγίαν Τριάδα δι' ἀντιφώνων ὕμνων, εἰσήγαγε τὸν Ἀντίφωνον ψάλ-

μόν, ὡς καὶ ὁ Μέγας Φώτιος παραδέχεται. Ὁ Ἰγνάτιος συνέταξε τὰ Ἀντίφωνα καὶ τὰ μετ' αὐτῶν ψαλλόμενα («Ταῖς προσβείαις τῆς Θεοτόκου...») «Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ...» κ.λπ. τὰ ὅποια Ἀκροτελεύτια καὶ Ἀκροστίγια καλούμενα ὑπεψάλλοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Καὶ τὸν τρόπον τοῦτον εὐρίσκουμεν διατετυπωμένον εἰς τὰς Ἀποστολικὰς Διατάξεις, ἔχοντα δ' οὕτω «Μέσος δὲ ὁ Ἀναγνώστης ἐσ' ὑψηλοῦ τινος ἑστώς, ἀναγινώσκῃ τὰ Μωϋσεῶς καὶ Ἰησοῦ τοῦ Νκυῆ, τὰ τῶν Κριτῶν, τὰ τῶν Παρραλειομένων καὶ τὰ τῆς ἐπανόδου πρὸς τοῦτοις τὰ τοῦ Ἰὼβ καὶ τὰ τοῦ Σολομῶντος καὶ τὰ τῶν δεκαῆξ Ἐροφητῶν. Ἐτερός τις τοῦ Δαυὶδ, ψαλλέτω ὕμνος καὶ ὁ λαὸς τὰ Ἀκροστίγια ὑποβαλλέτω».

Ὁ τρόπος οὗτος διατηρήθη μέχρις ἡμῶν ἐν ταῖς Δεσποτικαῖς κυρίως καὶ ταῖς Θεομητορικαῖς ἐραταῖς, ὅτε, τοῦ Ἀναγνώστου ἢ τοῦ Κανονάρχου ἀναγινώσκοντος στίχους ὠρισμένους ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου, οἱ ψάλται ψάλλουσι τὸ «Ταῖς προσβείαις τῆς Θεοτόκου...» κ.λπ. Εἶνε—ὡς βλέπετε—ἀρχαϊότητος ὁ τρόπος οὗτος, τὸσον δὲ σεβαστός, ὥστε νὰ λογίζηται ἀσέβεια μεγίστη πρὸς μίαν ἱεράν καὶ τὸσον ὠραίαν παράδεισον ἢ χάριν συντομίας δῆθεν παράλειψις τῶν ἐν ἐκάστη Δεσποτικῇ καὶ Θεομητορικῇ ἐρατῇ ὠρισμένων ἐν τῷ Τυπικῷ στίχων τοῦ Ψαλτηρίου πρὸ τοῦ «Ταῖς προσβείαις...» τοῦ «Σῶσον ἡμᾶς...» καὶ τῶν Ἀπολυτικίων.

Τὸν Ἀντίφωνον Ψαλμὸν κατόπιν τῆς ὀπτασίας, ἣν εἶδεν, εἰσήγαγεν ὁ Ἰγνάτιος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἐκ τῆς ὁποίας διεδόθη κατόπιν καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας. Κατ' ἄλλας ἱστορικὰς εἰδησεις, οἱ δύο Ἀντιοχεῖς πρεσβύτεροι Φλαβιανὸς καὶ Διόδωρος, οἵτινες ἐν Ἀθήναις ἐξέμαθον τὴν μουσικὴν, ὑπεστήριξαν τὸν Ἀντίφωνον τοῦτον Ψαλμὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἀντιοχείᾳ. Περὶ τῶν δύο τούτων πρεσβυτέρων ὁ Θεοδώρητος λέγει: «Διελόντες τοὺς τῶν ψαλλόντων χορούς, ἐκ διαδοχῆς ᾄδειν τὴν δαυϊτικὴν ἐδίδαξιν μελωδίαν. Καὶ τοῦτο ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀρξάμενον, πάντοτε διέδραμε καὶ κατέλαβε τῆς Οἰκουμένης τὰ πέρατα».

Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἕτερος τρόπος. Ὁ καθ' ὑπακοήν. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ψάλλειν συνίστατο εἰς τὸ ὅτι εἰς κατήρχετο τοῦ μέλους οἱ δὲ λοιποὶ σιγῶντες, προσείχον αὐτῷ καὶ συνήχουν μετ' αὐτοῦ τὰς φωνὰς αὐτῶν κατὰ τοὺς τελευταίους στίχους. Ἡ ἔψαλλεν ὁ ψάλτης ἐν μέρσι τοῦ στίχου, ὁ δὲ λαὸς συνεπλήρου τὸ ὑπόλοιπον. Ἡ πάλιν ὁ ψάλτης ἔψαλλεν ὀλόκληρον τὸν στίχον, ὁ δὲ λαὸς ἢ ἐπανελάμβανεν αὐτὸν ὀλόκληρον, ἢ ἀνεφώνει τὸ Ἀμήν. Λέγεται περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, ὅτι ἀκαθεσθεῖς ἐπὶ τοῦ θρόνου προέτρεπε τὸν διάκονον ἀναγινώσκειν ψαλμὸν, τοὺς δὲ λοιποὺς ὑπακοῦειν: «Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ».

Τὸ εἶδος τοῦτο διεσώθη οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις καὶ τοῖς Δυτικαῖς.

Ἄλλ' ἐπειδὴ συνέβαινον πολλὰ τὰ ἄρπα ἐκτῆς ἀναμίξεως ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὁ δὲ ὄγκος πολλάκις, περιφρονῶν τοὺς κληρικούς καὶ παρεκτρέπομενος, ἔψαλλεν ἄσματα ἄσεμνα ἀπηγορευμένα, οἱ Πατέρες, θέλοντες νὰ προλάβωσι τὸ κακὸν τοῦτο, καθώρισαν διὰ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου (367 μ. Χ.) «Μὴ δεῖν πλὴν τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἀπὸ τοῦ ἀμειβνοῦς ἀναβαινόντων καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ».

Ὡς βλέπετε, οἱ κανονικοὶ ψάλται, οἱ ἔχοντες τουτέστι τὰ πρὸς τοῦτο προσόντα, ἦτο καθωρισμένον νὰ ψάλλωσιν ἀπὸ διφθέρας καὶ ἐπὶ ὠρισμένων κειμένων, ἵνα κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον, μετὰ τοῦ ἡδονικῆ καὶ εὐήχου διὰ τὴν ἀκοήν, ἀνεπαισθητῶς παρακολουθῆ καὶ τὸ ἐκ τῶν λέξεων ὠφέλιμον.

Τὴν ἐξέλεγεῖν ἐκ τῶν κειμένων τῆς Ἐκκλησίας εἶχον πάντοτε οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι. Εἰς δὲ τοὺς ψάλτας ἦτο ἀναθεωρημένον πᾶν ὅτι ἐσχετίζετο πρὸς τὴν τέχνην τῆς ψαλτικῆς. Τοὺς διορισμοὺς τῶν ψαλτῶν ἐχορήγουν κατ' ἐντολήν τῶν Ἐπισκόπων οἱ Πρεσβύτεροι διὰ τῶν ἐξῆς ὠραίων λόγων: «Ὅρα, πίστευε καὶ ἀποδέχου ἐν τῇ καρδίᾳ σου πᾶν ὅτι ᾄδεις τῷ στόματι καὶ ὅτι διὰ τῆς πίστεως ἀποδέχῃ τοῦτο πραγματοποιοῖς διὰ τῶν ἔργων».

Διὰ τοὺς ψάλτας ὠρίσθησαν καὶ ἰδιαιτέρας Κανονικαῖς Διατάξεις, περιλαμβανόμεναι ἐν τοῖς Τυπικοῖς καὶ ἰδίως ἐν τῷ Τυπικῷ τοῦ ἁγίου Σάββα.

Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ ἐπόπται, ἐπιβλέποντες τὴν πιστὴν καὶ ἀκριθεῖ τῶν ψαλλομένων ἐκτέλεσιν. Καὶ τοιοῦτοι πλὴν τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν Πρεσβυτέρων ἐχρησιμοποιούντο συνήθως αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὑμνογράφοι.

Ποῖον ὅμως ἦτο τὸ εἶδος τῆς ψαλμωδίας, τοῦ ὁποίου ἐρίνετο χρῆσις:

Ἀνεκαθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἦτο ἐν χρῆσει τὸ μονωδικὸν εἶδος τῆς ψαλμωδίας. Ὅσονδήποτε πολυμελεῖς καὶ ἂν ἦσαν οἱ χοροὶ κατὰ τὸ μονωδικὸν τοῦτο πάντοτε εἶδος ἔψαλλον. Ἐψαλλον τουτέστι ὁμοφώνως καὶ ὁμοτόνως, τῆς φωνῆς ἐξηχούσης ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος.

Πολλοὶ κατὰ καιροὺς προσεπάθησαν νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων αἰῶνων μέχρι κυρίως τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου ἦτο ἐν χρῆσει ἡ πολύφωνος ἀρμονία. Καὶ ἡ γνώμη αὕτη ἤγειρε χαρτοπολέμους ἰσχυροὺς, ἰδίως παρὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Καὶ τὴν ἀφορμὴν εἰς τοὺς χαρτοπολέμους τούτους ἔδωκεν εἰς ὅρος, ὁ ὅρος: ἀρμινία, ὅστις τσαυτὴ κατεβλήθη προσπάθεια νὰ ἐρμηνευθῆ ὅτι εἶχε παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δῆθεν, τὴν ἣν σήμερον ἔχει σημασίαν ἐν τῇ παρ' Εὐρωπαϊαῖς τοῦ ἔρου ἐννοίᾳ. Ἄλλ' οὐδεὶς ποτε ἐξ ὧν μετέσχον τοῦ

χρηστοπολέμου τούτου ήδυνήθη νά προσαγάγη απόδειξιν τινά ή μαρτυρίαν κών μίαν. Τούναντίον, διάστημα Εύρωπαϊοί μουσικοί και μουσικολόγοι έκηρύχθησαν κατά τής γνώμης ταύτης. Και αναφέρω έκ τών πολλών ένα, τόν Σταλθάουμ, όστις έν τώ περισπουδάστω αυτού συγγράμματι «Musica ex Platone» γράφει σνν άλλοις τά εξής: «Έκείνο τώ όποίον οί ήμέτεροι συνειθίζουσι νά καλώσιν άρμονίαν, ήτοι συνωδίαν πολλών φθόγγων και φωνών ταύτοχρόνως άκουσμένων, ταύτην οί Έλληνες συμφωνίαν μάλλον εκάλουν, άρμονίαν νοούντες τήν άρμοδίαν και εύρυθμον ποικίλων φθόγγων άκολουθίαν, τήν κατά τά γένη τών τόνων έκ τών νόμων τής τέχνης γινομένην, όποία έν τή μελωδία καθοράται».

Αύτη όντως ή μόνη όρθή και πιστή έρμηνεία τού όρου: άρμονία, μεθ' όλην τήν πείσμονα έπιμονήν τών έναντίαν έχόντων γνώμην, οίτινες, ώς λέγει ό διάστημα τής Δύσεως αρχαιολόγος και μουσικός Ιωάννης ό Φραντζισος: «εις τά ήθη τών νεωτέρων χρόνων παιδευθέντες, νομίζουσιν ότι άρκούντως δύνανται νά κρίνωσι περι τής αρχαίας εκείνης μουσικής».

“Αμα τή εμφανίσει του Χριστιανισμού δύο είδη ψαλμωδίας ύπήρχον. Η φωνητική καθαρώς ψαλμωδία και ή φωνητική ψαλμωδία ή συνοδευομένη υπό μουσικών όργάνων, όπως έν ταίς συναγωγαίς τών Ιουδαίων. Αλλά οί Πατέρες τής Έκκλησίας, άπορριψάντες τήν πολυτάραχον και ποικιλότερον χρήσιν τών άψύχων όργάνων, έθέσπισαν τήν φωνητικήν μόνον μουσικήν, κατά τώ παρά τού Σωτήρος και τών Αποστόλων δοθέν παράδειγμα. Και δέν είχον άδικον. Τώ έντελέστερον και γλυκύτερον τών όργάνων είνε ή ανθρώπινη φωνή. “Ο κατά τόν Θ' αιώνα άκμάσας Αρκλιέρος έγραφεν, ότι «οί ψάλλται ήδον ουτε επί κυθάλων, ουτε επί λύρας, ουτε επί κιθάρας, ουτε επί έτέρων οίων δήποτε μουσικών όργάνων, άλλ' έδοξολόγουν τόν Θεόν, μέλποντες έν πνεύματι». Τά όργανα κατά Θωμάν τόν Ακινάτην, άκμάσαντα τόν ΙΒ' αιώνα, «χαυνούσι μάλλον τήν καρδίαν, ή διεγείρουσιν αυτήν προς τήν άρετήν». Αί δέ Αποστολικαί διατάξεις, άπαγορεύουσαι τήν ένόργανον μουσικήν ώριζον νά μη βαπτίζωνται οί παίζοντες κιθάραν και θάρβιτον.

Είς τούς Ιουδαίους έπετρέπη, ώς γνωστόν, ή όργανική μουσική, ένα άπομακρυνθώσι τών θεοσεβών έορτών. Και ώς αυτολεξεί λέγει ό Χρυσόστομος: «ό Θεός έπέτρεψε ταίς Ιουδαίοις τήν τών όργάνων χρήσιν έννεκα ραθυμίας και τής άμορφώτου αυτών αισθήσεως. Έβούλετο δέ διά τούτου ύποβοηθήσαι τήν ασθένειαν αυτών και άφελκώσαι αυτούς τών ειδώλων. Αλλά γα νυν άντι όργάνων ηδύοκησε δοξολογείσθαι διά τού στόματος». Βραδύτερον και άπ' αυτών τών Ιουδαίων άπηγορεύθησαν τά όργανα υπό τού Θεού διά τού Προφήτου Αμώς ιδίως, είπόντος: «Και ψαλμόν όργάνων σοι ουκ άκούσωμεν».

Αλλά άχέτως προς τούς πολλούς και ποικίλους λόγους, οίτινες έπέβαλον τήν μη χρήσιν τής όργανικής μουσικής έν τή Χριστιανική Έκ-

κλησία, ουδείς άγνοεί, ότι ή καλή φωνή υπερέβαλλει—ώς είπον—τά όργανα κατά τήν ήδύτητα και τήν εύτροφίαν. Μουσικός έξοχος έξουμνών τήν ανθρώπινην φωνήν, έγραφε πρό χρόνων. «Ουδέν ύπάρχει ήδύτερον και καταπληκτικώτερον τής γυναικείας φωνής. Ουδέν συγκινητικώτερον και καθαρώτερον τής παιδικής φωνής. Ουδέν ισχυρότερον και εύγενέστερον τής άνδρικής φωνής και ουδέν άρμονικώτερον, πληρέστερον και ένθουσιαστικώτερον τού έξ άνδρικών, γυναικείων και παιδικών φωνών συγκειμένου χορού».

Μήπως και οί αρχαίοι Έλληνες δέν άπεδοκίμαζον τώ άνευ λόγου μέλος, μόνην δηλ. τήν όργανικήν μουσικήν και δέν έπέζητουν μετά τής κέρψεως και τήν ώφέλειαν, τήν κάθαρσιν—ώς έλεγον—ψυχής ήδυσμένου λόγω; Η μήπως ό αυλός δέν έγκατελείφθη ύπ' αυτών μόνον και μόνον, ένα μη καλύηται τώ άτυα;

“Ο κυριώτερος λοιπόν λόγος διά τόν όποίον ή Έκκλησία, μη έπιτρέψασα τήν χρήσιν όργάνων, έθέσπισε μόνον τήν διά ζώσης φωνής ύμνωδίαν τού Θεού είνε ό,τι τών μέν όργάνων μόνος ό ήχος τής μελωδίας προσπίπτει εις τήν άκοήν, αυτά δέ τά μελωδούμενα δέν διαρθρούνται διά τών φθόγγων. Ένψ διά τής φωνής κατορθούνται άμρότερα. Παρίσταται δηλονότι και ό ρυθμός τού μέλους και τών ρημάτων ή δύναμις, άκουμένη μετά τής μουσικής ήτις έξ άλλου τελείως χάνεται όταν διά μόνων όργάνων γίνεται ή ψαλμωδία.

Τώ όργανον, τώ όποίον—ώς γνωστόν—έν τού Βυζαντίου εισήχθη εις τήν Δύσιν και τώ όποίον περιέγραψαν πολλοί, έν οίς και Ιουλιανός ό Παραβάτης εις έν έπίγραμμα αυτού, δέν ήτο εισηγμένος έν τώ ναψ. Έχρησίμευε διά τας κοσμικάς τελετάς και πανηγύρεις τού Ιπποδρόμου και τού Παλατίου. Τά όργανα, τών όποίων έγινετο χρήσις έν τή Αύλῃ, ήσαν χρυσά, ένψ τά τών δημοτικών ταγμάτων, τών Βενέτων δηλ. και τών Πρασίνων ήσαν άργυρά. “Ο Ζωναράς αναφέρει ότι ό φιλόκοσμος Αυτοκράτωρ Θεόφιλος διά τού άρχοντος τού Χρυσοχοείου, όστις ήτο λογιώτατος και συγγενής τού Πατριάρχου Αντωνίου «κατεσκευάσε τώ λεγόμενον πενταπύργιον έξ αρχής και τά μέγιστα δύο όργανα όλόχρυσα, διαφόροις λίθις και ύέλαις κατακαλλύνας αυτά δένδρον τε χρύσειον, ένψ οί στρουθοί έφαλλόμενοι διά μηχανής τινος μουσικής εκελάδουν, τού πνεύματος διά κρυφίων πόρων εκπεμπομένου».

Είνε περιττόν νά ένδιατρέψω επί τούτου περισσότερον, διότι δέν είνε άγνωστον, ότι τώ όργανον τούτο έδωρήθη υπό Κωνσταντίου τού Καρωλύμου (†757) εις τόν Αυτοκράτορα τών Φράγκων Πιπίνον και κατόπιν εισήχθη εις τας λατινικάς εκκλησίας.

Κ. Λ. ΨΑΧΟΣ

Καθηγητής τής Βυζαντινής Μουσικής έν τώ Ώδειψ Αθηνών

Η ΘΕΙΑ ΚΩΜΩΔΙΑ ΤΟΥ ΔΑΝΤΗ

▲.

Γνωρίζομεν ὅλοι τὰς προσωπογραφίας τοῦ Δάντη. Παρουσιάζεται εἰς αὐτὰς ὡς ἀσκητὴς μᾶλλον ἢ ὡς ποιητὴς ἀποβλέπων πρὸς τὴν δόξαν. Ἄλλὰ τὸ εἰς τὸν Γκινόττο ἀποδιδόμενον πορτραῖτον τοῦ ποιητοῦ εἶν' ἐξ ὅλων τὸ ὀλιγώτερον στυλιζέ. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου διατηροῦν κάποια ζοήν, κ' αἰσθάνονται, ὅτι εἶν' ἔτοιμα νὰλλάξουν ἔκφρασιν ὑπὸ τὴν πίεσιν παθῶν ἀντιμαχομένων. Οἱ τεχνίται τῶν νεωτέρων καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων παρουσιάζουν τὸν Δάντην ὡς τύπον ἀσκητοῦ ἀναλλοιώτου ἀστηρότητας. Αἱ πτυχαὶ εἶναι ὡσάν ὁ φλοιὸς τῆς δρυός, τὰ βολὰ μάτια εἶνε βυθισμένα κάτω ἀπὸ τὰς κόγχας, τὸ σύνολον εἶνε σκληρόν, ὄνευ τρυφερότητας — φυσιογνωμία γεμάτη ἀπὸ συγκρατημένην πικρίαν. Θὰ εἴλεγε κανεὶς, ὅτι ἔλαθεν ὡς πρότυπον, ὄχι τὸν γλυκὺν Βιργίλιον, ἀλλὰ τὸν φανατικὸν Ἄρμπουζ. Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ κανεὶς, ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ πορτραῖτον αὐτὸ τὸ «dolce riso» τὸ γλυκὺ γέλοιο, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ ποιητὴς. Εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Doré παραδείγματος χάριν ὁ Δάντης εἶνε ἡ ἀποκρυσταλλωμένη τῆς ἀπελπισίας εἰκών. Περισσότερον σοβαρότητα δὲν θὰ ἤμπορούσε νὰπατήσῃ. Ἡ φυσιογνωμία αὐτὴ δὲν καθρεπτίζει πλέον ψυχὴν κινουμένην, ἀλλὰ μίαν καρδίαν ὡσάν ἀπὸ μάρμαρον. Φαίνεται ὅτι ὁ Doré ἀνεμνήσθη τὸ ἀνέκδοτον τοῦ Βοκκαίου: «Κύτταξε, εἶπε μία γυναῖκα τῆς Βερώνας πρὸς μίαν ἄλλην δειγνοῦσα τὸν διερχόμενον ἐκεῖθεν Δάντην, κύτταξε: Ἴδου ἐκεῖνος ποῦ κατοικεῖ στὴν Κόλασιν». Καὶ ἡ ἄλλη ἀπήντησε: «Τὸ πιστεύω. Τέτοια γλωμάδα καὶ τέτοια σκοτεινὰ μόνον ἀνάμεσα στὴ λάυρα καὶ τοὺς ἀχνούς τῆς Κολάσεως θὰ μπορούσε νὰ πάρῃ κανεὶς».

Τὰ καλύτερα πνεύματ' ἀγαποῦν νὰ φαντάζονται τὸν Δάντην πλανώμενον εἰς τὰς ἀνωτέρας ταύτας σφαίρας τοῦ ὑψηλοῦ καὶ τοῦ σκοτεινοῦ: «Ἐξοῦσε κατὰ τὸν ὀμιγλώδη μεσαιῶνα ἄνθρωπος, ὅστις ἐγύρισε ζωντανὸς ἀπὸ ταξείδια ὄνα τὴν Κέλασιν.» Γνωρίζομεν ὀλίγα περὶ ποιητοῦ μερικὸς στίχους του, καὶ μόλααὐτα, σήμερον ἀκόμη ἀπομένει αὐτός, εἰς τὰ βῆθη τοῦ οὐρανοῦ, ἕνας μέγας ἀγνωστος, ἕνα μέγα «ἄσως», τὸ ὁποῖον εὐλαβοῦμεθα, δίχως νὰ τὸ πολυεξετάζομεν.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν του εἶν' ἐλάχιστος. Ἄλλὰ δὲν λείπουν οἱ σοφοὶ ποῦ ἀφιέρωσαν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν των εἰς τὴν «ἐξηγήσιν» τοῦ Δάντη. Καὶ οὐδεὶς περισσότερον αὐτοῦ ἔχει χρεῖαν ἐξηγήσεως. Δι' ἐκεῖνον, ὅστις προσεγγίζει ἀπαράσκευος τὸ ἔργον του εἶν' ἕνας φράκτης ἀπὸ ἀγκάθια. Καὶ

πόσοι, μὲν εἰσελθόντες ἐπέστρεψαν μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ποιητοῦ:

«Ὅσοι μπαίνετε, ἀφήστε κάθε ἐλπίδα»

χαρκαμένην εἰς τὴν μνήμην των!

Τὸ νὰπολαύσῃ τὸν Δάντην εἶν' ἐγγεῖρημα ὑψηλότερον τῆς ἀπολαύσεως παντὸς κλασικοῦ ἢ νεωτέρου συγγραφέως. Ἄς εἰμεθα δίκαιοι. Ὁ σοφὸς σχολιαστὴς δυνατόν νὰ δοκιμάσῃ κάποιαν χαρὰν διαβάζων τὸν Δάντην, ἀλλὰ δὲν ἀπολαύει αὐτὸν τὸν Δάντην, τοῦ ὁποῖου ἡ ποίησις ἀπομένει συχνὰ κρυμμένη, θαμμένη μέσα εἰς τοὺς ὑπομνηματισμούς, ποῦ σφετερίζονται τὴν θέσιν τῆς καὶ θέλουσιν νὰ εἰσελθουν εἰς τὸ μέγα ἔργον ὡς κατὰ τι σημαντικόν.

Ἄς προχωρήσωμεν: Εἰς ποῖας συνθήκας ὑποβάλλει τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἡ μελέτη τοῦ Δάντη! Πρέπει νὰγαπῶμεν, τοῦλάχιστον νὰ συμπαθοῦμεν ὡς καλλιτέχνην, τὸν μυθολογικὸν οὐρανόν, τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ἡ πίστις δύναται νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὶς ἀλυσίδας τῶν σχολαστικῶν δογμάτων, καὶ ταῦτοχρόνως νὰνυψωθῇ εἰς ἐκστάσεις μυστικῆς. Πρέπει νὰγαπήσωμεν τὴν μελαγχολίαν τῆς γλώσσης, τὴν πλαστικὴν τῆς καὶ ζωγραφικὴν δύναμιν. Ὁφείλομεν νὰ ἀσθανθῶμεν τὴν βαθεῖαν σιωπὴν καὶ τὴν ἀλαλήν λατρείαν τοῦ ὑψηλοῦ, τὴν ὁποῖαν ἀποδίδει τὸ διὰ τὸν Δάντην ποίημα τοῦ Ἀράν. Ὁφείλομεν νὰ εὐλαθηθῶμεν τὴν ἰσχὺν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τύχης, νὰ δοκιμάσωμεν κρυφὴν νοσταλγίαν διὰ τὴν Ἰταλίαν, νὰ ἔχωμεν γυρισμένα τὰ μάτια πρὸς τὴν Φλωρεντίαν, ὅπως οἱ Μωαμεθανοὶ πρὸς τὴν Μέκκαν. Πρέπει νὰ ὑποκύψωμεν σιωπηλὰ ὅταν τὸ μῖσος κραυγάζῃ μακροδῶς μετὰ τὸν μετᾶλλινον λάφυργά του, καὶ ὅταν μᾶς θίγῃ τὸ ψυχρὸν χέρι τῆς περιφρονήσεως. Τότε διανοίγεται ὁ κόσμος τοῦ Δάντη εἰς ὅλην του τὴν λαμπρότητα, ἀφίρων νὰ φθάσουν μερικαί του ἀκτῖνες μέχρι τῆς ψυχῆς μας:

«Σ' ἕνα θεῖο προαίσθημα χάνει' ἡ ἰδέα, καθὼς λυγίζεται κάτω ἀπ' τὸ βάρος παράξενου σύμπαντος, Σερνόμενη ἀπὸ τ' ἀρπάγι τῶν βιαίων ἐκστάσεων, κυττάζει τὸν Λεβιάθαν ποῦ συγκινεῖται, ξαφνισμένος — καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου πλανᾶται ἐπάνω στὰ πράσινα κύματα.»

Ἄλλὰ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον τόνον. Ἄλλοι ἠθέλησαν νὰ μετρήσουν τὰς διαστάσεις τῆς Θείας Κωμωδίας. Ἄλλ' ἡμεῖς δὲν ζητοῦμεν παρὰ μίαν χαρμαῖδα, ἀνάμειτ' ἀπὸ τὴν ὁποῖαν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μᾶς εἶναι δυνατόν ἀπὸ τὴν καταπληκτικὴν αὐτὴν δημιουργίαν. Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Δάντη μᾶς ἐνδιαφέρει κυρίως ὁ ποιητὴς.

Ἄν αἱ περὶ τοῦ περιοχομένου τῆς Θείας Κωμωδίας γινῶμαι διαφορῶν, ἀπὸ συμφώνου ἤμως θαυμάζεται τὸ ὕψος τῆς. Ὁ χρόνος παρέρχεται τροποποιῶν τὰς μεθόδους τῆς σκέψεώς μας, τὴν γλώσσαν, τὴν φρα-

σεολογίαν, δίχως όμως ναποηράνη την δρασερότητα του ποιήματος. Και πόσες φορές, διαβάζοντες τον Δάντην πρέπει να προσέχωμεν εἰς τὴν μορφήν μὲνδιαφέρον ἄγρυπνον. Νὰ προσέχωμεν περισσότερο εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως παρὰ εἰς τὰ ἐκφραζόμενα πράγματα! Ἄλλὰ κ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀκόμη δὲν εἶν' εὐκολον νὰ προσδιορίσῃ τί τὸ θέλγον περισσότερο, ἢ τέχνη τοῦ ποιητοῦ.— ἢ μήπως τὸ πλοῦσιον ὕλικόν τοῦ ὁποίου κάμνει χρῆσιν: Τὰ «εὐρήματα» τοῦ ὕφους του, ἢ τὰ εὐρήματα τῆς φυσικῆς καὶ ἀφελούς τολμῆς, ἧτις ἐλάνθανεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν τοῦ 13ου ἢ τοῦ 14ου αἰῶνος. Αἱ ἀρεταὶ τοῦ Δαντικῶ ὕφους ἔχουν κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς ρίζας των εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς ἀνεγέννησε. Αἱ λέξεις δὲν εἶναι ἀκόμη «ξεθωριασμένα» ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκουν οἱ Γάλλοι ρεαλισταί, τὴν γραφικότητα, ἢ γλῶσσα τοῦ Δάντη τὸ εὔρον εἰς τὸ λίκνον τῆς. Οἱ ὄροι δὲν ἔχασαν τίποτε ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν των δρασερότητα δὲν εἶναι ἀφρημένα σημεῖα, δίχως χρώμα καὶ δίχως ζώην, ἢ σκέψις δὲν τὰς ἐκάλυψεν οὔτε τὰς ἐθλόωσεν ἀκόμη. Δίδουν τὴν εἰκόνα καὶ καθρεπτίζου τὴν ἐντύπωσιν, ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ ποιητὴς δὲν θέλῃ νὰ τὰς μεταχειρισθῇ ζωγραφίζων, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ἠξεύρει, ὅτι ὀμιλεῖ εἰκονικῶς. Τοιαύτη εἶναι ἡ φυσικὴ ποιησις τοῦ Ἰταλοῦ, προτοῦ ἀκόμη περιέλθῃ εἰς τὰ χεῖρα ἐνδὸς τόσο μεγάλου ποιητοῦ. Καὶ ἡμπορεῖς νὰ ἰσχυρισθῆς, ὅτι οὐδεὶς ποιητὴς σύγχρονος ἀνέλαβε νὰ διαπλάσῃ καὶ νὰ μορφοποιήσῃ ὕλην τόσο πλοῦσιαν. Ἡ γλῶσσα διαφυλάττει ἀκόμη αὐτὴν τὴν «Buon vigor terrestre» ποῦ δίδει στὰς λέξεις τὸ προνόμιον τοῦ νὰ ἰσχυρίζουν ἀφ' αὐτῶν πρὸς πίνακας ἢ ἀνάγλυφα. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰς ἀναμίσξωμεν εἰς τὸ χωνευτήριον τῆς ποιητικῆς φαντασίας, ὅπως τὰς ἀναγεννήσωμεν διὰ μίαν ἐφήμερον ζώην. Ἄλλοι μεγάλοι ποιηταὶ ἐπίσης μᾶς ἐκπλήττουν μὲ τὴν ζωγραφικὴν των λαμπρότητα καὶ τὸν συμβολικὸν πλοῦτον των περιγραφῶν των. Ἄλλὰ εἰς τὸν Δάντην ἡ παραγομένη ἐντύπωσις ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ πρωτότυπον τάλαντόν του. Οὐδεὶς ἄλλος ἔκαμεν ὡς αὐτὸς νὰ ἀναβλύσῃ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν ἢ ποιήσις. Λέγει πολὺ σωστά, ὅτι σκοπὸς του δὲν εἶν' ἓνα ἰδίωμα ποῦ ψιθυρίζῃ ἀκόμη («mamma e babbo non è da lingua che chiami mamma e babbo») ἀλλ' οὔτε μίαν γλῶσσαν ποῦ ἀπόλεσε τὴν ἀφέλειάν τῆς, γλῶσσα ποῦ ἐμαράνθη κ' ἐγήρασε. Ἐνεκα τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῆς γλώσσης καὶ ὄχι τόσοσιν δι' ἐκεῖνα περὶ τῶν ὁποίων πραγματεύεται ὁ Δάντης εἶναι ἀμετάφραστος καὶ ὁ traduttore του (μεταφραστῆς) μοιραίως ἀποβαίνει traditore (προδοτῆς).

Εἶναι ἄλλως τε δύσκολον νὰ καταστήσῃ κανεὶς αἰσθητὰ τὰ ἰδιαιτέρα γνωρίσματα τῆς γλώσσης τοῦ Δάντη εἰς τὸν μὴ δυνάμενον νὰ διαβάσῃ τὸ πρωτότυπον. Εἶν' ἐγγεῖρημα δύσκολον νὰ θελήσῃ κανεὶς νὰ τὴν «ορίσῃ» μὲ κάποιαν ἐπίθετον. Εἰς κάθε στίχον αἰθανόμεθα νὰ πάλῃ ἢ χάρις ὅλη καὶ ἡ πρωτογενῆς ἀρετῆ τοῦ Ἰταλοῦ. Ἄλλ' ὅμως ἐπιδράσεις δια-

φορετικαὶ ἀλλοιώνουν τὸν ρυθμὸν τοῦ πρωτοτύπου. Ἔτσι δύναται κανεὶς νὰνεύρῃ εἰς αὐτὸν ἴχνη λατινικά, ἐκφράσεις εἴτε περιγραφὰς τοῦ Ὀβιδίου καὶ τοῦ Βιργιλίου, ἀλλοῦ πάλιν τὸν τόνον τῶν τροβαδούρων. Μία ἀκόμη δυσκολία βαρύνει ἐπὶ τῆς νέας αὐτῆς γλώσσης. Ὁ Δάντης ἠφείλει νὰ ὑπατάξῃ εἰς ἐαυτὸν τὰς ἰδέας ποῦ κάμνει νὰ ἀναβλύσῃ ἀπὸ τὴν θρησκείαν καὶ ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ — ἀπὸ τὴν μικρολόγον φιλοσοφικὴν θεωρίαν. Τόσαι ἐπιδράσεις καὶ τόσο ποικίλα ἔργα ἐπιθέτουν τὴν σφραγίδα των εἰς τὸ ὕφος του. Ἄλλὰ κατὰ βάθος ἡ γλῶσσά του ἀπομένει πάντοτε λαϊκὴ, καὶ δὲν χάνει τίποτε ἀπὸ τὴν γλυκύτητά τῆς ἢ τὴν ἀφέλειαν, ἐκεῖ ἀκόμη, ὅπου ὁ ποιητὴς εὐρίσκειται εἰς ἐπαφὴν μὲ ἰδέας ὑπερβαλλούσας τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν.

Ἡ λαϊκὴ αὐτὴ γλῶσσα, μᾶλλον ποικύου χυμοῦ, εἶν' ἐν τούτοις ἀπλουστερὸν ἀπὸ τὴν σημερινήν. Ἄλλοτε θέτει τὴν εἰκόνα ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἀφρημένη λέξις σήμερον μᾶς φαίνεται ἀρκετὴ. Ἄλλοτε μὲ συνηθισμένας ἐκφράσεις, φθάνει εἰς ἀποτελέσματα περισσότερο χτυπητά, παρ' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπιτυγχάνουν οἱ σημερινοὶ ποιηταὶ μὲ τὴν ἐπίχρυσον γραφικότητά των εἰς τὰς μέχρη τῶν λεπτομερεστέρων στοιχείων ἀναλελυμένας ἰδέας των. Ἐντεῦθεν τὸ παράδοξον πάσης πολὺ «κατὰ λέξιν» μεταφράσεως. Ἄν ὁ Δάντης ὀμιλῇ περὶ τοῦ κύματος τῶν λέξεων, αἵτινες ἀναβλύζουν ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πηγὴν· ἂν ὀμιλῇ περὶ τοῦ βέλους τοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον διαπερνᾷ τὴν ἀλήθειαν, ἂν διὰ τὸ τῶρον τῆς «θελήσεως τοῦ λαλεῖν» ποῦ τεντώνεται μέχρι σπασίματος, ἂν γράφῃ ὅτι ἐμπήγουν τὴν ἰδέαν εἰς τὸ κεφάλι μὲ ἡλους στερεοῦσας, οἱ μακροὶ βραχίονες τῆς Θεῆας Εὐσπλαγγνίας μᾶς σηκώνουν ἀπὸ τὴν γῆν καὶ μᾶς ἐλύουσιν πρὸς τοὺς κόλπους τῆς, ὅτι τὸ σῶμά του ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ γεμάτου ἀπὸ ἰδέας ἐγκεφάλου λιγύζεται καθὼς ἡ καμπύλη μιᾶς γεφύρας· ἂν ἀκόμη γνωρίζῃ χιλιάς ἀναλόγους ἐκφράσεις — αὐταὶ εἰς τὴν γλῶσσαν του εἶναι εἰλικρινεῖς, ποιητικαί. Μεταφραζόμεναι φαίνοντ' ἐπιτηδεύμεναι. Εἶναι περίπου ἐκεῖνο ποῦ λέγουν οἱ Γερμανοὶ Kraftmeierei.

Πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν; Κατ' ἐμέ, ἡ ἀπλὴ καὶ καθαρὰ ἰδέα, ἔνεκα τῆς λαμπρᾶς εἰκόνας, ἧτις τὴν χρωματίζει, ἀφίνει στὴν μνήμην μας, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ὠχρὰν σημερινὴν γλῶσσαν, ἐντύπωσιν πάρα πολὺ ζωηράν. Γενικῶς οἱ μεταφρασταὶ χαλαρώνουν τὸν δεσμὸν ποῦ ἐνώνει τὴν εἰκόνα πρὸς τὴν ἰδέαν. Δι' ἡμᾶς, ἡ ἀφρημένη ἐκφρασις εἶναι μᾶλλον τρεχούσης συνηθείας, ἀλλ' εἰς τὸ πρωτότυπον ἡ εἰκὼν τῶνοντι παρουσιάζεται φυσικωτέρω, διότι χρησιμεύει ὡς περιβάλλωμα εἰς τὴν ἰδέαν, ἀντὶ διὰ ρητορικῆς προσπαθείας νὰ συνδεθῇ πρὸς αὐτὴν διὰ τὴν κάμη ἐμφανεστεραν.

Ἄς ἀναφέρωμεν ἓνα παράδειγμα μεταξὺ τῶν χιλίων διὰ τὸν γάμον

αὐτὸν τῆς εἰκόνας μὲ τὴν ἰδέαν. Ὁ Δάντης διηγεῖται πῶς συνθέτει τὰ ποιήματά του. Ἡ ἔμπνευσις του πηγάζει ἀπὸ τὸν ἔρωτα ποῦ ἐθρεύει στὴν καρδίαν του, καὶ ἀρχίζει νὰ σημειώη τὰς σκέψεις του διὰ νὰ ποδώσῃ εἰλικρινῶς ὅ,τι τοῦ υπαγορεύουν ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς:

Io mi son uno, che quando
Amor mi spira, noto, ed a quel modo
Che detta dentro, vo significando.

Ἡ ὀραϊότης τῶν στίχων αὐτῶν προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν γίνετ' αἰσθητὴ ἢ «προσωποποιήσις» τοῦ ἔρωτος, οὔτε ἡ προσπάθεια τοῦ εἰκονικοῦ ὕφους. Δὲν σκέπτεται, ὅτι ὁ Δάντης ἠθέλησε νὰ καλλιπῆσῃ, νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τρόπον ποιητικόν. Θὰ ἦτο φυσικώτερον ἂν ἔλεγε: «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δότε ἡμῖν».

Ἡ καλύτερα μετάφρασις δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ποδώσῃ τὴν ἀφελῆ ταύτην δύναμιν, ἀσυνείδητον δημιουργὸν εἰκόνων, ἣτις εἶνε μία ἀπὸ τὰς μᾶλλον θελκτικὰς χάριτας τοῦ Δαντικοῦ ὕφους. Ἐν τούτοις εἶναι ἀκόμη «μυαιερέ». Ἰδίως ὅταν δαναίεζεται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην τὸ ὕφος τῶν στίχων του. Ἡ μετάφρασις εἶνε τότε διπλᾶ δύσκολη. Ἄλλο εἶναι διὰ τὴν φαντασίαν νὰ παίξῃ μὲ γλώσσαν ἀκόμη νέαν καὶ δίχως ποιήσιν, ἄλλο, δι' ἡμᾶς, νὰ θέλωμεν νὰ τὴν μιμηθῶμεν ὕστερ' ἀπὸ τόσας τροποποιήσεις εἰς τὸ ὕφος καὶ τὴν καλαισθησίαν. Εἶναι πρὸ παντὸς δύσκολον νὰ ποδώσῃ κανεὶς εἰς τὴν μετάφρασιν τὴν ἀνεπιτήδευτον αὐτὴν εἰλικρινείαν, τὴν «desinvoltura» αὐτὴν, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ ποιητὴς εἰς πολλὰ σημεία. Τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων καὶ τῶν δυσαναλόγων ἐκφράσεων εἶναι ἀλλοκότου παρδαλότητος, τόσο ποῦ θάμφεβαλλε κανεὶς διὰ τὴν ἀρμονίαν τῆς τέχνης αὐτῆς. Ὁ Δάντης ἐκμεταλλεύεται τὴν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν τῆς γλώσσης ταύτης τὴν ὁποίαν αἱ γυναῖκες ὁμιλοῦν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἄδυναται νὰ διακρίνη τὸ χονδροειδὲς ἀπὸ τὸ λεπτόν, ἐκφράσεις ἐκλεκτὰς ἀλλὰ καὶ κοινὰς, ὕψηλόν ὕφος καὶ γλώσσαν τῆς καθημερινῆς χρήσεως. Χρησιμοποιεῖ ἀμέσως τὴν λέξιν, ἣτις προσαρμύζεται καλύτερα εἰς τὴν ὑπόθεσιν του, τὴν λέξιν ποῦ ἔχει τὸν μεγαλύτερον ἐκφραστικὸν πλοῦτον. Τὴν πέρνει συχνὰ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Παροιμίαι καὶ παροιμιώσεις προσθέτουν εἰς τὴν δύναμιν τῶν τρομερῶν του ὕφρων, αἵτινες ἄλλως θὰ ἐξάφνιζαν τοὺς ὑποκριτὰς. Ἔτσι εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ὀραϊότερα κομμάτια τοῦ Παραδείσου ὁ ποιητὴς ὁμιλεῖ πρὸς τὸν πρόγονόν του Κατσιαγκουίδα:

E nell'antico vostro Batisteo
Insieme fui cristiano e Cacciaguida.

Ἰδοὺ πῶς ὁ κάτοικος τ' οὐρανοῦ παρουσιάζεται εἰς τὸν ἀπόγονόν του (*Ἄσμ. 15). Λόγια ὕψηλά, διὰ τῶν ὁποίων τὸν παροτρύνει νὰ ἐπαναλάβῃ

ὑπερέφραστα. ὅταν ξανακατέβῃ εἰς τὴν γῆν, ὅ,τι θὰ ἰδῇ καὶ ἡ οὐρανια αὐτὴ φλόγα, ὅπου μειδιᾷ ὁ πρόγονος τοῦ ποιητοῦ καὶ ἡ ὁποία διαχύνει τριγύρω ἓνα ὠμὸν φῶς, ὅμοιον πρὸς τὴν λάμπην τοῦ ἡλίου εἰς ἓνα ἀσημένιον καθρέπτην, συμπεραίνει ἀδιστακτικῶς. Ὑστερ' ἀπὸ τόσους βιδλικοὺς λόγους:

«Μίλησε, μίλησε καὶ ἄφησε τὸν ψωριάρη νὰ ζύνεται».

Ma nondimen, rimossa ogni menzogna
tutta tua vision fa manifesta
E lascia pur grattar dov'e la rogna

Ὁ Δάντης ἀντιλεῖ γενικῶς πολλὰ ἀπὸ τὴν σοφίαν τῶν παροιμιῶν. Δὲν εἶναι λαϊκὴ μόνον ἡ γλώσσά του. Εἰς τὸν τραγικὸν ποιητὴν ἀκούει κανεὶς τὴν φωνὴν τοῦ Sancho Pança, ἐκφράζοντος εἰς ἀποφθέγματα ὀλόκληρον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ κόσμου. Ὁ Δάντης γνωρίζει πῶς ἰσχυροποιῶνται καὶ πῶς μᾶς θίγουν ἐκ τοῦ πλησίον αἱ ὕψηλαί σκέψεις, ἂν ἀναμίξῃ κανεὶς μὲ αὐτὰς «τὴν γεῦσιν τῆς γῆς». Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἡ μόνη περίπτωσις, ὅπου ὁμιλεῖ παροιμιῶς. Saetta prevista vien più lenta. Τὸ ἀναμενόμενον βέλος ἔρχεται μὲ μεγαλύτερον βραδύτητα. Μεταχειρίζεται τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν διὰ νὰ πῇ ὅτι διαφεύγει κανεὶς καλύτερα τοὺς προβλεφθέντας κινδύνους. Ὁ κληρὸς εὐρίσκειται εἰς παρακμὴν: μεταφράζει: la muffa è dov'era. Θέλει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Φραγκισκανῶν: poco panno fornisce la cappa». Ὁ Δάντης ἤμποροῦσε ν' ἀναφέρῃ κανεὶς ἄπειρα παραδείγματα.

Ἀντιστρόφως: ὁ Δάντης ἐνίοτε, ἐγκαταλείπει τὸ πεζοδρῆμιον καὶ τὴν ἀγοράν καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν σχολήν, ὅπως ζήτησῃ τὰς παροιμιώσεις του. Εἰσάγει παραδείγματα χάριν εἰς τριστιχὰ του ὑπαινιγμοῦς διὰ τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου καὶ τὰς ιδιότητας τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου (Παρ. 17). Ἀπέναντι τῆς τύχης θὰ ἤθελε νὰ εἶναι τὸ τετράγωνον, τοῦ ὁποίου αἱ τέσσαρες ἐπιφάνειαι εἶναι ὡς γνωστὸν τρίγωνα, τῶν ὁποίων αἱ ἐξέχουσαι γωνίαι τέμνονται εἰς ὀρθὰς, καὶ τὸ ὁποῖον, ὅπως καὶ ἂν πέσῃ, ἔχει πάντοτε μίαν ἀίχμην ὀρθωμένην πρὸς τὸν οὐρανόν

...ch'io mi senta
ben tetragono ai colpi di ventura.

Περισσότερον ἀκόμη ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ συνάντησις τῆς Δαντικῆς γλώσσης μὲ τὰ σχολαστικὰ προβλήματα. Ἡ ἰδέα τότε ἀποσυντίθεται, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἀναλύεται εἰς κλωστάς, τῶν ὁποίων τὸ νῆμα ὑφαίνει ἓνα εἰκονικὸν πῖνακα, ἢ μᾶλλον ὁ πῖναξ εἶνε ὁ βόμβυξ τῆς ἰδέας, τὴν ὁποίαν πιάνει κανεὶς πετώσαντὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ποῦ αὐτὴ ἀπολυτρώνεται. Αἰσθάνεται εἰς αὐτὴν τὴν ἐνωσιν τῆς ἰδέας καὶ τοῦ πῖνακος εἰς ἓνα

σώμα, και καμμία μετάφρασις δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰποδώσῃ ἐπαρκῶς ταύτην. Ἡ κίνησις τῆς σκέψεως του διαφέρει πράγματι ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας καθὼς τὸ ὕφος του και ἡ γλώσσά του. Πρὸ πάντων ὅταν θέλῃ νὰ ἐκφράσῃ μίαν ιδέαν ἀφηρημένην, χάνεται ἐν τῇ μεταφράσει ἡ ἐνότης αὐτῆ τῆς σκέψεως και τῆς εἰκόνας. Ἐνῶ εἰς τὸ πνεῦμά του ἡ ιδέα παρουσιάζεται ἀμέσως ὑπὸ μορφήν ὕλικήν. ὀφείλομεν ἡμεῖς, νὰ ζητήσωμεν μίαν φράσιν τεχνητήν, και ἡ ιδέα τότε παρουσιάζεται τόσον παράξενη ὅσον ἡ φράσις αὐτῆ. Θὰ μέννοῦστε, ἂν παραβάλετε μὲ τὰς μεταφράσεις των τὰ διδακτικὰ κομμάτια τοῦ Παραδείσου. Πόσον δύσκολον ἐγγεῖρημα νὰ θέλῃ κανεὶς νὰ ἐπαναλάβῃ μὲ λέξεις σημερινὰς ὅσα εἶπε τὸ λεξιλόγιον τοῦ 13ου και τοῦ 14ου αἰῶνος! Πῶς, εἰς ἐπίμετρον, δυσσυμβίβαστα στοιχεῖα εἰς τὸν Δάντην. Λαϊκὰ γνωμικὰ μὲ τὴν τόσο τους χαρακτηριστικὴν ἀπλοότητα και ἀναμνήσεις τοῦ σχολείου. Ἐκφράσεις παροιμιακαὶ καὶ φρασολογία τῆς σχολαστικῆς γλώσσης. Ἡ φωνὴ τοῦ τροβαδούρου και ἡ ὁμιλία τοῦ δρόμου μαζί μὲ τους τύπους τῶν σοφῶν. "Ὅτι στοιχεῖα τόσο διαφορετικὰ ἐναρμονίζονται κ' ἐνώνονται δὲν εἶναι θαῦμα: Θαῦμα, τὸ ὅποιον κατορθώνει ἡ ποιητικὴ αὐτῆ γλώσσα ; Πῶς νὰ τὸ ἀποδώσῃ κανεὶς σήμερον; Ὁ Λιττρέ, ὅστις ἰσχυρίσθη διὰ λόγους κυρίως γλωσσικούς, ὅτι ἂν θέλῃ νὰ μεταφράσῃ κανεὶς τὸν Δάντην πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν γλώσσαν τοῦ 14ου Γαλλικοῦ αἰῶνος, εἶχε δίκαιον. Διότι αἱ μορφαὶ και ἡ σύνταξις τῆς γλώσσης αὐτῆς συγγενεῦσιν πολὺ μὲ τὴν Ἰταλικὴν γλώσσαν τῆς ἰδίας ἐποχῆς.

Ἡ δύναμις τῆς γλώσσης τοῦ Δάντη συνίσταται κυρίως εἰς τὴν πλαστικότητά της. Κατόρθωσε νὰποδώσῃ τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν μὲ ζωρότητα και ὀξύτητα. Τὸ ὕφος του, τόσον ἤρεμον!, φαίνεται ὡς νὰ γλύφῃ εἰς τὸ μάρμαρον τὰς οὐσιώδεις ἀληθείας τῆς ζωῆς. "Ἐχει στίχους, οἱ ὅποιοι, ἀναγινωσκόμενοι ἅπασι, δὲν λησμονοῦνται ποτέ. Μέγας διδάσκαλος τοῦ λόγου ὑπὸ τὴν ἐννοιαν τοῦ ὅτι αἱ καθημεριναὶ ἐκφράσεις προσλαμβάνουν χάρις εἰς αὐτόν,—διὰ τῆς ιδέας πρὸς τὴν ὁποίαν συνάπτονται— τὸ βάρος των διὰ πρώτην φοράν ἀκουσμένων πραγμάτων. Ὑπάρχουν ποιηταὶ εἰς τους ὁποίους αἱ λέξεις, χάρις εἰς τὴν σκέψιν ποῦ τὰς πληροῖ, προσλαμβάνουν ὡσανεὶ μαγικὴν δύναμιν. Αἱ λέξεις τοῦ Δάντη ὁμοιάζουν τὴν ἐστίαν, ἥτις ἀποκαλύπτει τὴν συμπληρωτικὴν μελάνην. Καὶ τυχαῖα συγκεντρώνουν εἰς ἐαυτὰς ὅλην τὴν ποιητικὴν ἀξίαν των τριστίχων. "Ἐτσι τὰ γιγάντια λόγια ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Βιργίλιος, φθάνοντας εἰς τὴν πύλωνα τῆς Κολάσεως, τοῦ περιγράφει τὰς θερμὰς ἐκείνας ψυχὰς αἱ ὁποῖαι, διαρκούσης τῆς ζωῆς, δὲν ἔζησαν ποτέ, ἀλλ' ἐσθύθησαν εἰς τὸ μηδέν, ὀρφαναὶ ἀξίας και ἀπαξίας. «Ἡ γῆ ἐλησμόνησε τὸνομά των. Ὁ οἶκτος και ἡ δικαιοσύνη τὰς περιφροῦν. "Ἄς μὴ ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτῶν, λέγει ὁ Βιργίλιος» παρατήρησε κάτω ἐκεῖ μὲ τὸ αὐτὸ ἀδιάφορον βλέμ-

μα μὲ τὸ ὅποιον θὰ ἐκύταξες σκουλήκι στὸν δρόμον, παρατήρησε ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλὰς των κ' ἐξακολούθησε ἄλλοις τὸν δρόμον σου.» "Ὅλ' αὐτὰ εἰς τους τελευταίους στίχους τοῦ τελευταίου τριστίχου τοῦ λόγου τουτου. ἀκόμη δὲ εἰς τὰς τελευταίας ταῦτας λέξεις:

Fama di loro il mondo esser non lassa
Misericordia e giustizia gli sdegna
Non ragionam di lor, ma guarda e passa.

"Ἐτσι ὅταν μὰς κυριεύει μὲ τὰς πλαστικὰς ἐκφράσεις του και τους συγκινητικούς του πίνακας, δύο λέξεις ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐκφράσουν τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς περιφρονήσεως: Guarda e passa.

Τοιαύτη εἶναι τῆς γλώσσης ταύτης ἡ πλαστικὴ δύναμις, ὥστε ἀνακαλεῖ μέσα μας ὁ ποιητῆς εἰκόνας και ὅταν ἀκόμη βαδίζῃ «γοργῶ ποδῶν» ὀπίσω ἀπὸ τὸν Βιργίλιον. Ὁ στίχος του τότε ὁμοιάζει μὲ τὰ σχέδια ἐκεῖνα μεγάλων καλλιτεχνῶν, εἰς τὰ ὁποῖα, δι' ὀλίγων γραμμῶν διαγράφεται μία ζωτα μορφή. "Ἄς ἀναφέρωμεν μίαν λεπτομέρειαν: Ἐγκατέλειψε πρὸ ὀλίγου τους ἐμπόρους προνομίων και κατέρχεται τὸν πετρώδη του δρόμον ("Ἄσμα 23 Κολάσεως). Ἀκολουθεῖ τὸν Βιργίλιον προπορευόμενον. Τριστίχον ἀνταξίον σχεδίου ἀπὸ χέρι μεγάλου διδασκάλου:

Taciti, soli e senza compagnia
N'andavam, l'un dinanzi e l'altro dopo.
Come i frati minor vanno per via.

Εἰς τὴν μετάφρασιν ἀπομένει τὸ νόημα, ὁ πίναξ ὅμως ἐξατμίζεται.

Ἡ μουσικὴ, ἡ ἀντήχησις, ἡ διευθέτησις και ὁ ρυθμὸς τῶν λέξεων συνδέονται μὲ τὸ νόημα τόσον ἐσωτερικῶς, ὥστε ὁ μεταφραστῆς και ἂν συλλάβῃ τὴν ιδέαν, χάνει ἀπ' ἐμπρός του τὸν ποιητῆν. Τόσοι στίχοι δι' αἰσθὴν τὸν λόγον ἀπομένουν ἀμετάφραστοι! Ὁ Δάντης ἐξέρχεται ἀπὸ τὰς νεφέλας και ἀντιμετωπίζει τὰς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου, τοῦ ὁποίου τὸ φῶς ἀπεσῦρθη ἤδη ἀπὸ τὰς χαμηλοτέρας ὄχθας (Καθαρτήριον 27): "Ἐνας στίχος ἀρκεῖ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εἰκόνα ταύτην μὲ λέξεις ποῦ φαίνονται ἀναβλύζουσαι ἀπὸ τὸ χρυσάφι τοῦ λυκόφωτος.

... uscii fuor di tal nube
A'raggi morti già nei bassi lidi.

Ἡ γλώσσα τὸνναντίον προσλαμβάνει ἀπαράμιλλον μαλακότητα, ὅταν ὁ ποιητῆς συγκινηταὶ καθρεπτίζει τότε ὀλόκληρον τὸν πόθον και τὴν χαράν, καθὼς και ὅταν ζητῇ νὰ διαλύσῃ μία κάποιαν ἀμφιβολίαν εἰς τὴν φυγὴν τῆς Βεατρίκης (Παράδεισος 7). Αἰσθάνεται κρυφὰ τὴν ἀνάγκην

νά ὁμιλήσῃ, καὶ ἰδοὺ πῶς γεννᾶται τὸ κυματιστὸν τριστίχον, ποῦ δονεῖται ἀπὸ συνεχῆσεις, εἰς τὰς ὁποίας κυριαρχεῖ τὸ «ὶ»:

Io dubitava, e dicea. «Dille, dille».
Fra me, «dille» diceva, «alla mia donna
che mi disseta con le dolci stille».

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ μεταφραστὴς καταθέτει τὴν πένναν τοῦ ὀρεῖλαι· πράγματι ν' ἀγωνισθῆ ὄχι μόνον μὲ τὸν Δάντην, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν μελωδῖαν τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης· ἐγγειρήματα καὶ τὰ δύο ἐξ ἴσου μάταια.

Καὶ τί νὰ πῆ κανεῖς περὶ τοῦ ἄλλου τριστίχου, ὅπου τὸ συναίσθημα δονεῖται καθὼς ἠλιακὴ ἀνταύγεια ἐπάνω στὸ νερόν, ὅταν ὁ ποιητὴς μισθάνεται τὸν ἑαυτὸν του μετὰ μορφωμένον ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν μὲ τὰς λέξεις ποῦ περφυρίζουν μέχρις αὐτοῦ διὰ τὸ μεῖδιμα τῆς Βεατρίκης:

«le sorrisse parolette brevi!»

Αὐτὴ ἡ γλώσσα τοῦ ποιητοῦ χαμογελᾷ, μὲ τὸ χαμόγελο ποῦ μᾶς ζητεῖ εἰς τὰς Παναγίας μᾶλλον προσφάτων ζωγράφων. Καὶ ὑπὲρ ὅλα ταῦτα καθεστὶ τὸ τεχνιτὸν, κάθε μανιερισμὸς ἀπουσιάζει· μία ἐξέλξις ἀνεπαίσθητος ἀκολουθουμένη ἀπὸ μίαν ἀπαραίτητον λιποθυμίαν, καθὼς καὶ «κινητικὰ» ἐκφράσεις ἐπάνω σ' ἓνα ὠραῖον πρόσωπον, ἢ καθὼς τὸ ἄρωμα ποῦ σέρνει ἢ αὔρα στὸν ἔρημον κάμπον. Ἐπίσης τὰ σύννεφα τῆς ὀργῆς συσσωρεύονται ὀλοῦν· αἱ λέξεις γίνονται τραχύτεραι καὶ βραχυότεραι le parole aspre e chioffe, αἱ παρομοιώσεις διαδέχονται ἀλλήλας εἰς εἰκόνας ψυχρᾶς εἰρωνείας. Ἐπειτα ἓνας βουδᾶς προφητικὸς λόγος, μία ἐκρηξίς παθῶν, αἱ ἀπειλαί, ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ δυστυχίᾳ τοῦ ἄλλου. Καὶ φαίνεται πῶς ὁ οὐρανὸς βροντᾷ. Ὁ Δάντης εἶνε σκοτεινὸς ὅταν θέλῃ νὰ εἶναι τοιοῦτος. Ἀντιστρόφως, οὐδεὶς δύναται νὰ ποδώσῃ τὴν ἰσχυρὰν καὶ ὑψηλὴν ἀπλότητα, πρὸ πάντων εἰς στιγματὰς ὀργῆς. Ὑπάρχουν εἰς αὐτὸν αἱ συναρπαστικαὶ ιδιότητες καὶ ἡ λαϊκὴ «θερσὶ» μεγάλου ἱεροκήρυκος. Εἰς ταύτας προσθέτει τὸ χαρακτηρίζον αὐτὸν αἶσθημα τῆς βραχυλογίας. Ἡ φωνὴ του τότε, ἀποβάλλουσα τὴν τραχύτητα, πρᾶνεται· δὲν εἶνε περισσότερο ἔντονος ἢ ὅσο συνήθως, μόνον εἶναι πλέον εἰσδυτικὴ καὶ πλέον ἤρεμος. Καὶ ὡς μεγάλος καλλιτέχνης ὁ Δάντης, ὅταν ἐκφράζῃ τὴν ἰργὴν ἀπομένει τρομερὸς, βαθύς, ἀκίνητος, σύρων πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἀναγκνῶστην του.

Εἶν' ἐπίσης μεγάλως ἄλλως τε, ὅταν θέλῃ νὰ ζωγραφίσῃ τὰς ἤρεμωτέρας συγκινήσεις. Ἀνευρίσκομεν τότε εἰς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον τῆς ἀπλότητος, θέλω νὰ πῶ: φθάνει εἰς τὸ δυνατότερον ἐφ' ἑδὶα τῆς μᾶλλον ἀληθινῆς ἐκφράσεως, συγκινῶν ἅμα τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν. Ἄς ἀναφέρωμεν μόνον ἓνα παράδειγμα, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ πρωτότυπον κείμε-

νον θὰ μᾶς δείξῃ συγκερασμένας τὴν ἀφελῆ χάριν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν τελειότητα: Εἶναι ὅταν περιγράφῃ τὴν πρώτην του συνάντησιν μὲ τὴν Βεατρίκην ἐπὶ τῆς οὐρανίας ὁδοῦ (Καθαρτήριον 30) τὴν στηρῆν ποῦ διὰ πρώτην φοράν, ὕστερ' ἀπὸ τόσα ἔτη δυστυχίας καὶ πλάνης, ἀνευρίσκει ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ παλαιοῦ καὶ ἀθανάτου ἔρωτός του. Δὲν τολμᾷ νὰ τὴν ἀτενίσῃ, καὶ ἐνῶ αἰσθάνεται μέσα του τὴν δύναμιν τοῦ πάθους του, ταπεινώνει τὰ μάτια. Μένει εἰς τὴν ἀμηχανίαν του, στρέφεται πρὸς τὸν Βιργίλιον, καθὼς τὸ παιδί καταφεύγει εἰς τὴν μητέρα του (col rispetto col quale il fantolin corre alla mamma), τοῦ ὁμολογεῖ πῶς κάθε στάλα τοῦ αἵματός του τρέμει. Διὰ νάναπλάσῃ τότε τὸ βάθος τοῦ ἔρωτός του φαντάζεται μίαν δραματικὴν σκηνήν. Πλησιάζει στρέφων τὴν κεφαλὴν μετὰ δισταγμοῦ, καὶ μέσα εἰς μίαν μόνην ἀναφώνησιν ἀφίνει νὰ ἐσπᾶσῃ τέλος ἡ συγκίνησις τῆς καρδιάς του:

Conosco i segni dell'antica fiamma

«(Ἄνα)γνωρίζω τὰ σημάδια τῆς ἀρχαίας φλόγας». Ὁ στίχος αὐτὸς εἶναι ἀληθινῆτος. Ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ ἓνα σονέττο τοῦ Πετράρχη.

Ἐπειδὴ τὸ ὄρος τοῦ Δάντη εἶναι πολὺ ἀπλοῦν καὶ ἐπειδὴ, εἰς τὰς πρωτοτυπωτέρας ἐκφράσεις του χρησιμοποιεῖ τὴν ὁμιλίαν τοῦ δρόμου καὶ τὴν λαϊκὴν, αἱ παρομοιώσεις του δὲν ἐκλέγονται μετὰ τῶν λεπτοτέρων. Ἀποδέχεται κάθε στοιχεῖον τὸ ὁποῖον τοῦ προσκομίζει κάποιαν ἐκφραστικὴν δύναμιν. Τί θὰ ἔλεγεν ὁ Σερραφικὸς Κλόβτοκ ἂν, εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματός του, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει γῆν καὶ οὐρανόν, ὁ μυστικὸς Ἅγιος Βερνάρδος ἀναφωνεῖ:

Ma perchè il tempo fugge, che t'assonna
Bui farem punto, come buon sartore
che com'egli ha del panno, fa la gonna.

Ἄλλο παράδειγμα. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Δάντης ἔχει τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς εὐγενείας του, ἀλλὰ γνωρίζει, ὅτι αἱ πράξεις μόναι τὴν διατηροῦν. Καὶ ἰδοὺ ὁ πίναξ:

Ben se'tu manto che tosto raccorse
S' che...
lo tempo va dintorno con le force.

Θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῇ κανεῖς, ὅτι τὸ ὄρος τοῦ Δάντη εἶναι πλαστικὸν καὶ γραφικόν. Ἐχει λέξεις βαρεῖας, ποτὲ ὅμως φράσεις μεγαληγόρους. Αἱ τρομερώτεραι του παρακλεούσεις καὶ αἱ προφητεῖαι του ἐκφράζονται εἰς τὴν λαϊκὴν γλώσσαν· εἶναι πάντοτε συναρπαστικαὶ μὲ τὴν γραφικό-

τητά των. Έτσι, όταν προλέγη διὰ τοῦ Μπρουνέττο Λατίνι, ὅτι ἡ Φλωρεντία θὰ γείνη ἐχθρά του, ἰδοὺ τί λόγια μεταχειρίζεται:

Ma quell'ingrato popolo malis no
Ti si fara, per tuo ben far. nimico,
Ed è ragioni chè tra li lazzi sorbi
Si disconvien fruttare al dolce fico.

«Ναί, ἐξακολουθεῖ ὁ Μπρουνέττος, ἀλλ' ἡ Φλωρεντία δὲν θὰ ἐπωφεληθῆ τῆς δόξης σου» — καὶ ἰδοὺ πάλιν μία λαϊκὴ φράσις: «Τὸ βῶδι δὲν θὰ φάη τὸ χορτάρι» (Κόλασις Ἄσμα 25).

Τοιαῦται εἰκόνας χαράσσονται εἰς τὰ πνεύματα. Γενικῶς ὁ ποιητὴς δὲν αἰσθάνεται καμμίαν ἀποστροφὴν πρὸς τὰς παρομοιώσεις τῆς καθημερινῆς συνηθείας, καὶ δι' αὐτῶν μετρᾶ τὰ ποτελέσματά του. Γνωρίζει νὰ τὰς χρησιμοποίη διὰ τὴν εἰρωνειάν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐκφρασὴν τῶν ἀφηρημένων ἰδεῶν. Ἀλλὰ τὸ ὕψος του φθάνει εἰς τὴν μεγαλυτέραν του δόξαν, ὅταν αἱ τόσον ἀπλάι του ἐκφράσεις ἐνδυσθῶν τὴν βεβαιότητα τοῦ ἐπιγράμματος ἢ τὴν δύναμιν τοῦ ἀποφθέγματος. Ἄλλοτε πάλιν μία λέξις συνήθως, μία ἀνεπαίσθητος ἀντίθεσις κάμνει νὰ προβάλλῃ ἐμπρὸς μας ἕνα ἀληθινὸν πινάκι, ὅπως ὅταν μᾶς ἐνθυμίξῃ ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ καρδιὰ πλανᾶται μακρὰν εἰς τὰ σκότη, ἐνῶ τὸ σῶμά των ἀπομένει ἀκίνητον. Ὁ Γκαϊτε θάγαπούσε τὸν στίχον αὐτόν, διότι ἡ Ἰριγίναίά του λέγει τὸν ἴδιον, ὅταν εἰς τὴν Ταυρίδα νοσταλγῆ τὴν Ἑλλάδα.

Va col cuore e col corpo dimore

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἤμπορούσε νὰ ὀνομάσῃ κανεὶς εἰς τὸν Δάντην ρεαλιστικὸν στοιχείον τοῦ ὕψους εἶνε οὐσιωδῶς ἡ εὐαίσθητος αὐτὴ δρασερότης καὶ ἡ πλαστικότης ποὺ ἔχουν τὰς ρίζας των, ἀφ' ἐνός εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας, αἱ ἀκτίνες τῆς ποιητικῆς αὐτῆς ψυχῆς κάμνουν νὰ ἐκκολληθῆ διὰ πρώτην φοράν τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δύναμις—ἐξ ἄλλου δὲ ἡ προσωπικὴ πρωτοτυπία τοῦ συγγραφέως. Ἀναμφιδόλως ὁ Δάντης εἶναι ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος ὁ πρῶτος καλλιτέχνης εἰς τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως· ἡ καρδιὰ του καθρεπτίζει ὑπὸ νέαν μορφήν πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἰδῆ καὶ νὰ συλλάβῃ ἀπὸ τὸν κόσμον ὀλόκληρον. Οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἔδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς εἰκόνας τῆς ζωῆς, καὶ ἡ φαντασία του ἀνοίγει εἰς ἑαυτὴν ὀρίζοντας ἕως τότε κλειστούς, μολονότι αἱ ἰδέαι καὶ οἱ πόθοι τοῦ μεσαιῶνος δὲν ἔχασαν μαζὶ του πᾶσαν ἐπίδρασιν. Ἡ γλῶσσά του καὶ ἡ ἔμπνευσις του εὐαγγελίζονται ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως. Καὶ ἂν εἶπαν περὶ τοῦ Γκιόττο, ὅστις ἔθραυε τὴν ἀκαμψίαν τῶν βυζαντινῶν μορφῶν ὅτι ἐξωγράφισε παιδιόθεν ἐκ τοῦ φυσικοῦ, δύναται

νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς περὶ τοῦ Δάντη, ὅτι εἰς τὴν φαντασίαν του οἱ ἦχοι, τὰ χρώματα καὶ αἱ γραμμαὶ τῆς φύσεως ἐγεννήθησαν εἰς νέαν ζωὴν, ὅταν ἀπέβη ὁ διδάσκαλος τοῦ «dolce stilnuovo». Ἐν τούτοις ἡ Μοῦσα τῆς Ἀναγεννήσεως ὀφείλει νὰ μοιρασθῆ τὸ κράτος τῆς μετὰ τὸν Ἅγιον Θωμάαν Ἀκινᾶτον, κάποτε μάλιστα νὰ ταχθῆ εἰς τὸ βασίλειόν του. Καθὼς ἕνας ἀληθινὸς Χριστιανὸς τοῦ μεσαιῶνος, πλανᾶται νοερῶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἀλλ' ἐνῶ περιφρονεῖ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀπολαύει τὰ θεάματα τῆς φύσεως, μετρᾷ τὰς μορφὰς τῆς, ἀρέσκειται εἰς τὴν ὀμορφιάν των, καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ τὰς ἀποτυπώσῃ. Ἡ Θεία Κωμῳδία εἶναι καθὼς ἡ ὄπτασις τοῦ Ἐξελικτῆ εἰς τὸν πίνακα τοῦ Ραφαήλ. Τὸ τελεῖον κατέχεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ μίαν οὐρανίαν ἐμφάνισιν, μίαν σκηνὴν τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἔτσι, εἰς τὸ ποίημα τοῦ Δάντη, ὑπάρχει ὀλόκληρον μέρος καθαρῶς γοητικοῦ ρυθμοῦ. Ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὰ σύννεφα, ἐκτυλίσσεται ἕνα λαμπρὸν γήινον τοπίον εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου ὀρθώνεται ἕνα δένδρον μετὰ τρυφερόν τὸ φύλλωμα καὶ πλούσιον ἔτσι, εἰς τὸν σκαλὸν καὶ ὑψηλὸν Δάντην, ὅστις ἐνσαρκώνει ποιητικῶς τὰς μεσαιωνικὰς ἀντιλήψεις, δύναται νὰ παρακολουθῆσῃ κανεὶς πλέον τὴν ἐκκόλαψιν τοῦ νέου πνεύματος. Ἡ πίστις, μετὰ τὰς παραδόσεις τῶν προηγούμενων αἰώνων, ζῆ ἐντὸς του πάντοτε ἄθικτος. Ἀλλὰ τὸ καλλιτεχνικὸν του αἰσθημα τὸν παρουσιάζει συγγενεῦντα πρὸς τοὺς μεγάλους ζωγράφους τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους ποιητάς.

Ἡ νέα αὐτὴ ζωὴ—vita nuova—ἔσπεῖ ἀκολούθως εἰς τὰς ἀλληγορίας. Ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης δὲν ἐξοικειώνεται εὐκόλως μετὰ αὐτάς, ἐνῶ οἱ συγγραφεῖς τοῦ μέσου αἰῶνος καθὼς καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς Ἀναγεννήσεως ἐστήριζαν εἰς αὐτάς τὴν δόξαν κάθε ποιήσεως. Ὁ ἀλληγορικὸς μανδύας ἦτο τότε ὅ,τι σήμερον ὀνομάζομεν «ἐξιδανικευσιν». Τὰ συμβάντα τῆς ζωῆς ἐπεριφρονούντο ἂν δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ σύνδεσις των πρὸς ἠθικὰ σύμβολα, πρὸς κάποιαν εἰκόνα μυθολογικὴν ἢ θρησκευτικὴν. Δὲν εἶναι μόνον, ὅπως συνήθως ἰσχυρίζονται, ἡ χρῆσις τῆς Λατινικῆς, εἶναι αὐτὴ ἡ ἀντιλήψις τῆς ποιήσεως, ἥτις ἐξύψωσε, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἕνα τόσο στερεὸν μανδρότοιχον ἀναμέσον τῆς λογοτεχνίας τῶν πεπαιδευμένων καὶ τοῦ λαοῦ. Ὁ Δάντης προσωπικῶς χαρακτηρίζει τὸ ἔργον του «polysensum» πολυσήμαντον, δηλονότι ἔχον παρὰ τὸ κατὰ λέξιν νόημα καὶ ἄλλα. Ἔτσι σχολιάζει ὁ Πετράρχης τὸν Βιργίλιον. Ἀλλὰ—καὶ τοῦτο διακρίνει τὸν Δάντην εἰς τὰ ὅμματα μας ἀπὸ τοὺς ἀλληγορικοὺς συγγραφεῖς τοῦ μεσαιῶνος—ἡ κατὰ λέξιν ἐρμηνεία εἶναι ἀρκετὴ, ὅπως μᾶς ἱκανοποιήσῃ αἰσθητικῶς. Διατηρεῖ ἀρκετὰ «ράκη ἀλληγορίας»—allegorische lumpen, θὰ ἔλεγε ὁ Γκαϊτε—ἀλλ' οἱ πλείστοι ἀπὸ τοὺς πινάκας του φέρουν «ἐν ἑαυτοῖς» ἐνδιαφέρον καλλιτεχνικὸν καὶ ἀξίαν τρόπον τινὰ «μορφωτικὴν». Μερικὰ ἀπὸ τὰς ἀλληγορίας αὐτάς μᾶς εὐ-

φραίνουσαν ανεξαρτήτως της σημασίας των, καθώς αι ἄγρια τῶν πινάκων τῆς Ἀναγεννήσεως, καὶ ἂν δὲν ἀναγνωρίζωμεν ὑπὸ τὸν τροχὸν τὸ σύμβολον τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, καὶ ὑπὸ τὸ ὄργανον ἢ τὴν λύραν τὸ τῆς Ἁγίας Καικιλίας. Ἐς ἀναφέρωμεν τυχαίως ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὸ 27ον ἄσμα τοῦ Καθαρητηρίου. Ὁ ποιητὴς βλέπει ὄνειρον καθ' ὃ τοῦ ἐμφανίζονται ἡ ζωὴ τῆς πράξεως καὶ ἡ ζωὴ τῆς θεωρίας ὑπὸ τὰς μορφὰς τῆς Λείας καὶ τῆς Ραχήλ. Ἴδου μὲ ὀλίγας λέξεις τὸ νόημα τῶν στίχων τούτων. «Ὁνειρεύθηκα μίαν ὄμορφη γυναῖκα, ποῦ περπατοῦσε στὰ λιβάδια, καὶ ποῦ δρέποντας λουλούδια ἔλεγε μὲ τραγουδιστὴ φωνή: Εἶμαι ἡ Λεία, ἂν θέλῃς νὰ μάθῃς πῶς μὲ λένε· μὲ τὰκούραστα χέρια μου πλένω γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου ἓνα στεφάνι, καὶ τὸ φορῶ γιὰ νὰ βλέπω ἔμορφο τὸν ἑαυτὸ μου στὸν καθρέφτη. Ἄλλ' ἡ ἀδελφὴ μου Ραχήλ δὲν τὸν ἐγκαταλείπει ποτὲ καὶ μένει καθισμένη ἔμπρὸς του ἡμέρας ὀλόκληρας. Τῆς ἀρέσει νὰ κυτᾶζῃ σ' αὐτὸν τὰ ὄμορφα μάτια της. Ἐγὼ πάλι χαίρομαι στολίζοντας τὸν ἑαυτὸ μου μὲ τὰ χέρια μου. Εἶν' εὐτυχῆς θεωρῶντας, εἶμ' εὐτυχῆς ἐνεργῶντας». Ἔτσι παρουσιάζομενον τὸ νόημα φαίνεται κάπως ξηρόν. Ἡ πρακτικὴ Λεία καὶ ἡ θελκτικὴ Ραχήλ εἶνε πολὺ ὠχρὰ φυσιογνωμίαι. Ἄλλ' ἔς διαβάσωμεν τὸ Ἰταλικὸν κείμενον: ἡ μουσικὴ τῆς γλώσσης, ἡ τρυφερότης τῶν ἐκφράσεων μᾶς αἰχμαλωτίζουν καὶ νομίζομεν ὅτι ἡ Αἰα κινεῖτ' ἐνώπιόν μας, ὡσὰν τὰ μάτια τῆς Ραχήλ νὰρχίζουσι νὰ σπιθοβολοῦν. Τότε ἔμποροῦν νὰ συμβολίζουσι ἢ μία τὴν πράξιν, ἢ ἄλλη τὴν θεωρίαν, διότι ἡ γλώσσα αὐτὴ μὲ τὰς κυματιστὰς ἁρμονίας αἰχμαλωτίζει τὴν ὄνειροπλάνην μας, καὶ δὲν ἀμφισβόλλομεν πλέον, ὅτι αἱ δύο αὐταὶ μορφαί, τὰς ὁποίας διαδλέπομεν, ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ:

Giovane e bella in sogno mi pareo
Donna vedere andar per una landa
Cogliendo fiori e cantando dicea.

Sappia qualunque il mio nome dimanda
Ch'io mi son Lia, e vo movendo intorno
le belle mani a farmi, une ghirlanda.

Ἄλλοτε πάλιν τὰς ἀλληγορίας τοῦ Δάντη χαρακτηρίζει συντημία. Ἄν ἡ σημασία των μᾶς ἀφίνη ψυχρούς, ὅμως τὰ περιγράμματα τῶν φυσιογνωμιῶν μᾶς εὐφραίνουσι μὲ τὴν ἐπιμελημένην καὶ πλαστικὴν ἐκτέτησιν. Συμβαίνει τότε νὰ εἶναι συχνὰ καθὼς ἓνας εὐλαβὴς πίναξ εἰς ἓνα παραθυρόφυλλον ἀγίου βήματος ἢ καθὼς ἓνα ἄγαλμα ἐπάνω στοῦς τοίχους μιᾶς Γοτθικῆς μητροπόλεως. Ἔτσι, στὸ 8ον ἄσμα τοῦ Καθαρητηρίου εὐρίσκεται μία ἀλληγορία ὡραία καθὼς ζωγραφιδᾶ θρησκευτικὴ παλαιῶν Ἰταλῶν διδασκάλου. Ὁ Σορντέλλο ἐκ Μαντούης, μὲ τὴν εὐσιν

τοῦ ἡλίου ὀδηγεῖ τὸν Βιργίλιον καὶ τὸν Δάντην διὰ νὰ τοὺς τοποθετήσῃ πρὸς ἀνάπαυσιν εἰς μίαν κοιλάδα τοῦ Καθαρητηρίου περιστοιχισμένην ἀπὸ βουνά, ὅπου ἐπάνω εἰς σμαραγδένιον λειμῶνα ξεκουράζετ' ἓνας ὁμιλίας μετανοοῦντων. Ἡ εἰκὼν τοῦ λειμῶνος ἀποτυπώνεται λεπτομερῶς καὶ λάμπει καθὼς τὰ τοπία τῶν παλαιῶν πινάκων: Τὰ πρόσωπα κυτᾶζουσι πρὸς τὸν οὐρανὸν μὲ ἀγωνίαν. Ἐνα φίδι πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν λαμπερὰν χλόην, ὅπου προσμένουν τὴν ἄνωθεν βοήθειαν. Ἄνὰ δύο ἢ ἀνὰ τρεῖς μαζεύονται αἱ ψυχαὶ ποῦ δὲν ἐκαθαρίσθησαν ἀκόμη, καὶ δύο ἄγγελοι παρουσιάζονται ἀπὸ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος, ἐπάνω ἀπὸ τοὺς βράχους, μέσα εἰς πράσινα κυματιστὰ φορέματα, καὶ ὠπλισμένοι μὲ τετραγώνους ρομφαίας — θελκτικὰ καὶ ἀμφανίσαις συμμετρικαί. Ἡ περιγραφή εἶναι: χρῶμα, κίνησις καὶ κατάνυξις. Εἰς τὰ τρίστιχα τοῦ Δάντη μᾶς εὐχαριστεῖ αὕτη ἀνεξαρτήτως τοῦ νοήματός της. Εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Θείας Κομωδίας ἡ ἀλληγορία εἶναι μία καλλιτεχνικὴ σύνθεσις, πάντοτε γραφικὴ καὶ δίχως δυσανκλογίας. Τὸ δὲ Καθαρητήριον ἰδιαιτέρως ἀφθονεῖ εἰς τὰς ἐξαιρετοὺς σκηνας τοῦ εἶδους τούτου, τὰς ὑπερόχους εἰς χρωματισμόν. Ἐπειτα, διὰ νὰ εἶναι πλήρης ἡ παραίσθησίς μας, συχνὰ ἐπάνω στὰ χεῖλη τῶν προσώπων, εἰς τὸ στόμα τῶν πλανωμένων ἀγγέλων, δὲν λείπει τὸ ἀπὸ περιγραμμένην φυλακτήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔμπορεῖ νὰ διαβάσῃ κανεὶς ἄλλοτ' ἓνα ἐδάφιον ψαλμοῦ, ἄλλοτε τὰ πρῶτα λόγια ἐνὸς Εὐαγγελίου ἢ ἐνὸς ὕμνου («Te lucis ante... Salve regina... Beati pauperes...») Καὶ σκέπτομαι πόσον κενὰ θὰ φαίνονται μερικὰ χωρία τοῦ Δάντη εἰς τὸν μὴ ἔχοντα τὸ αἶσθημα τοῦ ἀρχαϊσμοῦ ποῦ ἔχει ἡ ποιητικὴ φαντασία τῆς ἀνερμηνεύτου χάριτος τῆς ζωγραφικῆς. Πῶς γνωρίζει; μολαταῦτα νὰ θέτῃ εἰς πράξιν τὰς ἀλληγορίας του καὶ νὰ δίδῃ εἰς αὐτάς τὴν κίνησιν τοῦ ὄνειρου! Δὲν εἶναι ποτὲ ρητορικὸν σχῆμα, ἀλλὰ πίναξ ζωγραφικῆς ἔχων ἐντὸς τοῦ τὴν ἀξίαν του.

Τὸ «nuovo stil dolce» λάμπει ἀκόμη ζωηρότερα εἰς τὰς παρομοιώσεις, αἱ ὁποῖαι περιβάλλουσι τὸ ποίημα ὡς κισσοί. Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τῆς Θείας Κομωδίας ἀνήκει εἰς τὸν μέσον αἰῶνα, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ της εἶναι καθολικὴ. Ἄλλ' αἱ πολυάριθμοι παραπληρωματικαὶ ἐργασίαι καὶ τὸ σύνολον τῆς διακοσμήσεως εἶν' ἔργον πνεύματος τῶν νεωτέρων χρόνων. Εἰς τοὺς γοτθικοὺς τοίχους βλέπει κανεὶς σχισμάδες, ὁπόθεν ὁ ἥλιος εἰσέρχεται τῆς ζωῆς ἀναμινύει τὴν λάμψιν του μὲ τὸ σπιθοδύλημα τῶν φωτιστεφάνων.

Ὁ Μακώλεῦ εἰς τὴν μελέτην του περὶ Μίλτωνος, σημειώνει τὸ πάθος τοῦ Δάντη διὰ τὰς λεπτομερεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους παρομοιώσεις. Ἐπιμένει ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς τῶν ὀπτασιῶν προχωρεῖ τόσο, πράγματι, ποῦ θὰ ἔμποροῦσε κανεὶς νὰ διαγράψῃ τὸ σχέδιον τῆς Κολάσεως, νὰ μετρήσῃ ἀκριβῶς τὰς διαστάσεις τῶν κύκλων, τὴν μορφήν καὶ τὴν φύσιν τῶν τοπιῶν. Ὁ Μακώλεῦ προσθέτει, μὲ φιλόλογον

ἐπισθοβουλίαν, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη καταστρέφει τὴν μυστικὴν «ἐντύπωσιν». Καὶ τοῦτο ἀληθεύει ἀναμφιβόλως διὰ τὸν συγκρίνοντα τὴν **Θείαν Κομωδίαν** μετὰ τὸν **Ἀπολοσθέντα Παράδεισον**. Ἄλλ' ἂν λάβῃ κανεὶς ἄλλην ἀφετηρίαν ἐξηγῆι τὴν περίσσειαν αὐτὴν τῆς ἀκριθείας. Ἄν ὁ Δάντης συγχά ὑποβάλλῃ τὸ βασίλειον τῆς φαντασίας εἰς λεπτολόγα μέτρα καὶ μετρήσῃ εἰς τὰς ἀναλογίας τὰ παρὰ τῆς φαντασίας τοῦ ἐφευρεθέντα σύμβολα, τὸ κάμνει ἐξ εὐσυνειδήτου ὑποταγῆς τοῦ πρὸς τὸ γενικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὅποιον ἤγαγε τοὺς ζωγράφους καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας εἰς τὴν μελέτην τῆς προοπτικῆς. Ἡ γεωμετρικὴ αὕτη ἀκριθεία εἰς τὸν πλαστικὸν ποιητὴν εἶναι ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη τοῦ Λεονάρδου δὲ Βίντσι μετὰ τὴν γοργὴν ἐξέλιξιν τοῦ αἰσθήματος τῆς τέχνης εἰς τὴν Ἰταλίαν. Αἱ παρομοιώσεις τοῦ δὲν τοῦ χρησιμεύουν μόνον ὡς ὡς ὑπομνηματισμός. Μεταγγίζει εἰς αὐτὰς τὴν χαρὰν τοῦ, καθρεπτίζει εἰς αὐτὰς τὴν ἤρεμον καὶ ταύτοχρόνως διεισδυτικὴν ἐντύπωσιν τοῦ τοπίου, πίνακος φυσικοῦ ἢ σκηνῆς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Εἶναι ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν ὁ πρῶτος ποιητῆς τοῦ μεσαιῶνος, ὅστις ἐθεώρησε τὴν ζωὴν καὶ τὴν φύσιν ἀξίαν ἀναπραστάσεως.

Ἔτσι, αἱ παρομοιώσεις τοῦ, ὡς τοιαῦται, πέρνουν ἐξαιρετικὴν ὄλως ἀξίαν. Εἶναι μικρὰ σχέδια μετὰ γραμμὰς λεπτάς, σκίτσα χαραγμένα ἀπὸ μίαν λεπτὴν παρατήρησιν, νεωτερισμοὶ ποῦ ἐμφανίζονται εἰς τὸν Δάντην. Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμεν, ὅτι δὲν συμβαίνει πάντα τὸ τοιοῦτον. Συγχά ὅταν ὁ ποιητὴς παρατηρῇ τὸ στερέωμα κυριεύεται ἀπὸ τὸ θέλητρον τοῦ «dolei stelle» τῶν γλυκῶν ἀστρῶν, ἀλλὰ γενικῶς τὰ παρατηρεῖ μετὰ βλέμματα τοῦ ἀστρολόγου. Ζητεῖ τὸν ἀστερισμὸν, τὸν μεσημβρινὸν καὶ τὸν ζωδιακόν, καὶ δὲν προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀμαθούς ἀναγνώστου. Ἄλλοτε ὁ ποιητὴς παραγκωνίζει τὸν σφόν, ἀναζητεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν τὰ μυθολογικὰ ταῦτα σημεῖα. Ἄλλοτε ὁ μυστικὸς, ὁ ὅποιος βλέπει εἰς τ' ἀστρα τοὺς δαδούχους τοῦ θεοῦ φωτὸς καὶ τὴν ἐστίαν τῶν ἐκλεκτῶν. Ὁ οὐρανὸς τοῦ, τὸν περισσότερον καιρὸν, εἶναι ὁ μεσαιωνικὸς οὐρανός, καὶ ὄχι ὁ γαλανὸς θόλος τῶν ζωγράφων. Ἄλλ' ἡ ἐλευθέρα φύσις, ἡ μορφή ἐνὸς τόπου, τὸ κυμάτισμα τῆς θαλάσσης καὶ τὰ ζῶα, πόσους πίνακας παρέχουν πάντοτε δροσεροὺς καὶ πάντοτε γοητευτικούς. Μᾶς ἐνθυμίζουσι τοὺς ρωπογραφικοὺς πίνακας τῶν πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως Ἰταλῶν ζωγράφων. Ἔτσι ἡ ἀφιξίς τῶν βασιλέων μάγων εἰς τὸν στάθλον· οἱ βασιλεῖς εὐρίσκονται εἰς ἓνα τοπίον σεμνόν, ἀλλὰ «θερμοῦ» χρωματισμοῦ· Τριγύρω των οἱ ποιμένες φέροντες ἀμνοὺς ἐπάνω στοὺς ὄμους των καὶ τὰ ζῶα τῆς φάντης. Μολταῦτα εἰς τὸ arriere-plan, ἓνα δενδράκι μετὰ τὰς γραμμὰς «ἀφελῆς» φαίνεται ὡσὰν νὰ μᾶς γνέφῃ. Σύλληψις καὶ διάταξις πολὺ ἀφελῆς, σύνθεσις ἄρρανή καθὲ «συγχρόνου βαθύτητος». Καὶ μολταῦτα! Ἡ αὐτὴ τῆς τέχνης διαφαίνεται εἰς τοὺς πίνακας τούτους.

Ὁ ἀνατέλλων ἥλιος τῆς γήϊνης ὠραιότητος χρυσώνει τοὺς ἀνθρώπους, τὸ δένδρον καὶ τὰ ζῶα. Ἡ πρωϊνὴ δροσερότης πλημμυρίζει ὄλας τὰς φυσικὰς σκηνὰς ποῦ ὁ Δάντης ἐπισυνδέει μετὰ τὰς ὑπερκοσμίου του ὀπτασίας. Καὶ καθὼς ἐπάνω στοὺς πίνακας ἡ ἀγγελάδα καὶ τάρνια, λεπτομερῶς ζωγραφισμένα, γειτονεύουν μετὰ τὴν Παρθένον, τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς μάγους, ἔτσι εἰς αὐτὸν, τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ εἰδυλλιακὸν συναντῶνται εἰς εἰρηνικὴν συμφωνίαν. Εἶναι ἀφελῆς εἰς τὰς παρομοιώσεις τοῦ καθὼς ὁ Ὅμηρος. Διὰ νὰ ἐκφράσῃ, ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ φέρονται πρὸς αὐτὸν ὡσὰν ἐλκυόμενοι ἀπὸ τὸν ἐρωτικὸν πόθον, τοὺς ἀναπαριστᾷ ὡς ψάρια κολυμβῶντα εἰς ἤρεμον καὶ καθαρὰν λίμνην· ἐξἄφρα συγκεντρωμένους ἂν πέσῃ τι μέσα εἰς τὸ νερόν:

Comme in peschiera, ch'è tranquilla e pura
Trangonsi i pesci a ciò che vien di fuori
Per modo che lo stimin lor pastura
Si vid io ben più di mille splendori
trarsi ver noi. . . .

Ἄλλο παράδειγμα. Ὁ Δάντης, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν Βιργίλιον καὶ τὸν Στάτιον, φθάνει στὸ κατώφλι τοῦ Παραδείσου τῆς γῆς. Εἶναι βράδυ, καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ συνεχίσουν τὴν πορείαν των ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ βουνόν. Σταματοῦν σὲνα κλιμακωτὸν δρόμον, τὸν ὅποιον περιβάλλει διπλοῦν τεῖχος ἀπὸ βράχους· ἐπάνω στὸ ἓνα βαδίζει ὁ Δάντης, ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων ὁ Βιργίλιος καὶ ὁ Στάτιος. Οἱ βράχοι εἶναι ἀπόκρημνοι, ἀπὸ μίαν μόνην σχιφμάδα φαίνεται ὁ οὐρανός καὶ τοιουτοτρόπως εἰς τὸν ὀρίζοντά του βλέπει ἀραιὰ ἀστέρια, ἀλλὰ περισσότερον τοῦ συνήθους λαμπρὰ καὶ πλατιά. Τοιοῦτον εἶναι τὸ πρῶτον, «σχέδιον» καὶ ἡ ἀληθινὴ ὑπόθεσις τοῦ πίνακος. Ὅπισθεν φαίνονται αἱ κορυφαὶ τῶν Ἀπεννίνων καὶ, ἐπὶ τῆς κλιτύος, ἓνας βοσκὸς μετὰ τὸ ποίμνιόν του. Ὁ Δάντης ἀναπαύεται εἰς τὸ τοπίον αὐτὸ ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ὀδηγούς του, καθὼς κάμνουν αἱ αἴγες μυρηκάζουσαι, ὕστερ' ἀπὸ τὸ βοσκολόγημά των καὶ τὰ πηδῆματα ἀπὸ κορυφῆν εἰς κορυφῆν· πλαγιάζουν εἰς τὴν σκιάν, ἐνῶ ὀλόγυρά των τὸ βραχῶδες εἶδαφος φλέγεται ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου· ὄχι μακρὰν στέκεται ὁ βοσκός, ὅστις τὰς ἐπιβλέπει, ἀκκουμῶν ἐπάνω στὴν γαλίτσαν του. Τότε ὁ Δάντης ἐνθυμεῖται, παρατηρῶν τοὺς συντρόφους του, τὸν περιβολάρην, ὅστις περᾶ τὴν νύκτα στὸ ὑπαιθρον, σιμὰ εἰς τὸ ποίμνιόν του, ἐκ φόβου μήπως κανὲν ἀγρίμι ἐπιπέσῃ καὶ τὸ δεκατίση.

Tacite all'ombra, mentre ch'è il sol ferve
Guardate dal pastor che in su la verga
Poggiato s'è, e lor poggiate serve.

E quale il mandrian che fuori alberga,
Lungo il peculio suo queto pernotta
Gardando perche fiera non lo sperga

Tali eravamo tutti a tre allotta
Io come capra, ed ei come pastori,
Fasciati quinci et quindi d'alta grotta.

Ἀναμφιβόλως ἡ παρομοίωσις δὲν ἔχει τίποτε τὸ πρωτότυπον βουκόλος, ποιμνιον, στάνη, εἰκόνες ἀπὸ τὰς πλέον συνηθισμένας. Ἀλλὰ πῶς τὰς χρησιμοποιεῖ ὁ Δάντης; Εἰς αὐτὸν ὁ ποιμὴν καὶ τὰ ζῷα του δὲν ἔχουν καθὼς εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς, συμβολικὴν ἀξίαν, καὶ δὲν σχετίζονται μὲ τὰ τῶσον συχνὰ ἐμφανιζόμενα στερεότυπα τῆς λογοτεχνικῆς παραδόσεως. Ὅταν διευθετῇ τὴν παρομοίωσίν του, ὅπως εἶδομεν, εἰς τόσας χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας, ἐμψυχώνει μέσα του τὰς ἀπὸ τὴν ζωὴν παρμένης ἐντυπώσεις; ὁ ποιμὴν του καὶ τὸ ποιμνιὸν του εἶναι σχέδια ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ὄχι ἀναμνήσεις ἐκ τῆς Βίβλου, οὔτε μάταια ψευδόχρυσά στολίσματα.

Τὰ διάφορα μέρη τῆς Κολάσεως, ὡς γνωστόν, ἀναπαριστοῦν μεταφερμένα εἰς τὸν κόσμον τοῦ ὑπερπέραν, τοπία Ἰταλικά.

Εἰς τὸν κύκλον τῶν κακῶν συμβούλων αἱ ψυχαὶ τῶν καταδικῶν καίονται περυγίζουσαι φλογισμέναι. Ἡ ὄπτασίς αὕτη ἔχει τὴν ρίζαν τῆς εἰς τὴν πραγματικότητά, καὶ ὁ ποιητὴς ἀναφέρει ἓνα φυσικὸν θέαμα εἰς τὴν λαμποβολούσαν καὶ ἀκριθῆ παρομοίωσιν ταύτην. Εἶδε τὰς πυγολαμπίδας αἱ ὁποῖαι, εἰς τὴν καρδίαν τοῦ θέρους, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀκριθῶς εἰς τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ περυγίσμα τῶν κωνώπων ἀντικαθίστᾷ τὸ περυγίσμα τῶν μυῶν, σπιθοβολοῦν μέσα εἰς τὴν ὁμίχλην τοῦ λυκόφωτος; ὁ χωρικὸς ἀνέρχεται ἀπὸ τὴν κοιλάδα καὶ γυρίζει στὴν καλύβαν του, καὶ ἰδοὺ ὅτι ἀφίνει νὰ πλανῶνται τὰ μάτια του ἐπάνω ἀπὸ τὰ χίλια φῶτα ποῦ περιφέρονται ὑπὲρ τοὺς κάμπους του. Ἔτσι κἀνεὶ ὁ Δάντης:

Quante il villan, che al poggio si riposa
nel tempo che colui che il mondo schiara
la faccia sua a noi tien mano ascosa

Come la mosca cede zenzara
Vede lucciole giù per la vallea
Forse colà dove vendemmia od ara

Di tante fiamme tutta risplendea
L'ottava bolgia.....

Οἱ φυσικοὶ αὐτοὶ πίνακες, οἱ συναπτόμενοι πρὸς τὰς ἐποχάς, τὰς ἡμέρας καὶ ἀκόμη τὰς διαφόρους ὥρας τῆς ἡμέρας, δείχνουν ποῖον ἦτον εἰς τὸν Δάντην τὸ πνεῦμα τῆς παρατηρήσεως καὶ ποῖον τὸ ζωγραφικὸν αἰσθημα. Εἶναι πιστεύω πολὺ εὐκολώτερον νὰ μετρήσῃ κανεὶς τὸ σῶμα τοῦ Ἐκαστοῦ παρὰ νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ παραγάγῃ τὰ τόσο περίπλοκα, τόσο φευγαλέα χαρακτηριστικὰ τῆς ζωσῆς φύσεως. Πρὸ πάντων κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Δάντη, ὅταν ἓνα τέτοιο συναίσθημα ἦτον ἀκόμη ἀδύνατον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, συναίσθημα ποῦ ὁ βιογράφος τοῦ Πετράρχα (1) ἐξυμνεῖ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἥρωός του, ὅστις εὔρε τὴν χαρὰν του εἰς τὰς φυσικὰς καλλονάς, «οὗ πρῶτος ἄνθρωπος τῶν σημερινῶν χρόνων, ἀπόστολος τῶν νέων ἐποχῶν» (2). Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα πράγματι, ἡ καρδιὰ ἔμενε βουβή, τὸ βλέμμα κενόν, ἡ ψυχὴ ὑποταγμένη ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐλευθέραν φύσιν τὸ κέρασμα τῶν ἐποχῶν, ἡ πρασινάδα τῆς ἀνοίξεως ἢ δριμύτης τοῦ χειμῶνος, ἡ πτώσις τῶν φύλλων, τόσαι εἰκόνες, τὰς ὁποίας ἔβλεπε κανεὶς ἀναμφιβόλως, ἀλλ' εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐζητούσε τίποτε τὸ γραφικόν, πρὸ πάντων δὲ καμμίαν «ψυχικὴν κατάστασιν». Μόνον, ὅτι χάριν τοῦ Πετράρχα δὲν πρέπει νὰ ληθμονῇ κανεὶς τὸν Δάντην τὸ αἶσθημα τῆς φύσεως τὸν δυνεὶ βαθύτατα καὶ δύναται νὰ ἴπῃ κανεὶς διὰ τοὺς δύο ποιητάς: ὁ Δάντης ἔχει τὸ βλέμμα διαπεραστικώτερον, ὁ ἄλλος αἰσθητικώτερα πλουσιωτέρων. Ὁ Δάντης κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περιπλανήσεών του, «μὲ τὴν καρδίαν πάντα ἐστραμμένην πρὸς τὴν πατρίδα του» ρίπτει μόνον κατὰ διαλείμματα ἐπὶ τοῦ τοπίου βλέμματα μεστὰ θλίψεως καὶ συμπαιθείας. Ὁ Πετράρχας, τὸναντίον, εἰς τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀνετον στίσι του, εἰς τὴν ἐξοχὴν, παρατηρεῖ ἐπὶ ὥρας δασώδεις κοιλάδας, τὰς ὁποίας διαρρέουν ρυάκια, καὶ σπουδάζει εἰς τὴν φύσιν τὴν μουσικὴν παρὰ τὰς γραμμάς. Ἐκεῖ καθὼς καὶ ἄλλου, ὁ Δάντης μᾶς παρουσιάζεται πλαστικώτερος, ὁ Πετράρχας λυρικώτερος.

Ὅσῳ ἡμποροῦμεν, ἂν θέλετε, ν' ἀνεύρωμεν εἰς τὸν Δάντην τὸ προ-

(1) Körtling: Petrarca's Leben und Werke.

(2) Ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία παρασύρει τὸν Körtling μέχρι τοῦ σημείου, ὅστε νὰ παραβάλλῃ ἓνα περίπατον τοῦ Δάντη εἰς τὸ ὄρος Βαντοῦ μὲ τὴν χειρωνακίαν τοῦ Λουθήρου καίοντος τὴν βουλλαν τοῦ Πάπα. Πρέπει μοιλοταῦτα νὰ ὁμολογήσωμεν, πῶς ἂν ὁ παραμικρότερος περιηγητὴς σήμερον ὀλίγον φροντίξῃ διὰ τοὺς περιπάτους τοῦ Πετράρχα, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὸ πρᾶγμα ἦτον ὀλιγώτερον τετριμμένον.

οίμιον μελαγχολίας ὄλως συγχρόνου ; Δὲν περιγράφει τότε ὁ ποιητὴς μὴς τοπία. Θέτει ἀντιμετώπους τὴν εὐαίσθητον καρδίαν καὶ τὴν ἡρεμίαν τῆς φύσεως. Ἔτσι, ὅταν μᾶς ζωγραφίξῃ τὴν συγκίνησιν, ἥτις κυριεύει τὸν ναύτην ἐπὶ τῆς θαλάσσης κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, τὴν ἰδίαν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεχαιρέτισε, πρὸς τὴν αὐγὴν, τοὺς οἰκείους του: ἡ καρδιά τοῦ ταξειδιώτου ποῦ ἀπομακρύνεται σχίζεται ἀπὸ τὴν ἀγάπην, ὅταν ἀπὸ τὴν μακρυνὴν ἀκρογιαλιὰν φθάνουν οἱ ἤχοι τοῦ ἑσπερινοῦ, ὡσάν θέλοντες νὰ κλύσουν τὴν ἡμέραν ποῦ πεθαίνει:

Era già l'ora che volge il disio
ai naviganti e intenerisce il cuore
io di che han detto ai dolci amici addio
E che lo nuovo peregrin d'amore
Punge, se ode squilla di lontano
Che raja il giorno pianger che si muore

(Καθαρ. 8)

Οἱ στίχοι οὗτοι ὑπερβάλλουν εἰς γλυκύτητα τὸ βιολεὶ τοῦ Ἄματι, καὶ εἶναι σχεδὸν ἀμετάφραστοι.

Ὁ Βύρων εἰς μίαν ἀπὸ τὰς στροφάς του ἀναφέρει εἰς ἑαυτὸν τὸ χωρίον αὐτὸ τοῦ Δάντη. Δὲν προσθέτει παρὰ μόνον δύο στίχους κ' ἓνα ἐπιφώνημα. Δὲν εἶναι, λέγει, μία φαντασιοπληξία, τὴν ὁποίαν μυκτηρίζει τὸ λογικόν ; Ὁχι. Καθὼς ἡ φωνὴ τοῦ σημάντρου κλαίει τὴν ἀποθνήσκουσαν ἡμέραν, ἔτσι, ἂν πιστεύσωμεν τὸν ποιητὴν, «εἰς τὴν φύσιν οὐδὲν ἀποθνήσκει ἄθρήνητον».

Ah! surly nothing dies, but something mourns!
Is this a fancy, which our reason scorns ;

Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι μὲ κάμνουν νὰ αισθανθῶ τὴν διαφορὰν τῶν αἰώνων. Ὅ,τι εἰς τὸν Δάντην εἶναι μελαγχολία ἐν τῇ γενέσει της, εἰς τὸν Βύρωνα ἀποθαίνει συναίσθημα τὸ ὅποιον, πηγάζον ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διαχύνεται εἰς τὴν φύσιν ὀλόκληρον.

(Κατὰ τὸ Οὐγγρικόν)

(Ἀκολουθεῖ)

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΠΕΤΡΟΥ

Ἡ Αἰνιγματώδης Χηρὰ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ὁ Ντόμποτου καὶ ὁ Ἄγγυαλ ἐκάθητο παρὰ τὸ κόκκινο φῶς τῆς λάμπας στὸ ντιβάνι τοῦ καπνιστηρίου καὶ μιλοῦσαν γιὰ μιὰ ξανθὴ γυναίκα. Ἡ νυχτερινὴ σιγὴ, ὁ παράξενος φωτισμὸς, ποῦ ἀντανάκλουσε πορφύροχρωμα ἐπάνω στὴν ἀσπίδα καὶ τὰ πελέκια στὸν τοῖχο, ὕστερα ὁ δυνατὸς καπνὸς τῆς Συρίας, ποῦ ἐγέμιζε τὸ δωμάτιο, ἔκαναν τόσο δυνατὴ ἐπίδρασι καὶ στοὺς δύο, ποῦ ἡ φαντασία τους ἄρχισε νὰ λαχταρᾷ μυστηριώδεις χώρας.

Ὁ Ἄγγυαλ ἐδικαιούτο εἰς τοῦτο, ὁ φίλος του, ὁ γαιοκτήμων ὄχι καὶ τόσο. Μίλησαν γιὰ πολλὰ ἀφηρημένα πράγματα, ἂν καὶ ὁ λόγος ἦταν γιὰ μιὰ ξανθὴ κυρία, ἡ ὁποία μὲ τὰ ὄμορφα πόδια της ἐπατοῦσεν ἀσφαλῆστατα τὸ ἔδαφος τοῦ πραγματικοῦ.

«Θὰ σοῦ πῶ κάτι», εἶπε ὁ Ντόμποτου, ὕστερα ἀπὸ μακρὰν σιγὴν. «Δὲν θὰ μὲ πάρῃς γιὰ ἀδιάκριτο καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ τὴν ἐκτιμήσῃς λιγώτερο: εἶνε ἐνάρετη γυναίκα—»

«Ἐνάρετη ! Τίποτε ἄλλο : Τί εἶνε ἀρετὴ, τί εἶνε ἀμαρτία : Μὴ λέξῃς, μιὰ ἰδέα—ζήτημα ἀντιλήψεως».

«Πολὺ καλὰ. Ξέρεις ὅτι τῆς κάνω κόρτε. Δηλαδή ὅσο μπορεῖ νὰ κάμῃ κανεὶς κόρτε σὲ μιὰ τέτοια ἀναξιόπιστη, ἀκαταλόγηστη γυναίκα. Τὴν ἀγαπῶ τρελλὰ, ἀλλὰ τηρῶ ἀπέναντί της στάσι ἀνομιονῆς. Τὴ στερῶ ποῦ θὰ θελήσῃ, θὰ πέσω στὰ πόδια της, ἀλλὰ μονάχα ἂν θελήσῃ. Νὰ ἐκνεθῶ μοῦ εἶνε ἀδύνατον».

«Σωστά. Καὶ ὕστερα ;»

«Προχθὲς μοῦ ἐφάνη, ὅτι θὰ ὑπέκυπτε τέλος. Ἐκάμαμε μιὰ ἐκδρομὴν στὸ τούρκικο ἐρείπιο καὶ γυρίσαμε μὲ τὸ σκοτάδι. Ἡμεῖς οἱ δύο πηγάζαμε μπροστὰ ἀπὸ τὴ συντροφιά καὶ σταματήσαμε στὸ πέτρινο γεφύρι τεμνιμένοντες τοὺς ἄλλους. Τώρα ἦταν θεοσκότεινα, τὰ πῦκα στὴν ὄχθη ἔκρυβαν τὸ φεγγάρι καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας ἔλαμπε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ ὁ ἄσπρος ἄφρος το ποταμοῦ, ποῦ βροῦσε. Στὰ κάγκελα τοῦ γεφυριῦ στεκόμαστε ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλο—τότε ἐνοιῶσα ξαφνικὰ τὴ γυναίκα νὰ βάζῃ τὸ χέρι της στὸν ὄμο μου. Σιγὰ μοῦ εἶπε: «Βλέπω τώρα μέσα στὴ ψυχὴ σας, ἀγαπητὲ φίλε, σὰν νὰ ἦσασθε ἀπὸ γυαλί. Καὶ εἰς διαβάξετε στὴ δική μου, δὲν εἶνε ἔτσι : Μὴ μιλάτε—ὄλα εἶνε καλὰ !»

«Παράξενα λόγια, ἔ ; Δὲν ἀπήντησα τίποτε. Ἐν τῷ μεταξὺ μᾶς ἐφθάραν οἱ ἄλλοι. Ἀργότερα καθήσαμε μαζὺ στὸ ἐξοχικὸ ρεστωράν. Ἡ κυρία δὲν ἔβαλε μπουκιά στὸ στόμα της καὶ ἦταν ἐκπληκτικὰ σιωπηλὴ. Ἐνὰ

είδος γλυκειάς άνοιξας τήν κατείχε. Κάποτε χαμογελοῦσε καί με κύταξε κρυφά. Ἐπὸ ὅλα ἤθελα τώρα, δέν εἶνε ἔτσι;»

«Τί συνέβη ὕστερα;» ἐρώτησε ὁ συγγραφεύς.

«Συμφωνήσαμε νά κάμουμε χθές μιὰ νέα ἐκδρομὴ στὸ Μπόκσταλ. Ἡ συντροφιά ξεκίνησε μέσα σ' ἕξ ἀμάξια. Σ' ἕνα ἀπ' αὐτὰ ἐκάθησα με τὴν ὁμορφὴ κυρία. Στὸ δρόμο ἦταν θελκτικὰ καλή. Ἄλλὰ καί ἔξω πῶς δέν ἐφώναζε μονάχα ἀπὸ τὴ περίφημη εὐδιαθεσία της. Τότε ἄρχισαν νά παίζουν οἱ τσιγγάνοι ἕνα κουτὸ σιχαμένο τραγοῦδι:

«Ἡ μάνα μου τὰ φταίει ὅλα—»

Ἡ γυναίκα ἄκουσε μὲ προσοχὴ πολλὴ ὥρα τὸ τραγοῦδι βυθισμένη σὲ ὄνειροπόλησι. Ἄκουγε προσεκτικὰ καί ἀπαντοῦσε στὰς ἐρωτήσεις μου σύντομα καί μελαγχολικὰ.

«Μήπως εἶσθε ἄρρωστη;» ρώτησα μ' ἐνδιαφέρον.

«Διόλου!»

«Τὸ πρόσωπό της χλωμό, ἐδάγκανε νευρικά τὰ χεῖλιά της. Δέν ἐτόλμησα νά τῆς μιλήσω πλέον, γιατί ἐνοιωθῆ, ὅτι ἡ ψυχὴ της ἐγέμιζε σιγὰ σιγὰ ἀπὸ ἀπειρὴ πικρία. Τὴν ἐνοχλεῖ ἡ φωνή μου, κάθε κίνημά μου μὲ βρίσκει: ἀνυπόφορο, ἀνόητο καί ἐξιουμιστο.— Σηκώθηκε, ἄφησε τὴ συντροφιά καί κάθησε μονάχη σ' ἕνα παράμερο μπάνιο. Τὴν ἀκουλούθησα καί εἶδα ἐκπληκτος, ὅτι τῆς εἶχαν ἔρθη δάκρυα στὰ μάτια καί τὸ πρόσωπό της εἶχε τὸν σπασμὸ ἀπὸ ἀνέκφραστο πόνο.

«Ἴρμα, γιὰ ὄνομα Θεοῦ, τί ἔχετε;»

«Ἀφῆστέ με!» ἐφιθύρισε ἐρεθισμένη.

Ἐσηκώθη καί πρὸς μεγάλη μου ἐκπληξί: ἄρχισε νά κλαίη. Τὴν ἔπιασα ἀπὸ τὸ χέρι, μὲ ἀπώθησε. Τότε ἐξύπνησε μέσα μου ἡ ἀνδρική ὑπερηφάνεια καί δέν τὴν ἐπλησίασα πλέον—».

«Καί ὕστερα;» ἐξακολούθησε τὴν ἀνάκρισίν του ὁ συγγραφεύς.

«Ὑστερα ἀπὸ μιῆ ὥρα ἀνέβηκε στὸ ἀμάξι της καί ἔφυγε γιὰ τὸ σπίτι, χωρὶς ν' ἀποχαιρετίσῃ κανένα.—Ἄλλ' αὐτὰ δέν εἶνε ὅλα. Ὅταν γυρίσαμε τὸ βράδυ, περάσαμε ἀπὸ τὴ βίλλα της. Ἡ γυναίκα ἦταν με τὴν ἀδερφή της στὸ μπαλκόνι καί γελοῦσε. Ὅταν εἶδε τὸ ἀμάξι μου μού ἔρριξε ἕνα σωρὸ τριαντάφυλλα καί μού ἐφώναξε χαρούμενα «Καλὴ νύχτα, Ντόμποτσου!»—Δοιπόν, φίλε, τί λές γι. αὐτὰ; Πῶς νὰ ἐξηγήσω αὐτὴ τὴ ξαφνικὴ μεταβολή, σὰν τί νὰ τὴν προκάλεσε; Θὰ ἔχη κάποιον μυστικόν, πού ἴσως ποτὲ δέν θὰ τ' ἀνακαλύψω. Ἡ μητέρα της φταίει γιὰ ὅλα. Ἄλλὰ γιὰ τὸ πρᾶγμα νὰ φταίη;»

Ταραχμένος ἀνεπήδησε ὁ Ντόμποτσου ἀπὸ τὸ ἕνα ντιβάνι γιὰ νὰ καθήσῃ στὸ ἄλλο. Ἐν τούτοις ὁ Ἄνουγκαλ διατηροῦσε τὴν ἀταραξία του. Σκεπτικῶς εἶπε: «Ὅπωςδήποτε εἶνε ἐνδιαφέρουσα ἀτομικότης. Θ' ἀξίξει

ἕνα βλέμμα στὴν ψυχὴ της. Σ' αὐτὴ τὴν ψυχὴ λειτουργοῦν μυστηριώδεις δυνάμεις, πού εἶνε ἄγνωστες στὴν ἴδια τὴ γυναίκα. Αὐτὰ τὰ ψυχικὰ ρεύματα τὴν διευθύνουν καί ἔχουν μεγαλύτερη ἐπίδρασι: σ' αὐτὴ ἀπὸ τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καί τὰ φυσικὰ της ἐνστικτα. Τὴν ἐπιδρῶν περισσότερο ἀπὸ τὴν πείνα, τὸν ἔρωτα, τὸ ψῦχος καί τὴ ζέστη. Δέν παρετήρησεσ ἀκόμα, ὅτι κάποτε καί τὸ πρόσωπό της εἶνε κουρασμένο καί μελαγχολικόν σὰν φθινοπωρινὴ βραδεῖα καί ἄλλη φορὰ πάλι δροσερὸ καί χαρωπὸ σὰν ἀνοιξιᾶτικο πρωί; Καί τὰ μαλλιά της τὴ μιὰ φορὰ εἶνε πρασινοκίτρινα, τὴν ἄλλη πάλι καστανά ἢ γαλανὰ. Στὴν ἴριδα γυρίζουν φειδωτὰ κάποτε μικρὰ χρυσὰ ἔρπετά, ἐνῶ ἄλλοτε εἶνε πάλι χωρὶς λάμψι καί ψυχρὴ σὰν γυαλένιο μάτι. Τί θὰ πῆ αὐτό; Γιατί εἶνε ἔτσι;

Αὐτημένα τὸν διέκοψε ὁ Ντόμποτσου.

«Ἐχει ἰδιοτροπίες, αὐτὸ εἶνε ὅλο».

«Μονάχα αὐτὸ δέν πιστεύω,» εἶπε ὁ Ἄνουγκαλ. «Ὅπως σ' ὅλα καί σ' αὐτὴ τὴ γυναικεῖα ψυχὴ ἐπικρατεῖ λογικὴ μονάχα πού δέν τὴν καταλαβαίνομε. Ἄν τὴν ἐγνώριζα περισσότερο, θὰ εὑρίσκα ἴσως τὸ κλειδί τῆς ψυχῆς της καί θὰ σοῦ ἔλυα τὸ πρόβλημα».

2

Ἴδου ἡ λύσις τοῦ προβλήματος.

Ὅταν ἡ συντροφιά μιὰ μέρα προτῆτερα ἐτοιμάζετο γιὰ τὴν ἐκδρομὴ στὸ Μπόκσταλ, περιμένε ἡ ξανθὴ κυρία γεμάτη ἀνυπομονησία τὸν παπουτοῦ της. Πράγματι: ἐνεφανίσθη ὁ παπουτοῦς καί ἡ ξανθὴ κυρία σχεδὸν ἔπεσε στὸ λαιμὸ του ἀπὸ τὴ χαρὰ της.

«Ἐρχεσθε ἀκριβῶς στὴν ὥρα, μάλιστα! ἂν ἐρχόσαστε μιῆ ὥρα ἀργότερα θὰ πήγαινα μὲ τῆς κάλτσες στὸ Μπόκσταλ. Αὐτὸς ὁ καληνῆθροπος ἀπὸ τὴ Βουδαπέστη δέν μού ἔστειλε τὸ ζευγάρι πού ἐχάλασε χθές, πού τσαλαβουτοῦσα στὸ ποταμάκι. Γιὰ νὰ ἰδῶ τὸ ἀριστούργημα».

Γιὰ ἐπαρχιακὰ παπούτσια ἦταν ἀρετὰ ὁμορφα. Ἡ κυρία τὰ ἐφόρεσε καί ἐθεμάτισε μὲ ἀθόρυθα βήματα ἀπάνω κάτω στὸ δωμάτιο.

«Δέν εἶνε καί τόσο ἄσχημα! Ἄλλὰ μήπως εἶνε πολὺ στενά;»

Ὁ παπουτοῦς ἔστριψε τὸ μουστάκι του καί εἶπε: «Σὰς πηγαίνουν τόσο καλά, κυρία, σὰν νὰ σὰς τὰ ἔκομα χυτὰ στὰ πόδια σας. Ἐνα καλὰ κομμένο παπούτσι δέν πληγώνει: οὔτ' ἀργότερα τὰ δάχτυλα, γιατί τὸ πόδι πατᾶ καλά καί δέν πέφτει πρὸς τὰ ἔμπρός».

Ὑστερα ἠθέλησε νὰ κάμῃ ἕνα κομπλιμέντο ἀκόμα γιὰ τὸ πόδι της καί νὰ πειράξῃ κομμάτι τοὺς παπουτοῦδες τῆς πόλειως, ἀλλὰ ἡ ξανθὴ κυρία ἔτρεξε τώρα στὸ ἀμάξι της, πού ἦταν ἔτοιμο κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρό της.

“Όλα ἐπήγαιναν θαυμάσια; — μονάχα ποῦ ὕστερα ἐνοιῶθε μὲ μιᾶς ἢ ξανθῆ κυρία, ὅτι μόλις μπορούσε νὰ σταθῆ στὰ πόδια της, τόσο πολὺ τὴν ἐστένευαν τὰ καινούργια παπούτσια. Τὸ ἀριστερὸ ἄρχισε νὰ στενοχωρῆ ξαφνικὰ τὰ δάχτυλά της, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄλλο δὲν ἤθελε νὰ καθυστερήσῃ. Ὡστε ἡ ξανθὴ κυρία εἶχε τὸ συναίσθημα ὅτι ἐκάθητο στὸν ἀνοιχτὸ κρατῆρα ἡφαιστείου, ὅπου τὰ φτωχὰ πόδια της ἔκκαναν λουτρό στὴν ἀναμμένη λάβα. Μόλις μπορούσε νὰ πέρνῃ τὴν ἀναπνοή της ἀπὸ τὸν πόνο καὶ ἦταν ἐτοιμὴ νὰ κλάψῃ. Ἦθελε νὰ σκοτώσῃ τὸν ἄρλιο μπαλωματῆ, ποῦ ἐτόλμησε νὰ πάρῃ τὸν τίτλο τοῦ παπουτσή—ἀλλὰ προτιμοῦσε νὰ βγάλῃ τὰ παπούτσια ἀμέσως.

Οἱ ἄνθρωποι θὰ παρετήρησαν κάπως τὸ πρόσωπό της, γιατί ἄρχισαν νὰ τὴν τυραννοῦν ἀμέσως μὲ ἐρωτήσεις. Πρὸ παντὸς ὁ Ντόμποτσου. Μήπως ἦταν ἀδιάθετη; Μήπως εἶχε τίποτε; Ὡ, ἡ ξανθὴ κυρία ἐνοιῶθε, ὅτι θὰ τὴν ἐσκότωναν μὲ αὐτὰς τῆς τραμερὰ ἀνόητες ἐρωτήσεις, ἀν δὲν εἶχαν κάμῃ προτῆτερα αὐτὸ τὸ θλιβερὸ γεγονός τὰ δολοφονικὰ παπούτσια.

Δὲν μπορούσε νὰ ἔδλεπε περισσότερο αὐτὰ τὰ πρόσωπα, ποῦ εδειχναν ἐνδιεφέρον γι' αὐτή. Ἐσηκώθη καὶ ἐσύρθη σ' ἓνα ἀπομακρυσμένον μπάγκο. Στὸ δρόμο ἐθυμῆθη μιὰ εἰκόνα, ποῦ εἶχε δῆ στὸ κακουργιοδικεῖο τῆς Βουδαπέστης: ὑποχρεώνουν μιὰ ξυπόλητη κυρία νὰ περπατήσῃ σ' ἀναμμένα σίδερα τοῦ σιδερώματος.— Καὶ αὐτὸ δὲν τὰ ἦταν πολὺ εὐχάριστο!

Μὲ φθόνον γεμάτο πόνο ἔδλεπε τοὺς νέους ποῦ περπατοῦσαν στὴ γλαυ, μὲ τὰ ἀνετα παπούτσια τους. Τότε ἐφαντάσθη, ἂν καὶ εἶχε σπλαχνικὴ καρδιά, μὲ φρικτὴ ἠδονὴ τὴν τιμωρία, ποῦ θὰ ἐπέβαλε στὸν ἄρλιο παπουτσή, ἂν εἶχε τὸ δικαίωμα. Θὰ τοῦ φοροῦσε σιδερένια παπούτσια μὲ καρφιὰ μέσα καὶ θὰ τοῦ τὰ ἐσφιγγε ὅσο μπορούσε περισσότερα.

Καὶ πάλι τὴν φορτώθηκε ὁ Ντόμποτσου. Ἡ κυρία ἐξεργάγη τὴ νευρικὰ δάκρυα, ἀνέβηκε κατόπιν διαστικὴ στὸ ἀμάξι της καὶ ἐπῆγε στὸ σπίτι.

Στὸ σπίτι! Καὶ ὅταν ἡ ὑπηρετρία τῆς ἔβγαλε καὶ τὰ δυὸ βασανιστικὰ ὄργανα ἀπὸ τὰ πόδια, ἐτέντωσε ἡ ξανθὴ κυρία τὰ χέρια καὶ φώναξε μὲ ἠδονικὴ μέθη: «Ααάχ!»

Ἦστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες περπατοῦσε ἡ ξανθὴ κυρία χαμογελῶντας, θελκτικὴ ὅπως πάντα, στὸ πάρκο. Φοροῦσε κομψὰ λουστρίνια μὲ πετσάνια μὲ τὴ πρώτη ματιὰ ἀνεγνώριζε κανεὶς τὸ ἔργον τοῦ καλλιτέχνου τῆς πρωτεύουσας. Ἦταν μικρὰ καλοκαμωμένα παπούτσια, ἀλλὰ τόσο ἀνετα, ποῦ μπορούσε κανεὶς νὰ παίξῃ μέσα μὲ τὰ δάχτυλα πιάνο.

Ἐμπρὸς στὸ κιόσκι τῆς μουσικῆς ἡ ξανθὴ κυρία συνήντησε τὸν Ντόμποτσου. Ὁ νέος ἐτόλμησε νὰ τὴν πλησιάσῃ μὲ ἀνησυχία, ἀλλὰ τὸ φωτεινὸ χαμόγελο τῆς κυρίας τοῦ ἔδωσε γλήγῳρα τὸ συνηθισμένον θάρρος του.

Περπάτησαν μαζὺ ὀλόκληρη ὥρα. Ἦστερα ὁ Ντόμποτσου ἐζήτησε τὸν φίλο του φέροντας ἓνα τριαντάφυλλο στὴ κουμπότρυπα, ποῦ ἀπὸ τὸ πρῶτ' εἶχε εὐωδιάσῃ στὸ στῆθος τῆς ξανθῆς κυρίας. Ἀρκετὴ ὥρα μίλησαν γι' ἀδιάφορα πράγματα, ἀλλὰ τέλος εἶπε ὁ Ντόμποτσου τὸ μυστικὸν του: «Εἴμαστε τώρα ἐν τάξει ἐγὼ καὶ ἡ Ἴρμα. Συγκατένευσε νὰ γίνῃ γυναῖκά μου.»

«Συγχαρητήρια».

Ἄλλ' ὅμως τὸ πρόβλημα τῆς νεαρᾶς χήρας δὲν τὸ εἶχε λύσει κανεὶς...

ΦΡΑΝΤΣ ΕΡΤΣΕΤ

Μετάφρασις ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

— ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ —

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΤΑΣΩ, ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ ΚΙ' ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ὁ καλύτερος τρόπος νὰ κρίνει κανεὶς ἓνα ἔργο, ἓναν καλλιτέχνη, δὲν εἶναι νὰ τὸν ἐπαινεῖ, δὲν εἶναι νὰ τὸν ἐπαινέσῃ· αὐτὰ εἶναι τόσο εἴθιμα! Χρειάζεται νὰ προσδιορίσῃ τὴ φύσιν τοῦ ταλάντου καὶ νὰ προσέξῃ πῶς ὁ καλλιτέχνης τὸ ὑπερετεῖ, ποιῆς συνθῆκες ταιριάζουν περισσότερο, ποιὰ μέσα βοηθᾶνε νὰ ξετυλιχθῇ, σὲ τρόπο ποῦ νὰ δώσῃ ὅ,τι μπορεῖ. Ἄπάνω σ' αὐτὸ χωράει μιὰ παρατήρηση, μιὰ συμβουλή. Γιὰ τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ἀκατοπι καθε ἀπαίτησις; «Κάνω ὅ,τι μπορῶ γιὰ νὰ πλατύνω τὸ πνεῦμά μου—ἔγραφε ὁ Φλωμπῆρ στὴ Γεωργία Σάνδη— τὰ λοιπὰ δὲν εἶναι στὸ χέρι μου.» Καὶ εἶχε δίκιο.

Αὐτὰ τὰ λίγα μοῦ χρειάζονται γιὰ νὰ ἐξηγήσω πῶς δὲν ἀρχίζω μ' ἓναν ἀνεπιφύλακτον ἔπαινον, μ' ἓναν πανηγυρικόν, γιὰ τὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ Κωνσταντίνου Χατζόπουλου («Τάσω», «Στὸ σκοτάδι» κι' ἄλλα διηγήματα, Ἀθήνα, τυπογραφεῖο «Ἐστία», Μάισον καὶ Καργαδοῦδη, 1916). Ἀπὸ αὐτὰ τὰ διηγήματα—καὶ στὸ εἶδος εἶναι δυνατώτερος ἀπ' ὅσα δοκίμασε ὡς τώρα—τὸ τάλαντο τοῦ Χατζόπουλου μᾶς φαίνεται λιγώ-

τερο πρωτόρημο, περισσότερο σάν αποτέλεσμα παρά αίτια. Θά εΐτανε λοιπόν όλωσδιόλου χωρίς νόημα νά ζητήσει κανείς μέσα στήσ σελίδες τοῦ βιβλίου του, σελίδες ασύγκριτης μορφῆς, τῆ θεία τρέλλα στή δυνατή ἔμπνευση, τὴν τόλμη στή σύλληψη, τὴν ἔνταση στό δράμα, τὴν ἀπλά στον ὀρίζοντα, τέλος ὅ,τι δίνει τὸ αἶσθημα τοῦ κινδύνου καὶ τῆ μεγάλη εὐχαρίστηση ὅτι ὁ κίνδυνος αὐτός καταναικιέται. Ὅπου μπαίνει ἓνα τέτοιο στοιχείο («Ὀνειρο τῆς Κλάρας», «Ἡ ἀδερφή») δὲ φτάνει σὲ ἰκανοποιητικό αποτέλεσμα· ἡ ζωντανή πνοή σά νά λείπει, τὰ καθέκαστα δὲ μᾶς πείθουν, ἡ εἰκόνα του φαίνεται ἄτονη. Γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς, στίς δύο αἰτῆς προσπάθειες, ἡ φλωπερική μέθοδο, πού τῆ μεταχειρίζεται μολαταῦτα μὲ τόσο ἐξαιρετική ἐπιτυχία, δείχνει μιάν ἀδυναμία παράξενη, πού δὲν εἶναι, βέβαια, ὅλη δική της. Δὲ γίνεται ὅμως καθόλου τὸ ἴδιο ἐκεῖ πού τὸ τάλαντο τοῦ Χατζόπουλου μένει στὰ σύνορά του, στὸν κόσμο του, στὰ πολὺ γνώριμα πράγματα, πού σά νά προβάλλωνται μοναχά τους, στίς ἀπλῆς καὶ μονότροπες ψυχῆς πού ἔχουνε ἀνοιχτά τὰ μυστικά τους, στίς κοινῆς σχέσεις πού χτυπᾶνε στό μάτι, σὲ κάθε τί τέλος, πού, χωρίς νά εἶναι ὀλόκληρα ἐπιφάνεια, ἔχει περίγραμμα πολὺ καθαρό καὶ δὲ χρειάζεται κοφτερῆ διαίσθηση οὔτε δυνατὴ συνθετικὴ φαντασία. Σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ ὁ Χατζόπουλος εἶνε τέλειος. Ἡ «Ζωή», ἡ «Τάσω», «Στὸ σκοτιάδι» εἶνε τρία διηγήματα, τρία ἔργα ἀξέρια, πού θά μείνουν παραδείγματα μοναδικὰ γιὰ τὸ εἶδος, στή νέα μας λογοτεχνία. Μὲ αὐτὰ κλείνει μιὰ καὶ καλὴ καὶ γιὰ πάντα ἡ περίοδο τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ. Ἡ ἐκτέλεση δὲν ἔχει τὴν ὁμοιά της σ' ὅ,τι γνωρίσαμε ὡς τώρα σχετικὸ στὰ ρωμαϊκά γραψίματα. Ὁ μῦθος ξετυλίγεται μεθοδικὰ καὶ ἀβίαστα, ἀπάνω σ' ἓνα σχέδιο ἀρχιτεκτονικὸ σοφὰ ζυγιασμένο, λεπτολογημένο καὶ παραμικρότερά του καθέκαστα. Αὐτὰ τὰ καθέκαστα μὲ αὐστηρὴ ἀκρίβεια ἀποδομένα, δὲν εἶνε, ἀλήθεια, πολὺ πλούσια, βαλμένα ὅμως σὲ τρόπο πού νά ὑπερτεροῦνε τὸ σύνολο σάν ἓνα ζωντανὸ πλάσμα τὰ ὄργανά του. Γι' αὐτὸ στὴν κάθε στιγμή, στό κάθε μέρος, ἡ ἀτμόσφαιρα, ὁ ἄκρας πού φυσᾶει, ἔχει τέλεια ζωγραφιστεῖ. Ζοῦμε μαζί μὲ τίς ἀσημαντῆς ἐπαρξῆς του ὅλα τὰ μικροπράματα πού τίς βασανίζουν, τὸ σκασμένο λαπούτσι τοῦ Ἀριστείδη Κεραμέα, τὰ πενήντα στρέμματα τοῦ Νικολοῦλα, τοὺς νιζάμηδες τῆς Στέλιας. Ὁ Χατζόπουλος εἶνε ὁ πρῶτος μας νατουραλιστής. Ἔστησε καθρέφτη χρουσταλλένιο ἀγνάντια στὴν Ἑλληνική, τὴν ἐπαρχιώτικη ζωὴ, τὴ στενόχωρη, τὴ μαραζιασμένη, τὴν τιποτένια, τὴ σκοτεινὴ. Τί βγαίνει ἀπο τίς πιστῆς — ἀλλοίμονο! πολὺ πιστῆς — εἰκόνας του, ἀπ' αὐτὸ τὸ μαῦρο τσουκάλι πού βράζει ὁ καθέννας μὲ τὸ ζουμί του, σὲ σιγανὴ φωτιά; Ἡθικὴ ἐρημία, καμμιὰ ἐσώτερη ψυχὴ, κανένα ἐνδόμυχο φῶς, καμμιὰ δύναμη καὶ καμμιὰ ὄρεξη πολέμου τῆς δυστυχίας. Σ' ἐκείνη τὴ μοναδικὴ ἔξοδο τῆς Στέλιας («Στὸ σκοτιάδι»)

μετὰ τὸν καιρῶ μὲ τὸν ἄντρα της—τὸ δυνατώτερο κομμάτι τοῦ βιβλίου, δλου αὐτὸ τὸ ἀπελέκητο κούτσουρο τῆς δημοτικῆς γίνεται στὰ χέρια τοῦ Χατζόπουλου πινέλο μαγικό, ἰκανὸ καὶ γιὰ τὴ λεπτότερη γραμμὴ καὶ γιὰ τὸ ἐλαφρότερο χροῶμα τοῦ μέσα καὶ τοῦ ὄξω κόσμου — εἶνε ἀποδομένη φωτογραφικὰ ἢ σύντομη, πολὺ σύντομη, καὶ πολὺ ρηχὴ ρωμαϊκῆ λαϊκῆ ψυχολογία, μιὰ ἐγκαρτέρηση ἄχαρη, μιὰ ἐγκατάλειψη στὴν εὐχὴ ὀλωσδιόλου περὶ καὶ δίχως νόημα.

ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

Ἡ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΣΤΗΛΗΣ

Τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά» ἀφιέρωσαν τὴν στήλην αὐτὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ζωγραφικὴν. Ἡ ἀπόφασις τοῦ περιοδικοῦ δὲν ἔμπορεῖ νά θεωρηθῆ ἀδικαιολόγητη. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ζωγραφικὴ κίνησις ἐπυκνώθη ὀπωσδήποτε εἰς τὸν τόπον. Ἔχομεν ἤδη τὴν Ἑθνικὴν Πινακοθήκην, ἀνοικτὴν εἰς τὸ κοινόν, μὲ τοὺς ὀλίγους θησαυροὺς της, ἀλλὰ θησαυροὺς πάντοτε. Αἱ ἐκθέσεις, γενικαὶ καὶ ἰδιαίτερα—νεωτερισμῶς κριτικῶς, ὁ τελευταῖος εἰσαχθεὶς ἐσχάτως μὲλις καὶ εἰς τὰ καλλιτεχνικά μας ἤθη—διαδέχονται ἢ μία τὴν ἄλλην. Τὰ ἐργαστήρια τῶν ζωγράφων ἀρχίζουν νά προσελκύουν φιλοτέχνους, μετὰ τῶν ὁποίων δὲν λείπουν καὶ οἱ ἀγορασταί. Πλούσιοι ἄνθρωποι ἀρχισαν νά καταρτίζουν ἰδιωτικὰς συλλογὰς, μὲ κάποιαν ἀγάπην, πού ἦτο ἀγνωστὴ ἕως τώρα εἰς τὰ ἑκατομύρια. Καὶ ὅλα αὐτὰ εἶνε βέβαια μιὰ κίνησις, τὴν ὁποίαν δὲν ἔμποροῦμεν ν' ἀρνησάμεν.

Ἐκεῖνο πού εἶνε ἴσως ἀδικαιολόγητον εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» εἶνε ἡ ἐκλογή τοῦ ὑποφαινόμενου, διὰ τὴν διαχειρῆσιν τῆς στήλης αὐτῆς. Ἐὰν ὅμως ὁ ὑποφαινόμενος ἀπεδέχθη τὴν τιμὴν νά κτῆν εὐθύνην αὐτῆς, τὸ ἔπραξεν ὄχι ἀπὸ ὑπερτίμησιν τῶν ἰδίων του δυναμῶν εἰς τὴν σχετικὴν εἰδικότητα. Τὸ ἔπραξε, γνωρίζων, ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ περιοδικοῦ ἀπερῆθητο πρὸς τὴν ἀγάπην του μᾶλλον διὰ τὴν ὀφθαλμὸν αὐτῆς τέχνης, παρά εἰς τὴν εἰδικότητά του. Καὶ ἡ ἀγάπη του ἐνίκησε τὴν αὐτεπιγνώσιν του.

Ἴσως αἱ προκαταβολικαὶ αὐτῆς δηλώσεις θά ἦσαν περιτταί. Ἴσως ὁ

μως θά ἦσαν καὶ ἀναγκαῖαι, πρὸς ἀποφυγὴν μερικῶν παρεξηγήσεων ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅπως εἶνε ἀναγκαῖαι ἀκόμη καὶ μερικαὶ ἄλλαι. Θέλω νὰ σημειώσω δηλαδὴ, ὅτι εἰς τὸ ἔργον, ποῦ μὲ πολλοὺς δισταγμοὺς ἀνέλαβα, δὲν πρόκειται νὰ φέρω κανένα δογματικὸν κριτήριον. Γνωρίζω πόσο τὸ κριτήριον αὐτὸ εἶνε ἐπισηφάλης, καὶ κάποτε ἐπικίνδυνον, εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων. Καὶ ἐνθυμούμαι ἐπικαίρως κάποια σχετικὰ λόγια τοῦ αἰσθητικοῦ Πελλαδά. Εἶτε ὡς φιλοσοφίαν τοῦ αἰσθήματος ὀρίσωμεν τὴν αἰσθητικὴν, μαζὺ μὲ τὸν Μπαουμγκάρτεν, εἶτε ὡς λάμπιν τοῦ ἀληθοῦς, μαζὺ μὲ τὸν Πλάτωνα, διὰ νὰ ὀρίσωμεν καὶ τὸ αἰσθημα καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν τέχνην, θά ἔπρεπε νὰ πελαγοδρομήσωμεν χωρὶς τέλος καὶ χωρὶς τὴν ἐλπίδα νὰ φθάσωμεν εἰς ἓνα τελειωτικὸν ὄρισμόν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὅλοι οἱ φωτισμένοι κριτικοὶ τῆς τέχνης ἀπαρνούνται τὸ κάθε εἶδος δογματικῶν κριτηρίων καὶ τὸ ἀποκρούουν ἐπιμόνως.

Εἰς τὴν τέχνην, παρατηρεῖ ὁ αἰσθητικὸς ποῦ προανέφερα, πρέπει νὰ σκέπτεται κανεὶς μὲ σχήματα καὶ ὄχι μὲ λέξεις. Ὁ αἰσθητικὸς τοῦ Ἰταλικοῦ γ ο ὕ σ τ ο ς, ὁ ὁποῖός θεωρεῖ τὸν ρυθμὸν ὡς τὸν ἐ κ τ ῶ ν ο ὕ κ ἄ ν ε ο ὄρων τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου, θά ἐπιμείνῃ νὰ θεωρῇ τὰς τοιχογραφίας τῆς Γαλλικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, ὡς τὸ ἀριστουργήμα τῆς Γαλλικῆς τέχνης τοῦ XIX αἰῶνος. Ἀλλὰ ἡ κρίσις του διὰ τὸν Μανέ καὶ τοὺς Γάλλους ἰ μ π ρ ε σ σ ι ο ν ι σ τ ἄ ς θά εἶνε ἐντελής καταδικα. Καὶ ὅμως ἓνα κριτήριον θά ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τὸ παρελθόν, ὅπως καὶ εἰς τὸ παρόν. Καὶ καταλήγει ὁ Γάλλος αἰσθηματικὸς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀληθινὴ αἰσθητικὴ εἶνε ἐκεῖνη, τὴν ὁποίαν διδάσκουν τὰ ἀριστουργήματα ὅλων τῶν τόπων καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν, καὶ ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα αὐτὰ ἔχει καθήκον ὁ κριτικὸς νὰ ἐξαγάγῃ καὶ νὰ κωδικοποιήσῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, τοὺς γενικοὺς κανόνας τῆς κριτικῆς του.

Τὸ νὰ γίνῃ κανεὶς ὁδηγὸς τοῦ Κοινοῦ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων εἶνε ἐπομένως μία μεγάλη φιλοδοξία. Ὁμολογῶ ὅτι δὲν τὴν ἔχω. Ἔχω ἀπλῶς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ προκαλέσω τὴν προσοχὴν του καὶ τὴν περιέργειαν τῶν ἀναγνωστῶν μου, διὰ τὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Καὶ αὐτὸ μόνον θά εἶνε ἤδη κατὰ τι. Εἰς τοὺς καλλιτέχνους φέρνω τὴν προσωπικὴν μου γνώμην, μίαν γνώμην ἀπλοῦ φιλοτέχνου. Ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν εἶνε τὸ θέσφατον. Δὲν θά ἔχη τὴν δύναμιν ἀκρίβη νὰ εἶνε οὔτε ἡ καταδικα, οὔτε ἡ καθιέρωσις. Θά εἶνε ὅμως ἡ γνώμη τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ εὐκρινοῦς φίλου. Οἱ εὐκρινοεῖς καὶ οἱ τίμιοι καλλιτέχνηται θά εὔρουν εἰς αὐτὴν τὴν ἐνίσχυσιν τῶν προσπαθειῶν των καὶ τὴν ἀναγνωρίσιν τῆς τιμιότητος καὶ τῆς εὐκρινεῖας των. Διότι περὶ αὐτοῦ κυρίως πρόκειται. Ἡ μεγαλοφυΐα δὲν εἶνε πράγμα ποῦ ἡμπορεῖ νὰ τὸ ζητῇ κανεὶς καθημερινῶς τριγύρω του, καὶ ν' ἀγανακτῇ ὅταν δὲν τὸ εὐρίσκῃ.

Ἀλλὰ ἡ τιμιότης καὶ ἡ εὐκρινεῖα, εἰναι ἀπλή ἀρετὴ διὰ τὸ κοινόν, ἀνθρώπων, εἶνε ἡ πρώτη ἀρετὴ διὰ τὸν καλλιτέχνην. Καὶ εἶνε ταύτοχρόνως ἡ λυθία λίθος τῆς ἀξίας του καὶ ἡ ἐγγύτης τῆς προκοπῆς του.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΒΑΓΝΕΡΙΚΟΣ ΕΠΙΓΟΝΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ ΒΑΓΝΕΡΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ

(ΕΞ ΑΦΟΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑ)

Ἐγγράφα τελευταίως ἐξ ἀφορμῆς τῆς παραστάσεως τοῦ «Πρωτομαστουρα» τοῦ κ. Καλομοίρη, ὅτι ὁ βαγνερικὸς ἐπιγονισμὸς ἔχει ἤδη καταδικασθῆ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ὡς ἀντιπροσωπεύων μίαν νοσηρὰν καὶ ἄγονον μουσικὴν περίοδον δουλοπρεποῦς ὑποταγῆς ἐνίων συνθετῶν εἰς τὰς βαγνερικὰς ἀρχάς, μέχρι τοῦ βαθμοῦ τελείας ἐκμηδενίσεως τῆς προσωπικότητος των. Τοῦτο ὅμως, ἀπὸ ὅ,τι ἐδιάβασα, παρερμηνεύθη ἀπὸ μερικοῦς, καὶ δι' αὐτὸ δὲν μοῦ φαίνεται ἀσκοπον νὰ ἐξηγήσω μὲ ὀλίγα λόγια τὸ τί ἤθελα νὰ εἰπῶ.

Ὁ Βάγνερ, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς, μεταξὺ ὅλων τῶν μεγάλων μουσουργῶν, ἀποτελεῖ μίαν ὅλως διόλου ξεχωριστὴν φυσιογνωμίαν, ὄχι μόνον διὰ τὴν μεγαλοφυΐαν του καὶ διὰ τὸ ἐπαναστατικὸν του πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἀτομικοὺς μουσουργοὺς κάθε ἐποχῆς. Ἡ ξεχωριστὴ αὐτῆ ἀτομικότης τοῦ μεγάλου συνθέτου εἶνε τόσον εἰδική, ὥστε νὰ θεωρῆται ὡς δόγμα πλέον ὅτι τὸν μεγαλοφάνταστον δημιουργὸν τῆς τετραλογίας κ α ν ε ἰ ς δ ἔ ν δ ὕ ν α τ α ἰ ν ἄ μ ι μ η θ ῆ. Ἀπόδειξις τούτου ἔστω ὅλη ἡ σειρά τῶν διαδόχων του, τοὺς ἰποῖους ἡ ἱστορία χαρακτηρίζει ὡς ἀπλοὺς Ἐπιγόνους του.

Οἱ Ἐπίγονοι τοῦ Βάγνερ προσεπάθησαν νὰ μιμηθοῦν δουλοπρεπῶς τὸ σύστημα τοῦ μεγάλου συνθέτου, ἀντιγράφαντες τὴν τεχντροπίαν του χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν ἰδιοφυΐαν του. Πρὸ τῆς βαγνερικῆς πίεσεως ἡ προσωπικότης των ἐπαθε τελείαν παράλυσιν, καὶ μόνον μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν ἐπιδειξιώτατοι τεχνίται, καταπληκτικῶς κάτοχοι ὅλων, καὶ τῶν πολμηροτέρων μέσων. Ἡ παραγωγή των ὅμως, σημειώνει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μουσικῆς, ὡς ἤδη εἶπα, μίαν ἀνευ πραγματικῆς ἀξίας καὶ καταδικασμένην περίοδον, ἡ ὁποία ἀνήκει πλέον εἰς τὸ παρελθόν, τὸ νὰ

παρουσιασθῆ δὲ κανεὶς σήμερον ἀκολουθῶν εἰς εὐρείαν κλίμακα τὴν βαγνερικὴν τεχνοτροπίαν, εἶνε πράγμα σχεδὸν ἀστείον, καθότι ἔρχεται μὲ καθυστέρησιν πενήντα ἐτῶν, ὅχι δημιουργῶν κατὰ, ἀλλὰ μιμνήσκοντες εἶνα σύστημα τὸ ὁποῖον, ὅχι μόνον οὐδαίς, καὶ ἐκ τῶν μεγαλειωτέρων εἰς δύναμιν τεχνικῶς συνθετῶν ἠδυνήθη νὰ μιμηθῆ, χωρὶς νὰ πάθῃ τελεείαν χρεωκοπίαν ἢ προσωπικότητος του, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁποῖον ὡς στενῶς συνδεόμενον, μὲ τὴν ὅλως εἰδικὴν ἀτομικότητα τοῦ δημιουργοῦ του, ἑκατὸν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν δὲν εἶνε δυνατόν νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὴν προσωπικότητα καὶ εἰς τὴν κατεύθυνσιν τῶν ἄλλων συνθετῶν.

Ἄν ὅμως τὸν Βάγνερ δὲν εἶνε δυνατόν καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸν μιμηθῆ κανεὶς, δὲν ἔπεται ὅτι δὲν εἰμπορεῖ καὶ νὰ δεχθῆ, ἐν μέτρῳ καὶ εἰς μερικὰς του ἀρχάς, τὴν ἐπίδρασιν του, ἢ ὁποῖα ὑπῆρξε καὶ εἶνε πραγματικῶς εὐεργετικὴ εἰς τὸ παγκόσμιον μελοδραματικὸν θέατρον. Ἄλλο βαγνερικὸς ἐπιγονισμὸς καὶ ἄλλο βαγνερικὴ ἐπίδρασις. Ἡ βαγνερικὴ ἐπίδρασις ἔσωσε πρὸ πολλοῦ τὸ μελόδραμα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς παλαιᾶς συνθέτικης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μουσικὴ εἶχεν εἶνα ὀρισμένον καλοῦπι, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθῆ τὸ κάθε ποιητικὸν κείμενον. Ἡ βαγνερικὴ ἐπίδρασις ἴσχυσεν ὥστε νὰ καθιερωθῆ εἰς τὸ νεώτερον θέατρον ἡ ἀρχὴ τοῦ θέτειν εἰς τὸ δράμα τὴν μουσικὴν ὡς δούλην τῆς ποιήσεως, καὶ τοῦτο πρὸς ὄφελος τῆς ψυχολογικῆς ἀληθείας. Ἐπίσης, χάρις εἰς τὴν βαγνερικὴν ἐπίδρασιν ἔπαισε πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ μελόδραμα ἡ συνήθεια τοῦ διακόπτειν τὴν δράσιν μὲ ἀριες, καθάτινες, ντουέττα, κοντσερτάτα, κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα, μὲ ξεχωριστὰ δηλαδὴ κομμάτια τὰ ὁποῖα ἐφέροντο ἀπὸ τῶν συνθετῶν προσκολλημένα εἰς τὸν κορμὸν τῆς ὑποθέσεως ὡς τὰ μαργαριτάρια ἐνὸς περιδεραιοῦ. Ἀκόμη εἰς τὴν βαγνερικὴν ἐπίδρασιν ὀφείλεται ἂν τὸ νεώτερον μελόδραμα ἐπιδιώκῃ, εἰς ἓν ἁρμονικὸν σύνολον, τὴν ἔνωσιν τῆς ὀρχήστρας μὲ τὸ ἐπισηκνῆς ἄσμα, χωρὶς νὰ εἶνε, ὅπως ἄλλοτε, ἡ πρώτη εἶνα ἀπλοῦν μέσον συνοδείας τοῦ δευτέρου.

Ἡ βαγνερικὴ ἐπίδρασις ἐπεξετάθη ἐφ' ὅλων τῶν σχολῶν, δὲν ὑπάρχει δὲ εἰς τὸν κόσμον συνθέτης καὶ τρίτης κατηγορίας ἀκόμη, ὁ ὁποῖος νὰ ἔμειναν ἀνεπηρέαστος ἀπ' αὐτήν.

Μερικὰς ὅμως ἀρχὰς καὶ μερικὸς νόμους τοὺς ὁποῖους ἔθεσεν εἰς τὸ ἔργον του ὁ Βάγνερ (ἢ ἱστορία πλέον μᾶς τὸ διδάσκει) εἶνε σφάλμα μέγιστον νὰ τοὺς ἀκολουθῆ κανεὶς πιστῶς, ὅπως π.χ. ἡ συστηματικὴ χρῆσις τῶν λαϊτ μοτίβ, ὅπως τὰ ἐννοεῖ καὶ τὰ μεταχειρίζεται οὗτος. Ὁ μέγας συνθέτης τῆς τετραλογίας καὶ μέγας διώκτης τῆς παλαιᾶς συνθέτικης ἐν ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ κάποιαν δόσιν σχολαστικότητας καὶ ὑπερβολῆς δημιουργῶν τὸ διὰ τῶν λαϊτ μοτίβ σύστημά του, καὶ προσπαθῶν αὐστηρῶς καὶ χωρὶς συγκατάθεσιν νὰ τηρήσῃ αὐτό. Εἶνε κοινὴ πλέον ἡ γνώμη ὅλων τῶν διασήμεων κριτικῶν ὅτι ὁ Βάγνερ, εἶνε ἀληθῶς μέγας

εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τοῦ ἔργου του εἰς τὰ ὁποῖα, λησμονῶν τὰς θεωρίας του καὶ παύων νὰ δημιουργῆ μουσικὴν κατὰ πρόγραμμα, ἀφίεται ἐξ ὀλοκλήρου ἐλεύθερος εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς ἐμπνεύσεώς του.

Τὸ σύστημα τῶν λαϊτ μοτίβ, μὲ τὴν ἔκτασιν καὶ εὐρύτητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐννοεῖ αὐτὸ ὁ Βάγνερ, ἐγκαταλειμμένον πλέον καὶ ἀχρηστον εἰς τὰς γενικὰς του γραμμάς, δὲν ἔχει παρὰ μίαν μικρὰν ἀπήχησιν εἰς τὸ νεώτερον μελόδραμα, οἱ συνθέται τοῦ ὁποῖου πρὸς ἔκφρασιν καὶ ἐξεικόνισιν ὀρισμένων προσώπων καὶ ὀρισμένων αἰσθημάτων, καταφεύγουσιν πού καὶ πού εἰς τὰ λεγόμενα *richiami di tema*, (ἀνακλήσεις θέματος) ψυχολογικῆς ιδιότητος τῆς μουσικῆς ἢ ὁποῖα συναντᾶται καὶ εἰς ἔργα προβαγνεραιοῦ ἐποχῆς.

Σήμερον, ἀκόμη, ἤρχισε νὰ ἐννοῆται ὅτι καὶ εἰς ἄλλας θεωρητικὰς του ἀρχὰς ὁ Βάγνερ ἐφάνη ὀλίγον ὑπερβολικὸς. Ἡ θεωρία του π.χ. ὅτι ἡ μουσικὴ ὀφείλει νὰ ὑπηρετῆ κατὰ βῆμα τὴν ποίησιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ δράματος, ἔχει μὲν μίαν βάσιν ψυχολογικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ δημιουργεῖ μίαν νέαν συνθήκην, ἀπὸ δὲ μερικὰς ἐνδείξεις τὰς ὁποίας παρουσιάζει τὸ νεώτερον θέατρον, δὲν εἶνε τολμηρὸν νὰ προμαντεύσῃ κανεὶς ὅτι εἰς τὸ μουσικὸν δράμα τοῦ μέλλοντος, δὲν θὰ ὑπηρετῆ ἡ μουσικὴ τὴν ποίησιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ δράματος, ἀλλὰ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποίησις κα. ὅλαι αἱ τέχναι θὰ ὑπηρετοῦν τὴν ψυχὴν τοῦ δράματος, ἢ καθεμία ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἀποστολῆς τῆς, εἴτε ἡνωμένα εἴτε χωριστὰ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην.

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὴν συνεχῆ μελωδίαν, τὴν ἀριστίαν τοῦ ρυθμοῦ, τὴν αἰσθησὶν ἐλλείψεως συμμετρικῆς μορφῆς εἰς τὴν βαγνερικὴν προσοδίαν, αὐτὰ εἶνε συστατικὰ στενῶς συνδεόμενα μὲ τὴν μεταευσικὴν ἀντίληψιν τοῦ συνθέτου τῆς τετρατολογίας, καὶ ἐπιμένοντες μὴ δυνάμενα νὰ ἐφαρμοσθῶν ἐκ συστήματος εἰς τὸ νεώτερον μελοδραματικὸν θέατρον, τὸ ὁποῖον κατὰ προτίμησιν, ἂν ὅχι ἐξ ὀλοκλήρου, διερμηνεύει τὴν ἀληθινὴν ζωὴν, φέρον μίαν ἐντονον πνοὴν ρεαλισμοῦ καὶ τοῦτο ὡς συνέπεια μιᾶς προδευτικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τὴν ὁποίαν ὁ Βάγνερ πολὺ περισσύτερον ὀπαδὸς τοῦ Σοπεργάουερ παρὰ φίλος τοῦ Νίτσε, δὲν ἐπρόφρασε νὰ παρακολουθῆσῃ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΑΜΠΕΛΕΤ

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Τὸ ζήτημα τῆς εἰς Θεσσαλονίκην μεταφορᾶς τοῦ ἐν Κερκύρα ἀναστυχθέντος Σερβικοῦ στρατοῦ ἐφανερώθη ἀπὸ μὲν καὶ πλέον ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις πρεσβετῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, αἰτησιμῶν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν σιδηροδρόμων τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἐν λόγῳ μεταφορᾶν δυνάμεθα νὰ εἰπομεν ὅτι κρατεῖ ἀκόμη εἰς τὴν ἀγωνίαν τῆς πρώτης στιγμῆς· ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἀνεξαοτήτως κομματικῆς ἀποχρώσεως. Συλλαλητήρια εἰς τὴν Πελοπόννησον, συλλαλητήρια εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἀπειράριθμα ψηφίσματα διαμαρτυρίας, γενικὴ ἀναστάσις ἐπηρεολοῦθησαν εἰς τὰς φήμας, τὰς ὁποίας μετ' ἀκατανόητου σπουδῆς συνέλεγεν ὁ «φιλελευθέρος» τύπος περὶ βιαίας κατοχῆς τῶν σιδηροδρόμων μας εἰς πείσμα τῆς ἀρχῆθεν κατηγορηματικῆς ἀρνήσεως τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἐπαναληφθείσης καὶ εἰς τὸ διαδεχθῆν τὴν πρώτην ἐνέργειαν τῶν κ.κ. Ἑλλιοτ καὶ Γκαλμὲν διάδημα τοῦ κ. πρεσβετοῦ τῆς Σερβίας, καθὼς καὶ εἰς τὰ κατόπιν διαβήματα τῶν προμηθευθέντων πρεσβετῶν καὶ τῶν πρεσβετῶν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ρωσίας.

Τὸ μί νι μ ο υ μ τῶν ζητουμένων παρὰ τῆς Ἀντάντ ἐπὶ τοῦ προκειμένου (διότι, ὡς κατοτέρω θὰ ἴδῃτε, ἀρχικῶς προσβλήθησαν προτάσεις ἔτι μᾶλλον ἀπαράδεκτοι) ἦτο νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν Σερβικὸν στρατὸν ν' ἀποβιβασθῇ εἰς Δομβραϊνὰν ἢ Ἰτέαν, ἐκεῖθεν δὲ νὰ διευθινθῇ πρὸς τὸν πρῶτον σταθμὸν τοῦ Λορισαϊκοῦ σιδηροδρόμου δι' οὗ νὰ μεταφερθῇ εἰς Μάκεδονίαν. Ἄλλ' εἶνε εἰνόητον, ὅτι οἱ κίνδυνοι τῆς ταύτης λύσεως τοῦ ζητήματος δὲν ἦσαν πολὺ μικρότεροι τῆς λύσεως καθ' ἣν ἡ Σερβικὴ ἀπόβασις θὰ ἐγένετο ὄχι εἰς τὴν Δομβραϊνὰν ἢ τὴν Ἰτέαν, ἀλλ' εἰς τὸν Πειραιᾶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βασιλέως. Αἱ παρὰ τὴν πρωτεύουσάν ἐπαρχίαι, κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον, θὰ μετεβάλλοντο περίπου εἰς πολεμικὴν ζώνην τῶν συμμάχων, αἱ δυσχέρειαι τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῆς χώρας θὰ ἐπολλαπλασιάζοντο καὶ οἱ ἔσω ἐχθροὶ τῆς οὐδετερότητος θὰ εὑρισκάν καιρὸν νὰ συνεργασθοῦν μετὰ τοὺς ξένους διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ των. Τῆς ἀναμίξεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον.

Ἀνεξαοτήτως ὅλον τούτων ἡ προσωρινή(;) παραμονὴ ξένης δυνάμεως ἀπλὸν μὲν ἴσως, ἀλλὰ συντεταγμένης, εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς χώρας, θὰ μετέβαλε τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον εἰς ἀπερίφρακτον καὶ ἀδέσποτον ἀγρόν, ὅπως ἦδη διὰ τῆς προτοβουλίας τοῦ κ. ἀρχηγοῦ τῶν

Φιλελευθέρων, ἢ καὶ ἀνευ αὐτῆς, μετεβλήθη τὸ βορειότατον τμήμα τῆς μετέχον ὅλον τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου χωρὶς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος νὰ ἔχη λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Οἱ ἐχθροὶ ἔπειτα τῆς Ἐθνικῆς δυναστείας, οἱ νομιζοντες αὐτὴν κώλυμα εἰς τὴν κομματικὴν ἐπικρατίαν, θὰ ἐκράδαιναν τὰ ῥοπαλά των ἀνενόγητοι καὶ αἱ πολιτικαὶ δολοφονίαι τῶν ὁποίων εἴχαμεν πρόσφατον δεῖγμα ἴσως νὰ ἐπικινῶνεντο. Δὲν ἦτον ἐξ ἄλλου μικρὸς ὁ κίνδυνος τῆς δημοσίας ὑγείας ἐκ τῆς διελεύσεως, — διελεύσεως ἣτις δὲν θὰ ἦτο βεβαίως ἀκαριαία —, ἐνὸς στρατοῦ τόσον δοκιμασθέντος κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθὸν ἀπὸ ἐπιδημίας καὶ ἦδη μὴ εὐρισκομένου εἰς τὰς ἀρίστας τῶν ὑγιεινῶν συνθηκῶν.

Εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ὁ κ. Βενιζέλος ἐπὶ ἐν δεκαπενθήμερον ἐτήρησεν ἐπιφυλακτικὴν σιγὴν, ἀφήσας τὰ ὄργανά του εἰλεῖθερα νὰ συνηγοροῦν μετὰ μετροπότητος, ἢ καὶ μετὰ ἐξύτης ὑπὲρ τῶν ξένων συμφερόντων. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκροτήσῃ μέχρι τέλους τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἐπιφύλαξιν καὶ εἰς ἐν ἐκ τῶν τελευταίων φύλλων τοῦ ἐπισήμως ἐφορμηθέντος τὰς γνώμας του «Κήρυκος» ἐνεφανίσθη ψύχραιμος συνήγορος τῶν Ἀνταντικῶν ἀπαιτήσεων, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἡ κυβερνησις ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν χρῆσιν τῶν σιδηροδρόμων εἰς τοὺς Σέρβους ὑπὸ τινος περιορισμοῦ διὰ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα τῆς μὴ ἐκπληρώσεως τῶν ὄρων τῆς Ἑλληνοσερβικῆς συμμαχίας καὶ διὰ νὰ μὴ δημιουργήσῃ χάσμα ἀγεφύρωτον μετὰ τῶν δύο κρατῶν: Ἐλησημόνει ὅτι κράτος Σερβικὸν δὲν ἐφίσταται — τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος! Ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἀρκεῖ βλέπετε ὅτι εἰσηγήθη ἀπὸ τοῦ περυσικοῦ Φεβρουαρίου μίαν πολιτικὴν ἢ ὁποία ἐφαρμοζομένη θὰ ἦγεν εἰς ἀνεπανόρθωτους σιμφορᾶς, θέλει νὰ καταστήσῃ καὶ τὴν ἀντίθετον πολιτικὴν — τὴν πολιτικὴν τῆς οὐδετερότητος ἢ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀναμονῆς ἀδύνατον. Ἐθέλει οἱ διάδοχοί του ν' ἀπετύχουν καὶ διὰ τὴν ἀποτυχίαν των ἐργάζεται ἀληθῶς μετὰ μέθοδον τὴν ὁποίαν θὰ εἴμεθα διατεθειμένοι καὶ νὰ θαιμάσωμεν ἂν ἐνομιζάμεν ὅτι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἴστανται «πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ» καὶ δικαιοῦνται νὰ θυσιάζουν τὰ πάντα χάριν τῆς προσωπικῆς κατισχύσεως.

Ἡ ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ «Κήρυκος» καὶ τῆς ἐν γένει στάσεως τοῦ Βενιζελικοῦ τύπου ἀγανάκτησις, συνδυαζομένη μετὰ τὴν ὀργάνωσιν ἐπαναστατικῶν διαλέξεων ὑπὸ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, τῶν ὁποίων ἀμεσος σκοπὸς ἦτον ἡ πρόκλησις κυβερνητικῆς μεταβολῆς, ἣτις θὰ ἐδημιούργει γενικωτέραν κρίσιν ἔπεισε τὴν μεγάλην πλειοψηφίαν — ἂν ἔχι τὴν παμφηφίαν — τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ κόσμου περὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως διὰ τῆς διαδηλώσεως τῆς ἐνότητός της καὶ τῆς πίστεώς

τον πρὸς τὸν Βασιλέα, ἀποτρέψη πᾶσαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ κληροτάτου. Ἐν σχετικὸν πρωτόκολλον ὑπεγράφη. Οὐδεμία ὁμως ἐπίδειξις τῆς ἀριγεννήτου ὀργανώσεως ἐγένετο κατ' ἐπιθυμίαν τῶν τεταγμένων εἰς τὴν περιφρούρησιν τῆς πειθαρχίας, ἡ ὁποία ἐνδεχομένως θὰ ἐμειοῦτο ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιδείξεως. Ἄλλ' ἠλωσθήποτε τὸ ὑπογραφὲν πρωτόκολλον καὶ ἡ ἀθόρυθος ἐκδήλωσις τῆς ἀλληλεγγύης τῶν κ.κ. ἀξιοματικῶν εἰς τὴν περιφρούρησιν τοῦ κατασκευασμένου θρόνου ἀπέδειξεν ἄλλην μίαν φορὰν πόσον πλανῶνται οἱ νομίζοντες ὅτι δύνανται νὰ ὑπολογίζουσι πρὸς ἐπίτευξιν ἀνομολογήτων σκοπῶν ἐπὶ ἐσωτερικῶν παραγμῶν καὶ ἐμφυλίων ρήξεων. Ἄλλ' ὄχι. Ὁ στρατὸς ἔμεινεν ἐκεῖ ὅπου ἐτάχθη. Εἶναι πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του καὶ δὲν θὰ ὑπακούσῃ πορ' Ἐκείνον ὅστις ἐκ τοῦ πολιτεύματος ἔχει τὸ ἀπόλυτον δικαίωμα τοῦ κηρύττειν τὸν πόλεμον καὶ τοῦ συνάπτειν εἰρήνην.

Τὸ ζήτημα τῆς διατηρήσεως ἢ μὴ τῆς ἐπιστρατεύσεως ὑπῆρξεν ἀντικείμενον συζητήσεων εἰς τὸν καθημερινὸν τύπον καὶ πάλιν ἐκ πρωτοβουλίας τοῦ κ. Βενιζέλου. Πράγματι ὁ τελευταῖος εἰς ἓν ἐκ τῶν φύλλων τοῦ «Κήρυκος» ἐδημοσίευσεν ἄρθρον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξωτερικὴ λογικὴ ἐμφάνισις καὶ ἡ θεορμὴ εὐγλωττία θὰ ἠδύνατο ν' ἀπατήσῃ τοὺς ἀπλουστεροὺς. Τί δὲ ὑπεστήριξε; Ὅτι ἔπρεπεν ἡ ἐπιστρατεύσις μας ἀπὸ γενικῆς νὰ μεταβληθῇ εἰς μερικὴν καὶ πρὸ πάντων ἐχρειάζετο αἱ μεγαλείτεροι ἡλικία ν' ἀπελύοντο καλουμένων ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς ἐγγύμασιν τῶν κληρωτῶν τοῦ 1915 καὶ τῶν ἀγυμνάστων τῶν νέων χωρῶν. Ἄλλ' ὑπέστηριξε καὶ κατὰ οὐσιαστικώτερον: Ὅτι ἔπρεπε νὰ διατηρήσωμεν ἐν πλήρει ἐπιστρατεύσει καὶ ἐτοιμοπόλεμῳ καταστάσει δύο μόνον σώματα τὸ Γ' καὶ τὸ Δ'.

Ἀνεξαρκῆτως τῶν τεχνικῶν δυσχερειῶν τὰς ὁποίας ἐμφανίζει τὸ προτεινόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου ἡμιαποστρατευτικὸν σύστημα — δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἄδηλον διατί τοῦ ἀπέχουσαν οἱ στρατιωτικοὶ του σύμβουλοι — θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρωτήσῃ τις: Ἡμπορεῖ ἐν κράτος τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐμπόλεμον ζώνην, ἐν κράτος τοῦ ὁποίου διὰ λόγους οὓς μετὰ τὰς τελευταίας δηλώσεις τοῦ σέο Ἐδουαδ Γκρέβ δὲν ἀμφισβητεῖ οὔτε ὁ κ. Βενιζέλος, πλουσιώταται ἐπαρχαίαι ἐντὸς τῆς σήμερον ἢ τῆς αὔριον πρόκειται νὰ γίνουσι θέατρον αἱματηροτάτου πολέμου νὰ ἐκμηδενίσῃ ἢ ἀπλῶς νὰ μετριάζῃ τὴν ἀμυνάν του; Νομίζει ὁ κ. Βενιζέλος ὅτι ἀποκλειστικὸς σκοπὸς μᾶς ἐπιστρατεύσεως εἶνε ὁ πόλεμος καὶ δὲν θέλει νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐπιστρατεύεται τις καὶ διὰ νὰ μεταώσῃ ἀνθαιρεσίας μικρῶν ἢ μεγάλων, ν' ἀποσοβῆσῃ ἓνα πόλεμον καὶ ν' ἀποφύγῃ μίαν σύρραξιν; Καὶ νομίζει ὅτι τὸν τελευταῖον σκοπὸν τοῦ

τον θὰ ἐπετυγχάναμεν ἐλαττώνοντες εἰς τὸ ἡμῶν τὰς δυνάμεις τῆς ἀμύνης καὶ τῆς αὐτοφρουρήσεώς μας; Ἄλλὰ καὶ ἂν, διαψευδομένων ὀρισμένων προβλέψεων καὶ ἀθετουμένων μερικῶν ὑποσχέσεων ἠναγκασθῶμεθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν πόλεμον μετὰ δύο ἢ τρεῖς μῆνας, φρονεῖ ὁ κ. Βενιζέλος, ὅτι θὰ ἦτο συνετὸν νὰ μειώσωμεν τὰς δυνάμεις μας σήμερον διὰ νὰ εἶμεθα εἰς τὴν δεδωμένην στιγμὴν ἀνέτοιμοι καὶ νὰ δυσκολυνόμεθα νὰ περισυλλέξωμεν καὶ πάλιν ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἀπελύσαμεν ἅπασι; Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστρατεύσις δὲν προορίζεται διὰ τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ἂν ὁ πόλεμος εἶνε ἀναπόφευκτος, ὅπως ἐκήρυξεν ἐπανειλημμένως ὁ κ. Ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων, διατηροῦντες ἀθίκτους καὶ ἀκεραίας τὰς δυνάμεις ἡμῶν πράττομεν ὅτι ὑπαγορεύει ἡ στοιχειώδης λογικὴ καὶ ἡ μᾶλλον φυσικὴ ἐπιφυλάξις.

Αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς διακοπεῖσαι λόγῳ τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα ἐπρόκειτο νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἐντὸς τοῦ δευτέρου δεκαήμερου τοῦ Ἀπριλίου. Ἄλλ' ἐκρίθη καλὸν ν' ἀναβληθῶσιν. ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ λάβῃ καιρὸν ἡ καθέρονησις νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν λύσιν τοῦ οικονομικοῦ ζητήματος. τοῦλάχιστον καθ' ὅσον τοῦτο συνδέεται πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ πρὸς τὰς ἐξ αὐτῆς γεννηθείσας ὑποχρεώσεις τοῦ κράτους ἀπέναντι τῶν οἰκογενειῶν τῶν κληθέντων ὑπὸ τὰ ὄπλα. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ προσπάθειαι αὗται τῆς κυβερνήσεως δὲν ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι κατορθωθείσης τῆς συνομολογήσεως ἐσωτερικοῦ δανείου 100 ἐκατομμυρίων. Ἡ σχετικὴ σύμβασις, μετὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1916 καὶ φορολογικῶν τινῶν νομοσχεδίων θὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν Βουλὴν ἅμα τῇ ἐπαναλήψει τῶν ἐργασιῶν τῆς.

Ἡ ἀναπληρωματικὴ ἐκλογή τῆς Λέσβου ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν κ. Βενιζέλον νὰ λάβῃ εἰσιτήριον διὰ τὴν Βουλὴν. Ὅσον καὶ ἂν ἡ καθόδος τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων εἰς τὰς ἐκλογὰς δύναται νὰ χαρακτηρησθῇ ὡς παλινωδία καὶ ὡς μαρτυροῦσα ἔλλειψιν συνεχείας εἰς τὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις του τὴν χαιρετίζομεν ὡς γεγονός εὐχάριστον. Ἡ Βουλὴ τῆς 6ης Δεκεμβρίου δὲν εἶναι πλέον ἀντισυνταγματικὴ οὔτε διὰ τὸν κ. Βενιζέλον. Ἡ ἀντισυνταγματικότης αὐτῆς διήρκεσεν ὅσον καὶ ἡ ἀπογοήτευσις τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν τότε ἀποσχόντων.

A.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κωστή Παλαμά: Βωμοὶ (πρώτη σειρά) Ἀθήνα, τυπογραφεῖο Ἑστία 1915.
- Ἀνδρέου Ν. Σκια: Δευτερολογία περὶ τῆς ἀπλοποιήσεως τῆς γραφομένης γλώσσης καὶ τῆς ὀρθογραφίας. Ἐν Ἀθήναις. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστοῦ. 1916.
- Γκαίτε: Φάουστ, μετάφρασις Κ. Χατζοπούλου. Ἀθήνα, τυπογραφεῖο Ἑστία. 1916.
- Κ. Δ. Τριανταφυλλοπούλου: Ἡ ἐλευθέρα ἐρημνεία τοῦ δικαίου (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς Πολιτικῆς Ἐπιθεωρήσεως). Ἀθήναι 1916.
- Περὶ Χαριλάου Τριζούτη. (Ἐκ δημοσιευμάτων ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1884, ἐν εἴδει ἡμερολογίου, τόμος ΙΒ΄.) Ἐν Ἀθήναις. Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου 1911.
- Γεωργίου Παπαντωνάκη: Ἑλληνικὰ Ζητήματα. Ἐν Ἀθήναις. Καταστήματα Μιχαὴλ Μαντζεβελάκη.
- Οὐγκο φὸν Ὄφμανσταλ: Ἠλέκτρα, τραγωδία. Μετάφρασις Κ. Χατζοπούλου.
- Πηγαὶ πολέμων καὶ ἐλπίδες εἰρήνης, παράστημα μηνιαίου περιοδικοῦ «Ἐρευνα». Ἀθήναι 1916.
- Κ. Παλαμά: Τρισεύγενη, δράμα σὲ τέσσαρα μέρη. Ἐκδοτικὴ Ἑταιρεία τὰ Ἔργα. Ἀθήνα 1916.
- Γ. Ζαχαροπούλου, ποιήσεις καὶ πεζὰ περὶ ποιήσεως 1916.
- Ἐκθεσις ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων καὶ τὰ πεπραγμένα ἐπὶ τῆς Δημοσφίας Ἐμμ. Μπενάκη. Ἐν Ἀθήναις 1916.
- Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως: Ὁδηγία περὶ τοῦ ἐμβολιασμοῦ τῶν μαθητῶν. Ἐν Ἀθήναις 1916.
- Ἐμμ. Λαμπαδαρίου: Παιδολογία καὶ σχολικὴ Ὑγιεινὴ. Ἐκδοσις Ὑπουργεῖου Δημ. Ἐκπαιδεύσεως. Ἐν Ἀθήναις 1916.
-

Ἡ ἑτησία συνδρομὴ τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν»
ὠρίσθη εἰς δραχμὰς 15 (ἑσωτερικοῦ) καὶ εἰς φράγ-
κα 20 ἐξωτερικοῦ. Ἡ ἐξόμνηος εἰς δραχμὰς 8
(ἑσωτερικοῦ) καὶ εἰς φράγκα 10 (ἐξωτερικοῦ). Ἐ-
καστον τεῦχος (ἐπὶ εὐθηνοῦ χάρτου) πωλεῖται ἀντὶ
λεπτῶν 50 εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα Βασιλείου, Κολλά-
ρου, Σιδέρη, Δεπάστα, Ἐλευθερουδάκη καὶ εἰς ὅλα
τὰ περίπτερα.

Πᾶσα αἴτησις πρὸς ἐγγραφὴν δέον ν' ἀπευθύνεται
πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» Ἀ-
θῆνας ὁδὸς Σταδίου 24.

